

Esa Keino

Onnistunut työllistyminen erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuvaamana

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Fysioterapeutti YAMK

Kuntoutuksen koulutusohjelma

Opinnäytetyö

9.11.2012

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Esa Keino Onnistunut työllistyminen erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kuvaamana 73 sivua + 5 liitettä 9.11.2012
Tutkinto	Fysioterapeutti YAMK
Koulutusohjelma	Kuntoutus
Suuntautumisvaihtoehto	
Ohjaaja(t)	Yliopettaja, FT Elisa Mäkinen Lehtori, FT Anita Näslindh-Ylispangar
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää mitä edistäviä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneeseen työllistymiseen liittyy ja miten heitä voidaan tukea sen onnistumisessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa onnistumisen tekijöistä yksilökeskeisen elämänsuunnittelun (YKS) mukaisten toimintatapojen kehittämiseksi osana työllistymistä.</p> <p>Lähestymistapa oli laadullinen, tutkimusstrategiana narratiivinen haastattelu. Tutkimusaineisto kerättiin haastatellen saaduista kuuden erityistä tukea tarvitsevan henkilön työllistymiskertomuksista. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä.</p> <p>Analyysin tuloksena työllistymiskertomuksista muodostui erityistä tukea tarvitsevan henkilön ”Onnistuneen työllistymisen portaat.” Portaat sisältävät kolme työllistymisen vaihetta: 1) Valmistautuminen työelämään, 2) Työllistyminen ja työ osana arkea, 3) Työelämä. Portaiden kautta voidaan tarkastella kuhunkin vaiheeseen liittyviä työllistymistä edistäviä tekijöitä, sekä tapoja tukea työllistymistä.</p> <p>Opinnäytetyön tuloksia pystytään hyödyntämään suunnitellessa ja toteuttaessa yksilöllisen elämänsuunnittelun periaatteiden mukaista erityistä tukea tarvitsevan henkilön työllistymistä. Työn tulokset antavat informatiivista tietoa myös muista työllistymisen taustavaikuttajista. Erityinen hyöty työstäni on erityistä tukea tarvitseville työnhakijoille, toimintakeskuksille, työvalmentajille, sekä kaikille työllistymisasioiden parissa toimiville, sekä arjessa työllistyjiä tukeville henkilöille.</p>	
Avainsanat	erityinen tuki, kehitysvammaisuus, tuettu työllistyminen, yksilökeskeinen elämänsuunnittelu (YKS)

Author(s) Title	Esa Keino Successful employment described by persons with special needs
Number of Pages Date	73 pages + 5 appendices 9 November 2012
Degree	Master of Health Care
Degree Programme	Rehabilitation
Specialisation option	
Instructor(s)	Elisa Mäkinen, PhD, Principal Lecturer Anita Näslindh-Ylispangar, Senior Lecturer
<p>The purpose of this Master's Thesis was to determine the factors of successful employment of persons with special needs and how they could be supported in it. The aim was to provide information about the factors of success for developing methods of helping employment based on person centred planning (PCP).</p> <p>The study was qualitative and the strategy of research was narrative interview. The data was collected by interviewing six persons with special needs telling their employment stories. The data was analyzed by content.</p> <p>The result of the analysis formed "Successful employment steps of persons with special needs." The steps include three phases of employment: 1) Preparation for working life, 2) Employment and work as part of life, 3) World of work. In these steps can be seen the factors of successful employment and the ways to support it.</p> <p>The results of the thesis could be used when planning and putting into practice employment based on person centred planning. These results also provide information on other factors affecting employment. This thesis will be of use particularly to job seekers with special needs, work training centres, working coaches and to everybody working with the employment of persons with special needs and supporting them in everyday life.</p>	
Keywords	special support, intellectual disability, supported employment, person centred planning (PCP)

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Eteva kuntayhtymä yksilöllisten vammaispalvelujen tuottajana	4
3	Eryistä tukea tarvitsevat henkilöt työllistyjinä	5
3.1	Kehitysvammaisuus ja erityinen tuki	5
3.2	Koulutus ja työllisyys	8
3.3	Tuettu työllistyminen ammatillisena kuntoutuksena	10
4	Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu (YKS)	14
4.1	Yksilökeskeinen palvelujen suunnittelu	14
4.2	YKS asiakkaan arjen tukena	16
4.3	Yksilökeskeinen kuntoutus tukena työllistymiselle	18
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	20
6	Opinnäytetyön menetelmälliset ratkaisut ja toteutus	20
6.1	Opinnäytetyön kulku	20
6.2	Tutkimuksen lähestymistapa	20
6.3	Opinnäytetyön esiselvitys	21
6.4	Haastateltavien valinta ja kuvaus	23
6.5	Haastattelun eteneminen ja aineiston kerääminen	23
6.6	Aineiston analysointi	28
7	Opinnäytetyön tulokset	34
7.1	Valmistautuminen työelämään: Lähtökohtia työllistymiseen	34
7.2	Työllistyminen ja työnteko osana arkea: Työllistyminen ja työ osana elämää	37
7.3	Työelämä: Työelämässä mukanaolon merkitykset	43
8	Onnistuneen työllistymisen portaat	46
9	Pohdinta	56
	LÄHTEET	68

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa-anomus ja -päätös

Liite 2. Tiedote

Liite 3. Suostumuslomake

Liite 4. Haastattelurunko

Liite 5. Sisällönanalyysi

1 Johdanto

Länsimaisessa nyky-yhteiskunnassa tavoitellaan toisen ihmisen kunnioittamista, tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Yhteiskunta korostaa kaikkien ihmisten osallisuutta ympäröivässä yhteisössä, kaikilla elämän osa-alueilla. Avoimessa, demokraattisessa yhteiskunnassa jokaisella ihmisellä tulee olla itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä. Jokaisella tulee myös olla edellytykset osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja olla yhteisön jäseniä. (STM 2010: 4.)

Kehitysvammaisten henkilöiden työllistämisvastuu Suomessa on pääosin kunnilla ja työvoimahallinnolla. Vastuunjako asiassa on epäselvä (Vuorenpää 2011). Työsuhteista palkkatyötä tekee Suomessa tällä hetkellä vain noin 300 kehitysvammaista henkilöä. Työ- ja päivätoiminnassa on noin 16 000 kehitysvammaista (Kairi – Nummelin - Teittinen 2010: 15; Vernerinet 2011). Vates-säätiön (2010) mukaan jopa 30 000 vammaista tai osatyökykyistä ihmistä voisivat työllistyä palkkatyöhön. Tämän toteutuminen edellyttää ennen kaikkea osallistumisen esteiden purkamista ja mahdollisuuksien luomista mahdollisimman monille ihmisille (STM 2010: 4).

Kuntoutuksen yhteiskunnallinen tehtävä on ylläpitää ja edistää väestön työ- ja toimintakykyä. Ammatillisen kuntoutuksen toiminnan muotoina ovat työ, työn harjoittelu tai työhön liittyvä opiskelu. Ammatillinen kuntoutus pyrkii vastaamaan kuntoutujan ammattitaidon ja työkyvyn paranemiseen, sekä työmahdollisuuksien edistymiseen ja tasa-arvoisuuteen työssä. Tavoitteena on kuntoutujan työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien paraneminen. (Kettunen ym. 2006: 8, 342; STM 2008: 44.) Ammatillinen kuntoutus koskee ammatillista koulutusta tai valmennusta henkilöille, joiden työ- tai ansiomahdollisuudet ovat sairauden tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet tai aiheuttaneet työkyvyttömyyden uhan. Kuntoutus tulisi aloittaa ajoissa, jotta vajaakuntoisen työssä pysymistä tai sinne palaamista tai pääsemistä voitaisiin tukea mahdollisimman hyvin. (Kela 2011).

Työikäisten ammatillista kuntoutusta järjestävät Suomessa Kela, työeläkelaitos sekä liikenne ja tapaturvavakuutus. (Kela 2011.) Ammatillisen kuntoutuksen prosessit etuusuuksineen ovat tavallisesti kehitysvammaisten henkilöiden tavoittamattomissa. Työikäisten kehitysvammaisten henkilöiden työllistämiseen sekä ammatillisen kuntoutuksen tavoitteisiin tähtäävä kuntoutustyö on perinteisesti tarkoittanut kunnan sosiaalitoi-

men alaista huoltosuhteista työskentelyä toimintakeskuksissa, joissa pyritään valmentautumaan työelämään. Heidän perustoimeentulonsa muodostuvat tavallisesti Kelan maksamasta työkyvyttömyyseläkkeestä. Kuntoutuksen näkökulmasta toiminta ei varsinaisesti ole ammatillista-, vaan enemmänkin sosiaalista kuntoutusta. Työelämän osallisuus ja tasavertaisuus tulisi toteutua työllistämispalvelujen lisäksi ammatillisessa kuntoutuksessa. Kuntoutuksen tulisi edistää jokaisen henkilön mahdollisuutta tehdä haluamaansa työtä ja saada siten kokemus osallisuudesta yhteiskuntaan ja oman elämän hallintaan. Osallisuus ja sosiaalinen aktiivisuus edistävät yksilön terveyttä ja hyvinvointia terveellisen elinympäristön, liikunnan ja ravinnon ohella (STM 20120: 23).

Tavallisesti työ- ja toimintakeskusten kautta järjestetyllä tuetulla työllistymisellä on merkittävä rooli vastatessa erityistä tukea tarvitsevien työllistymisen, sekä ammatillisen kuntoutuksen tavoitteisiin. Tuettu työllistyminen on vajaakuntoisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistymistä yksilöllisen tuen avulla. Se pyrkii paitsi tilastollisiin työllistymistavoitteisiin, niin myös työn myötä tapahtuvaan kehitysvammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien ihmisten yhteiskuntaan integroitumiseen. Tuettu työllistyminen vastaa osaltaan tilastojen ennakoimaa työvoimapulaa Suomessa, joka uhkaa suurten ikäluokkien poistuessa työelämästä. Työvoimapulan hitaasti kasvaessa tarvitaan kaikkien kansalaisten työpanosta työmarkkinoilla. (Pelkonen 2003: 3; Sariola 2005: 88.)

Vammaisilla henkilöillä on samanlaiset oikeudet kuin muillakin. Ainoa ero on, että nämä henkilöt tarvitsevat usein tukea saavuttaakseen nämä oikeudet. Tuen on pohjauduttava kunkin henkilön yksilölliseen tilanteeseen. (Mansell 2005: 5.) Eteva kuntayhtymä on vammaispalvelujen tuottaja, jossa palvelut perustuvat asiakkaiden tuen tarpeeseen ja sen tarjontaan. Eteva tuottaa muun muassa työhönvalmennusta ja tuetun työllistymisen palveluja. Etevassa asiakastyö perustuu yksilökeskeiseen elämänsuunnittelun mukaiseen palvelusuunnitteluun, jota toteutetaan asiakaslähtöisesti hänen tukiverkostonsa kanssa. (Eteva 2010.)

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on ihmisoikeuksiin pohjautuva palvelusuunnitelma- ja kuntouttavan asiakastyön malli. Sen taustalla on Iso-Britanniassa kehitelty ”Person Centred Planning”, suomeksi ”Yksilöllinen elämänsuunnittelu”, joka tarkoittaa ajattelua ja työskentelytapaa mikä tarjoaa työvälineitä henkilön oman äänen ja mielipiteiden aitoon kuulemiseen ja tukee häntä oman elämänsä suunnittelussa. Tuen tarjontamallissa korostetaan aktiivisen tuen periaatetta, missä henkilön itsensä vastuuta, kykyjä, itse-

näisyyttä ja valinnanvapautta - myös harkittujen riskien ottamista, kannustetaan. (Eteva 2010.) Yksilöllisen elämänsuunnittelun toteutuksessa olisi tärkeää saada keskiöön yksilön toiveet, tarpeet vahvuudet ja ennen kaikkea mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, myös työelämässä.

Työllistymispalveluilla ja ammatillisella kuntoutuksella on sama tavoite, eli työllistyminen. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden kohdalla nämä toiminnot tarvitsevat kehittämistä tavoitteiden toteutumiseksi. Työllistymistavoitteiden saavuttaminen edistää yksilön oikeuksien toteutumista, sekä osallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Toiminnan kehittämiseksi on olemassa onnistuneita työllistymistarinoita, joista voidaan ottaa oppia. Gabelin (2005) mukaan vammaisten ihmisten osallistumisella heitä koskevaan tutkimukseen voidaan puhua tutkimuksesta, joka on tehty sosiaalisen vammais-tutkimuksen periaatteiden mukaisesti. Tutkimus joka käsittelee vammaisia henkilöitä, on ollut pitkälti ulkoapäin tehtyä. Erilaiset tavat osallistaa vammaisia henkilöitä tutkimuksen tekemiseen ovat tärkeitä, jotta kuultaisiin mitä heillä itsellään on sanottavaa. Ainoastaan vammaisilta henkilöiltä kysymällä voidaan saada kokemusperäistä tietoa vammaisuudesta, jolla voidaan vaikuttaa vammaisuuden tulkintoihin yhteiskunnassa ja vaatia tarvittaessa muutoksia myös palvelujärjestelmään. (Gabel 2005: 9.)

Opinnäytetyöni käsittelee erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistunutta tuettua työllistymistä, sekä siinä esiintyviä edistäviä tekijöitä ja tuen tarpeita. Näitä asioita tarkastellaan kertomuksellisten haastattelujen pohjalta. Kertojina on kuusi Etevan asiakasta, jotka ovat onnistuneesti työllistyneitä, erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä. Jokaisella heistä ei ole kehitysvamma-diagnoosia. Etevan asiakkaat ovat yleisesti luonnehdittavissa erityistä tukea tarvitseviksi henkilöiksi. Termi on myös opinnäytetyön tukiparadigman mukaiseen tarkastelukulmaan sopiva. ”Erityistä tukea tarvitseva henkilö” on termi, jota yleensä käytetään oppimiseen liittyen. Tuen tarve voi johtua vammasta, pitkäaikaisesta sairaudesta tai oppimisvaikeuksista, joiden vuoksi tarvitaan usein yksilöllistä tukea ja ohjausta. (Opintoluotsi 2012.)

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää: 1) mitä edistäviä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneisiin työllistymistapauksiin liittyy ja 2) miten erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä voidaan tukea työllistymisen onnistumisessa. Onnistuneella tuetulla työllistymisellä tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä sitä, että työllistymisprosessi on johtanut työsuhteen solmimiseen avoimille työmarkkinoille. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa onnistuneiden työllistymisten tekijöistä yksilökeskeisen elämänsuunnitte-

lun mukaisten toimintatapojen kehittämiseksi osana työllistymistä. Etevan näkökulmasta opinnäytetyö edustaa rajapintoja (työ- ja päivätoiminta, asiantuntijapalvelut, asuminen) ylittävää kehittämistyötä organisaation sisällä.

2 Eteva kuntayhtymä yksilöllisten vammaispalvelujen tuottajana

Toimintaympäristönä on Eteva kuntayhtymä ja sen kolme toimintakeskusta. Eteva kuntayhtymä Suomen suurin vammaispalvelujen tuottaja, joka on aloittanut toimintansa 1.1.2009, jolloin Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityispalvelut–kuntayhtymä yhdistyivät. Etevan omistaa yli 50 eteläsuomalaista kuntaa Uudellamaalla, Kanta- ja Päijät-Hämeessä, joiden alueella asuu yhteensä noin 1,3 miljoonaa ihmistä. Eteva huolehtii noin 3000 kehitysvammaisen ja vammaisen henkilön asumis-, työ- ja päivätoiminta, asiantuntija- sekä tulkki ja kommunikaatiopalveluista. Etevan toiminta-ajatuksena on antaa asiakkailleen apua ja tukea sekä asiantuntevia ratkaisuja vammaisuuden ja sosiaalisen toimintakyvyn haasteisiin. Palvelujen käyttäjä-asiakkaita ovat kehitysvammaiset henkilöt, viittomakieliset ja puhevammaiset henkilöt, psyykkisestä sairaudesta toipuvat henkilöt, muut vammaiset henkilöt, heidän omaisensa ja läheisensä sekä lähityöntekijät (asiantuntijatuki). Eteva järjestää asiakkailleen muun muassa asumis-, työ- ja päivätoiminta-, sekä asiantuntijapalveluita. Etevan toimintaa ohjaavia arvoja ovat muun muassa palvelujen käyttäjien ihmisoikeuksien ja itsemääräämisen kunnioitus sekä yksilöllisyyden tukeminen. (Eteva 2012: 8.)

Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on merkittävä osa Eteva kuntayhtymän toimintavoista. Se kuvaa yksilöllistä ajattelutapaa koko toiminnan alla, eli asennetta, joka läpäisee koko Etevan organisaation. Erityisesti YKS:n periaatteet tulee näkyä suorassa asiakastyössä, eli asiakkaiden arjessa. Etevan palveluajattelu ottaa yksilön huomioon ja luo hajanaisen palvelukentän vaihtoehtoihin tarttuvan rakenteen. Tämä rakenne koostuu vastaamaan ihmisen tarpeita. (Eteva 2010: 7.) Yksilöllisestä elämänsuunnittelusta käytetään myöhemmin tässä raportissa lyhennettä ”YKS”. Sen periaatteiden mukaisesti lähtökohtana on, että asiakkaan ääni tulee palveluita suunniteltaessa hyvin kuuluiin. YKS on tapa ajatella, joka vaatii ennen kaikkea koulutusta ja kokemuksen tuomaa näkemystä, jotta palveluiden suunnittelu ja asiakastyön toteutus saadaan toimimaan sen periaatteiden mukaiseksi.

Etevan työ- ja päivätoimintapalvelut tuottavat vammaisille sekä muille erityisen tuen tarpeessa oleville henkilöille yksilöllisesti suunniteltua työ- ja päivätoimintaa. Toiminnan tavoitteena on toimintakyvyn tukeminen sekä työllistyminen. Työ- ja päivätoiminta muodostuu palvelukokonaisuudesta, johon kuuluu työ- ja päivätoiminnan peruspalvelun lisäksi asiakkaan tarpeisiin pohjautuva yksilöllisempi palvelu. Työ- ja päivätoiminnan sisältö toteuttamistapoineen sovitaan asiakkaan yksilökeskeisessä suunnitelmassa. Toimintaa järjestetään toimintakeskuksissa, yrityksissä tai liikkuvana päivätoimintana, jossa toiminnan toteutusmuodot, -paikat ja – tilat voivat vaihdella. (Eteva 2012: 28.)

Etevan työ- ja päivätoiminnan palvelutuotteisiin kuuluu kuntouttavaa työtoimintaa, sekä työhönvalmennusta. Toimintakeskuksissa työskentelee satoja asiakkaita, mutta työllistyminen palkkatyöhön on ollut muun Suomen tapaan valitettavan vähäistä ja vaatii siten kehittämistä. Etevan palvelutuoteluettelossa todetaan kuntouttava työtoiminnan ja työhönvalmennuksen tukevan koko- tai osa-aikaista työllistymistä ja oman elämän hallintaa. Tavoitteena on auttaa ja ohjata päivittäisessä selviytymisessä ja sen esteiden poistamisessa. Asiakkaille järjestetään palvelutuotteen mukaan opiskelu-, työllistymis-, työkokeilu-, ja työharjoittelumahdollisuuksia. Asiakkaat saavat tukea työn oppimisessa ja työn teossa, sosiaalisessa kanssakäymisessä, työpaikan vuorovaikutussuhteissa sekä oman päiväryhtymänsä toteuttamisessa. (Eteva 2012: 30.)

3 Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt työllistyjinä

3.1 Kehitysvammaisuus ja erityinen tuki

Vammaisuuden ja vajaakuntoisuuden käsitteitä pidetään usein lääketieteellisesti määriteltyinä, mutta todellisuudessa käsitteitä luo ja muuntaa lainsäädäntö (Kairi – Nummelin - Teittinen 2010: 5). Kehitysvammaisuuden määrittely ja käsitys siitä mitä sillä tarkoitetaan vaikuttaa oleellisesti siihen miten hänen palvelunsa järjestetään ja millainen järjestelmä niiden tuottamiseksi järjestetään (Kaski 2009: 165). Suomessa kehitysvammaisten erityishuoltolaki (23.6.1977/519) määrittelee kehitysvammaiseksi henkilön, jonka ”kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja” (Finlex 2011: 1). Määrittely sisältää käytännössä kaikki yksilön kehityksessä ilmenevät vaikeimmat sairauden muodot. Vamma merkitsee sellaista fyysistä

tai psyykkistä vajavuutta, jolla on pysyvä yksilön suorituskykyä rajoittava vaikutus. Kyse ei ole pelkästään mekaanisesta syystä, kuten tapaturmasta johtuvasta vammaisuudesta, joten vamma-käsite on tässä mielessä laajentunut.

Merkittävin osa kehitysvammaisuuden vammoista ja vaurioista ovat hermoston, suurimmalta osin aivojen kehityshäiriöitä. Nämä saavat aikaan usein älyllisten toimintojen vajavuutta, jota nimitetään maailman terveysjärjestön WHO (World Health Organization) valitsemana älylliseksi kehitysvammaisuudeksi (retardatio mentalis). WHO:n tautiluokituksen ICD 10:n (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems), mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tilaa, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyttä tai epätäydellistä. Kehitysiässä ilmaantuvat yleiseen henkiseen suorituskykyyn vaikuttavat taidot; kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot ovat erityisen puutteellisesti kehittyneitä. (Kaski 2009: 16.)

Erityishuoltolaki ja WHO:n tautiluokitus korostavat kehitysvammaisuuden määritelmässä vammaisuuden lähtevän yksilöstä itsestään, kun taas ympäristön ja yksilöllisten tekijöiden vaikutuksen kehitysvammaisuuden ilmenemismuodoissa on vähemmän huomioitu. The American Association of Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) on esittänyt perustaltaan toiminnallisen mallin kehitysvammaisuudesta, jonka mukaan ratkaisevat tekijät ovat mallin mukaan edellytykset (tai kyvyt), ympäristö ja toimintakyky. Älyllinen kehitysvammaisuus on tällöin vammaisuutta ainoastaan älyllisten ja adaptiivisten taitojen ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. (Kaski 2009: 16–18.)

AAIDD:n kanssa samansuuntaisesti Seppälä ja Rajaniemi (2011) huomioivat ympäristötekijöiden merkityksen kehitysvammaisuuden määrittelyssä ja korostavat yksilöllisten ominaisuuksien ja kykyjen merkitystä: Yleisesti ottaen kehitysvammaisuus tarkoittaa vaikeutta ymmärtää ja oppia uusia asioita, eli kehitysvammaisuus rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista. Ihmisillä on erilaisia vahvuuksia ja kykyjä ja jokainen voi löytää omat mahdollisuutensa. Kehitysvammaiset ihmiset voivat oppia asioita samalla tavoilla kuin muu väestö. Suomessa on kaikkiaan noin 40 000 ihmistä joilla on kehitysvamma. Kehitysvamman aste vaihtelee vaikeasta vammasta lievää oppimisen vaikeuteen. Monilla kehitysvammaisilla ihmisillä on lisävammoja, jotka saattavat vaikeuttaa liikkumista, puhetta tai vuorovaikutusta muiden ihmisten kanssa. (Seppälä - Rajaniemi 2011; Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2011.)

Kehitysvammaisuutta ja sen asteita määritellään psykologisiin testeihin perustuvan älykkyydosamäärän (ÄO) mukaan, joita voidaan täydentää sosiaalista adaptaatiota mittavien asteikkojen avulla, jolloin tuloksena on likimääräinen käsitys älyllisen suoriutumisen tasosta. Älylliset kyvyt ja sosiaalinen toimintakyky voi muuttua ajan kuluessa ja tilassa voi tapahtua kehitystä esimerkiksi opiskelun ja kuntoutuksen avulla, jota esimerkiksi WHO:n tautiluokitus edellyttää älyllisen kehitysvammaisuuden asteen perustuvan sen hetkiseen toimintakykyyn. (Kaski 2009: 17.) Kehitysvammaisuuden diagnostisten luokitteluiden suhteen on tärkeää painottaa, etteivät ne ole ihmisten luokittelua, vaan ihmisten terveydentilaan ja siihen liittyvien aiheiden, piirteiden tai tarpeiden kuvaamista. Yksilön vammaisuutta tai toimintakykyä on arvioitava siinä asiayhteydessä, jossa vaikuttavina tekijöinä toimivat ihmisen elämäntilanne ja hänen elinympäristönsä. Muutoinkaan luonnehdintaa yksilöstä ei pidä tehdä pelkästään yksilöllä olevista vammoista, toimintarajoitteista tai osallistumisen ongelmista johdettujen käsitteiden avulla. (Kaski 2009: 19.)

Seppälä ja Rajaniemi (2011) toteavat älykkyyden olevan ihmisen persoonallisuudessa vain osa kokonaisuutta. Kasvatus, elämäkokemukset, oppiminen ja elinympäristö vaikuttavat kehitykseen ihmisen kehitykseen sellaiseksi kuin hän on. Kehitysvammaisten ihmisten tasa-arvoinen jäsenyys yhteiskunnassa edellyttää muiden ihmisten tukea, ohjausta ja palveluita. Tukitoimet voivat olla kommunikaation, omatoimisuuteen, kodinhoitoon, sosiaalisiin taitoihin, ympäristössä liikkumiseen, terveyteen ja turvallisuuteen, kirjallisiin taitoihin, vapaa-aikaan ja työhön liittyviä. Yksilöllinen, tarveperustainen ja oikein kohdistettu tuki auttaa kehitysvammaista ihmistä elämään hyvää, hänelle luontaista itsenäistä elämää. Niin sanottua tukiparadigmaa ohjaa ajatus siitä, että tukitoimet ja palvelut tuodaan saavutettavaksi jokaiselle ihmiselle tämän tavalliseen arkipäivän elinympäristöönsä. Taustalla ajattelussa on perustelut inkluusiosta eli tasa-arvoistumisesta ja vaatimukset täydestä osallistumisesta ja osallisuudesta. (Seppälä - Rajaniemi 2011, Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2011; Äikäs 2012: 33.)

Opinnäytetyössäni työllistyjistä puhutaan erityistä tukea tarvitsevinä henkilöinä. Kaikilla haastatelluista henkilöistä ei ole kehitysvammadiagnoosia. Tuen tarpeet ovat näillä henkilöillä kuitenkin samankaltaisia riippumatta diagnoosista ja sen asteesta. Erityisen tuen tarve voi johtua vammasta, pitkäaikaisesta sairaudesta tai oppimisvaikeuksista, joiden vuoksi tarvitaan usein yksilöllistä tukea ja ohjausta (Opintoluotsi 2012). Wimanin (2010) mukaan ihmiset ovat erilaisia, mutta enemmän samanlaisia kuin erilaisia. Ihmisillä on tarve pyrkiä itse elämään elämänsä ja tekemään siitä mielekäs. Nykyparadig-

man mukaisilla kuntoutuksen yksilöllisyyttä ja yksilön vastuunottoa sekä voimaantumista tukevilla toimilla tulisi luoda edellytyksiä sille, että ihmiset voivat muuttaa elämäänsä itsenäisempään suuntaan. (Wiman 2010: 85.)

3.2 Koulutus ja työllisyys

Kehitysvammaiset henkilöt koulutautuvat nykypäivänä tavalliseen tapaan ja ovat mukana työharjoittelussa opintojensa aikana. Suomessa vaikeavammaisille järjestetään toisen asteen koulutusta, jonka yksi osa-alue on työelämävalmiudet ja työelämään valmentautuminen. Muut kolme osa-aluetta ovat: opiskelunvalmiudet, toimintakyvyn edistyminen ja valinnaiset opinnot. (Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa 2010.) Itse työn tekeminen on ollut osa kehitysvammahuollon arkea sen alkuaajoista, 1800-luvun puolivälistä, köyhäin ja vaivashoitolaisten alkuaajoista lähtien. Ajan saatossa työn merkitys on muuttunut ja nykyään työntöön toiminnallisen näkökulman lisäksi työllä katsotaan olevan muitakin merkityksiä, kuten yksilön näkökulmasta osallisuuden kokemuksen mahdollisuuden lisääntyminen, sekä yhteiskunnallisesta näkökulmasta yksilön yhteiskunnallinen integroituminen. (Misukka 2009: 31; Pelkonen 2003: 3.)

Työn henkilökohtaiset merkitykset ovat vammaisille henkilöille hyvin samanlaisia, kuin kelle tahansa muillekin ihmisille. Kiteytettynä työn merkitystä ihmiselle määritellään aineellisten, sosiaalisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisellä. (Matikainen 1998: 10-11.) Aineelliset tarpeet muodostuvat ravinnosta, asunnosta, vaatetuksesta ja tuloista, sekä muista tämän kaltaisista elämän perusedellytyksistä. Sosiaaliset tarpeet tarkoittavat jäsenyyttä yhteiskunnassa, ihmissuhteita, sekä arvostuksen kokemusta. Henkiset tarpeet muodostuvat itsensä toteuttamisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa yhteiskunnassa ja muokata omia elinolosuhteitaan. (Alkula 1996: 17.)

Työikäisiä suomalaisia kehitysvammaisia henkilöitä on noin 23 000, joista noin 14 000 henkilöä osallistuu päivä- tai työtoimintaan. Päivätoimintaan osallistuu noin 3 800 henkilöä, työtoimintaan noin 7 700 henkilöä ja avotyötoimintaan eli tavallisilla työpaikoilla järjestettävään työtoimintaan osallistuu noin 2 300 henkilöä (taulukko 1). (Vernerinet 2011; Kairi ym. 2010: 15.) Kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille järjestetään työtoimintaa kuntien, kuntayhtymien, säätiöiden ja yksityisten toimijoiden ylläpitämissä työ- ja toimintakeskuksissa. Työtoiminta perustuu toiminnan järjestäjän ja henkilön väliseen

huoltosuhteeseen eli erityishuollon/sosiaalihuollon asiakkuuteen (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (1977) 2 §; Sosiaalihuoltolaki (1982) 27e §.)

Työtoiminta työ- ja toimintakeskuksissa koostuu tavallisesti tekstiili- ja puutöistä, ali-hankintana tehtävistä kokoonpano- ja pakkaustöistä, sekä yksikön omista. kuten siivo-us-, keittiö-, ja ulkotöistä. Avotyötoiminta on puolestaan tavallisilla työpaikoilla järjestet-tävää työtoimintaa. Avotyötoiminnassa työskentelevistä kehitysvammaisista 2/3 toimii julkisella sektorilla eli käytännössä kunnissa (päiväkodit, vanhainkodit, koulut, kirjastot ym.) 1/3 toimii yksityisellä sektorilla (avustavat keittiö- ja siivoustyöt, kaupan alan työt, kiinteistönhoitotyöt, hoivatyö). Työtoiminnasta voidaan maksaa työosuusrahaa, joka on verottomana enintään 12 €/päivä, keskimäärin 5 €/päivä. (Vernerinet 2011.)

Taulukko 1. Kehitysvammaisten henkilöiden työmuodot. (Kairi ym. 2010:15; Vernerinet 2011)

TYÖTOIMINTA	AVOTYÖTOIMINTA	TUETTU TYÖLLISTY-MINEN
7700 henkilöä	2300 henkilöä	300 henkilöä
<ul style="list-style-type: none"> - työkeskuksissa /toimintakeskuksissa - kehitysvammaisten erityis-huoltoa - ei työsuhdetta - ei palkkaa - työosuusraha 0-12€/pvä 	<ul style="list-style-type: none"> - tavallisilla työpaikoilla - kehitysvammaisten erityishuol-toa - ei työsuhdetta - ei palkkaa - työosuusraha 0-12€/pvä 	<ul style="list-style-type: none"> - tavallisilla työpaikoilla - työsuhde - palkka - työvalmentajan tuki

Työsuhteista palkkatyötä tekee vain noin 300 kehitysvammaista henkilöä, joista suuri osa on työllistynyt tuetun työllistymisen avulla. Tuhansilla kehitysvammaisilla suomalaisilla olisi sekä halua että kykyä tehdä palkkatyötä tavallisella työpaikalla. (Vernerinet 2011.) Erityistä tukea tarvitsevien ihmisten tuetun työllistymisen edistymisellä ja laajen-tumisella Suomessa on paljon järjestelmälähtöisiä, erityisesti eläkejärjestelmään sekä kunnallispoliittiseen päätöksentekoon liittyviä hankaloittavia tekijöitä, joita pääosin pe-rustellaan taloudellisilla syillä. Joissakin tapauksissa ne hankaloittavat siirtymistä työ-elämään tai tekevät siitä työntekijän tai työnantajan suhteen kannattamatonta. Lisäksi sopivien työnantajien saanti on yleisesti ollut vaikeaa. (Ahlstén 2008: 22-36; Poikonen 2011: 14.)

Kehitysvammaliiton ja Kehitysvammaisten tukiliiton mukaan kunnilla on keskeinen vastuunkantajan rooli kehitysvammaisten ihmisten työllistymisen tukemisessa. Kuntien tulisi päätöstensä ja linjauksiensa pohjalta voida laajemmin tarjota palkkatyöhön työllistymisen tukipalvelua. (Ahlstén 2008: 28.) Lisäksi eläkejärjestelmästä tulisi tehdä sellainen että se tekisi sekä työntekijälle että työnantajalle tuetusta työmuodosta kannattavaa. Nykyinen eläkejärjestelmä on sellainen, että se saattaa tehdä kehitysvammaisen henkilön siirtymisen palkkatyöhön kannattamatonta. (Poikonen 2011: 14.)

3.3 Tuettu työllistyminen ammatillisena kuntoutuksena

Kehitysvammaisten henkilöiden kuntoutumisesta työelämään tuetaan työelämään valmistavilla kursseilla, ammatillisilla opinnoilla joko erityisammattikoulussa tai yleisten ammattikoulujen erityislinjoilla, oppisopimuskoulutuksella, sekä tuetulla työllistymisellä. Vajaakuntoisella 16-19-vuotiaalla nuorella on oikeus kuntoutusrahaan, mikäli nuoren työkyky ja ansiomahdollisuudet tai ammatin ja työn valinnanmahdollisuudet ovat olennaisesti heikentyneet ja hän vaatii tämän vuoksi tehostettua työkyvyn arviointia ja kuntoutusta. Edellytys on lisäksi, että kotikunnassa on laadittu nuorelle henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelma. Toiminnan tavoitteena on ammatillisen kuntoutumisen varmistaminen ja työllistymisen edistäminen. Kelan ohjeiden mukaan kuntoutuksen realistisena tavoitteena tulee olla työelämään siirtyminen niin, että nuori pystyisi työllään saamaan tuloja eläkkeensä lisäksi. Mikäli työelämätavoitteeseen pyrkiviä ammatillisia suunnitelmia ei pystytä tekemään ja koulutuksen tavoitteena on ainoastaan jokapäiväisten toimintojen harjaannuttaminen, niin myöskään kuntoutusrahan edellytykset eivät täyty. Työelämän mahdollisuudet tulisi kuitenkin nähdä asiakaslähtöisesti ja laajemmin, koska pienikin työtulon mahdollisuus voi henkilölle itselleen olla merkityksellinen. (Seppälä 2001: 421; Sosiaaliturvaopas 2012: 30)

Tuettu työllistyminen vastaa nykyään suurelta osin erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden ammatillisen kuntoutuksen työllistymistavoitteista. Tuetun työllistymisen Euroopan verkoston EUSE:n (European Union of Supported Employment) mukaan tuetulla työllistymisellä tarkoitetaan tuen järjestämistä vammaisille, vajaakuntoisille ja syrjäytyneille ihmisille. Tuella turvataan työllistyminen ja työpaikka avoimille työmarkkinoille. Toimintaa johtavina arvoina ja periaatteina ovat yksilöllisyys, kunnioitus, itsemääräämisoikeus, valinnan vapaus, voimaantumisen, luottamuksellisuus, joustavuus sekä esteettömyys palveluissa, liikkumisessa ja tiedottamisessa. (European Union of Supported Employment 2007.) Tuettu työllistyminen tuli suomalaisten tietoisuuteen 1990-luvun

puolivälissä Euroopan sosiaalirahaston työllisyysohjelmien tukemana Suomen liittyttyä Euroopan Unioniin 1995. Se on alkujaan kehitetty Yhdysvalloissa lähinnä kehitysvammaisten henkilöiden työllistämiseksi avoimille työmarkkinoille. (Pelkonen 2003: 3; Sariola 2005: 9-10.) Ylipaavalniemen (2001: 63) laskelmien mukaan noin puolet Suomessa tuetussa työsuhteessa olevista oli kehitysvammaisia, seuraavaksi suurimmat ryhmät olivat pitkäaikaistyöttömät ja mielenterveyskuntoutujat.

Tuetussa työllistymisessä on kyse erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistymisestä. Sen tavoitteena on työllistyminen työsuhteeseen, jossa työnantajaa ja työntekijää koskevat työsuhteessa mainitut edut ja velvoitteet. Tuetussa työllistymisessä ei ole ajatuksena pohtia niinkään erityisen tuen tarvitsemisen syitä, vaan ensisijaisesti etsiä henkilökohtaisia taitoja ja vahvuuksia, joiden varaan työpaikan saamista, säilyttämistä ja urakehitystä voitaisiin rakentaa. Työllistymisen tavoitteena on henkilön toimintamahdollisuuksien lisääntyminen, sekä yksilön mahdollisuuksien tukeminen mahdollisimman itsenäisen ja täysipainoisen elämän rakentamisessa. Työvalmentajan palvelut kuuluvat tuetun työllistymisen toimintamalliin, eli palveluita saa niin työnhakija kuin työnantajakin. Tukea ja apua annetaan esimerkiksi työnhakijan omien vahvuuksien tunnistamiseen, sopivan työpaikan etsimiseen ja työtehtäviin valmentautumiseen ja oppimiseen, sekä työpaikan ”säilyttämiseen”. Työvalmentajan tuki työpaikalla jatkuu periaatteessa niin kauan kun työntekijä sitä tarvitsee. Työnantaja esimiehineen ja työyhteisöineen saa työvalmentajan tukea työntekijän tarvitsemiin erityistilanteisiin koskien esimerkiksi työllistyjän ohjaamista ja perehdyttämistä. (Tuettu työllistyminen ry., 2008: 12; Sariola 2005: 9-10.)

Tuettu työllistyminen käytännössä

Saloviidan ym. mukaan tuetun työllistymisen työpaikkaa hankittaessa voidaan edetä kahdella tavalla. Työpaikan hankkija etsii saatavilla olevia työpaikkoja ja työmahdollisuuksia ja tarjoaa niitä työstä kiinnostuneiden henkilöiden haettavaksi. Toinen tapa on selvittää työntekijän tarpeita ja toiveita ja etsiä työpaikkaa ja mahdollisuuksia niiden perusteella. Mahdollisen työpaikan etsii työntekijän asemesta työvalmentaja, joka saattaa yhteydenotollaan saada jopa aikaan tiedostamattoman erilaisen tai avustavan työvoiman tarpeen organisaation sisällä. Työvalmentaja on koulutettu markkinoimaan ja myymään palveluitaan työnantajalle. (Saloviita ym. 1997: 163-166; Kokkonen 2005: 26.) Työpaikan hankinta on tärkeä osa työllistymisprosessia, jossa työntekijän on oltava keskiössä. Tuen tarve työn hankinnassa vaihtelee yksilöllisesti. Saloviidan ym. (1997: 163-166) mainitseminen työpaikkojen hankintatapojen lisäksi myös työnantajat

ovat joissakin tapauksissa aktiivisia rekrytoimaan työntekijöitä toimintakeskuksista. Osa työllistyneistä on ollut myös itse hyvin aktiivisia työpaikkansa hankinnan suhteen.

Työpaikkaa valitessa ainakin seuraavat seikat tulee ottaa huomioon: 1. palveluntarjoajan valinta täytyy tehdä harkiten ja tuleva työllistävä taho, johon verkostoa luodaan, tulee valita huolella. 2. Asiakas on tunnettava hyvin profiilin luomiseksi. Työvalmentajan on tunnettava asiakkaan vahvuudet ja heikkoudet sekä toiveet, huolenaiheet ja halut. Asiakkaan kanssa tulee kokeilla muutamia työtehtäviä konkreettisesti, jotta löydetään juuri hänelle sopivat työtehtävät 3. Työllistyjän valitseminen. Asiakkaalla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon eli häntä tulee kuunnella työpaikkaa valittaessa. 4. Työpaikalla tapahtuva ohjaus ja tuki ovat avainasemassa työpaikan luomisessa. Asiakkaan tulee olla alusta alkaen mukana omien työtehtävien suunnittelussa ja alussa tuen työpaikalla tulee olla kaikenkattavaa. 5. Jatkuvat tukitoimet tulee säilyttää työsuhteen edetessä. Tuki työpaikalla vähenee vähitellen ja työpaikalla tapahtuvien seurantakäyntien tulee olla suunnitelmallisia, eikä niitä saa lopettaa yhtäkkiä. (Wehman ym. 1998: 130–143.)

Toimintakeskuksessa työskentelevät työvalmentajat ovat useimmiten tukena kehitysvammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistyessä tuettuun työhön. Työvalmentajia, tuetun työn ohjaajia tai tuetun työn asiantuntijoita on kouluttanut Suomessa vammaisjärjestöt, yliopistojen yksiköt ja ammatilliset oppilaitokset (Pirttimaa 2003: 26-27). Tuettuun työllistymisen prosessissa suunnittelulla ja toiminnan ohjauksella on merkittävä rooli. Huomiota täytyy kiinnittää siihen, miten asiakas ohjautuu työvalmentajalle, miten siirtyminen palvelusta toiseen toteutuu, sekä erityisesti siihen miten työvalmentaja löytää asiakkaan vahvuudet ja omat toiveet välttämällä mielipiteiden ja neuvojen jakamista liian varhaisessa vaiheessa. Lisäksi on huomioitava miten työllistyvän tulevaa työyhteisöä voidaan huomioida ohjauksessa. Ennen työllistymistä työvalmentajien tehtävänä on myös selvittää sekä työnantajan että työllistyjän oikeus erilaisiin tukiin ja etuuksiin. (Kokkonen 2005: 25; Lampinen 2005: 44.) Suomessa kehitysvammaisten työ- ja toimintakeskuksissa on tavallisesti yksi työntekijä vastuussa tuettuun työllistymisen toteuttamisesta. Hänen työtehtäviinsä kuuluu tavallisesti myös muuta toimintaa, joten mahdollisuudet panostaa tuettuun työllistymiseen ovat rajalliset. (Pirttimaa 2003: 28.)

Tuetun työllistymisen koetut edut ja haasteet

Saloviidan tapaustutkimusten mukaan suojatyöstä tuettuun työhön siirtyneen vammaisen henkilön nettoansiot ovat kasvaneet tuetun työllistymisen seurauksena noin 23 % (Saloviita 2001: 13-15). Sosiaalisten hyötyjen näkökulmasta tuettu työllistyminen on osoittautunut muuan muassa hollantilaistutkimuksen mukaan edistävän osallistumista ja yhteenkuuluvuuden sekä arvostuksen tunnetta, sekä itsensä kehittämistä ja itsenäisyyden edistämistä, joiden vuoksi sillä on positiivinen vaikutus hyvinvointiin. Tutkimuksessa haastateltiin 18 lievästi kehitysvammaista, tuetusti työllistynyttä henkilöä. (Cramm ym. 2009: 512-520.)

Tuetun työllistymisen onnistumiseksi laatukriteereistä tulee pitää kiinni. Skotlantilaisessa tuetun työllistymisen tutkimusraportissa vuonna 2006 todetaan, että tuettu työllistymismalli on käytössä laajalti USA:ssa sekä monissa Euroopan maissa ja sillä on osoitettu olevan taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia työllistyjille. Skotlannissa seuratuista tuetun työllistymisen kautta työelämään pyrkineistä kehitysvammaisista, sekä autistisista henkilöistä suurimmalla osalla toiveet palkkatyöstä jäivät kuitenkin toteutumatta. Lisäksi suuri osa tuettuna työllistymisenä tunnetuista työllistymistapauksista eivät osaltaan täytä kansainvälisiä tuetulle työllistymiselle asetettuja laatukriteerejä. Tuetun työllistymisen onnistuminen vaatii arvon antamista itsemääräämisoikeudelle ja yksilökeskeiselle suunnittelulle, sekä urasuuntaista lähestymistapaa ja työn laadun kehittämistä. Prosessissa tulee jatkuvasti varmistaa, että työllistyjä itse pysyy keskiössä. Työllistymismallille asetetut laatuvaatimukset ja määritelmät tulisi täyttyä, jotta työllistyminen olisi onnistunutta. Eri maiden ja projektien tuloksellinen vertailu on vaikeaa, koska tuettu työllistyminen myös määritellään vaihtelevasti. Esimerkiksi Britanniassa termi ”supported employment” viittaa useimmiten ohjelmiin, joita johtaa valtiollinen Employment Service, jossa myös suojatyö liitetään tuetun työllistymisen käsitteeseen. Lisäksi lyhytaikainen työvalmentajan apu ja työolosuhteiden mukautukset on nimetty tuetuksi työllistymiseksi. (Ridley - Hunter 2006: 56-68; Pirttimaa 2003: 11-12)

Suomessa tuetun työllistymisen palvelustandardi on valmistunut projektityön tuloksena vuonna 2000. Tuetun työllistymisen tulee olla asiakaslähtöistä, yksilöllistä ja avointa toimintaa. Työllistyjän tulee ymmärtää toiminnan tavoite, tarkoitus ja sisältö ja hänellä tulee olla täysivaltainen mahdollisuus osallistua siihen. Standardin tarkoituksena on varmistaa tuotetun palvelun laadukkuus ja yhtenäisyys riippumatta missä sitä tuetaan. (Sariola 2005: 15.)

Kehitysvammaisten tuetun työllistymisen edistämiseen panostetaan erityisen paljon Iso-Britanniassa, jossa käynnissä on vuodesta 2009 alkaen ollut hallituksen tukema ja rahoittama ”Valuing employment now-ohjelma”. Sen tavoitteena on nostaa radikaalisti avoimille työmarkkinoille työllistyvien kehitysvammaisten työpaikkojen määrää vuoteen 2025 mennessä. Strategiaa johtavien ministerien mukaan: ”Kehitysvammaisia henkilöille täytyy tarjota mahdollisuuksia työllistyä, koska kehitysvammaiset haluavat ja pystyvät tekemään hyvää työtä, jota työnantajat arvostavat. Ohjelma vaatii johtajuutta kaikilla tasoilla, eri toimijoiden sekä palveluntuottajien välistä tiivistä yhteistyötä. Tavoite on haastava, mutta Iso-Britanniassa yhteisesti sitouduttu siihen. Tämän on arvioitu vaativan merkittäviä, aikaa vieviä muutoksia lähestymistavoissa ja asenteissa. ”Valuing employment now”-ohjelma kuuluu Iso-Britanniassa laajempaan ”Valuing people” – ohjelmaan. (Department of health 2010.)

4 Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu (YKS)

4.1 Yksilökeskeinen palvelujen suunnittelu

Uudistuva vammaispalvelu-oppaan mukaan uusi vammaispalvelulaki (2009) vahvistaa vammaisen henkilön olevan paras asiantuntija, kun määritetään hänen yksilöllistä avun tarvettaan, toiveitaan ja elämäntilannettaan. Avun ja tuen tarpeen määrää ei voida koskaan arvioida pelkästään vamman tai sairauden laadun tai diagnoosin perusteella. Esimerkiksi kaksi samalla tavalla vammaista henkilöä voi tarvita hyvinkin erityyppistä apua erilaisissa elämäntoiminnoissa ja tarvittava avun määrä voi vaihdella suuresti, jonka vuoksi yksilöllisyyden korostaminen palvelujen suunnittelussa ja päätöksenteossa on todella tärkeää. (Ahola - Konttinen 2009: 9.)

Tuki- ja palvelusuunnitelmalla tarkoitetaan lakisääteistä kunnan sosiaaliviranomaisten kanssa laadittua suunnitelmaa, johon kirjataan ne avun, tuen ja kuntoutuksen muodot, joita asiakas tarvitsee selviytyäkseen arjesta (Vernerinet 1). Tässä opinnäytetyössä palvelusuunnittelulla tarkoitetaan edellä mainitun lisäksi kaikkien niiden tukitoimien ja yksilöllisten ratkaisujen suunnittelua, joiden avulla asiakkaan jokapäiväistä elämää tuetaan kaikilla arjen osa-alueilla, myös silloin kun tavoitteena on työllistyminen. Perinteisessä palvelusuunnittelussa aktiivisina toimijoina ovat olleet asiakkaan ympärillä toimivat asiantuntijatahot ja omaiset. Tukitoimien kehittämistavoitteiden tulisi pohjautua asi-

anomaisen, eli kehitysvammaisen henkilön omiin lähtökohtiin, tarpeisiin ja tavoitteisiin (Kaski 2009: 167).

YKS eli PCP (Person Centred Planning) on Iso-Britanniassa kehitetty asiakastyön malli. Arvotaustaltaan se perustuu ihmisoikeuksille, itsenäisyydelle ja ihmisten tasavertaiselle kohtelulle yhteiskunnassa. Sen tarkoitus on saada prosessinomaisella työskentelyllä aikaan myönteistä muutosta ihmisen elämään. (Understanding Individual Needs.Com 2012; Hallikas ym. 2006: 4.) PCP esiteltiin Iso-Britanniassa Valuing people now-ohjelman yhteydessä vuonna 2001. Sitten se on projektien kautta osoittautunut paitsi hyväksi kehitysvammaisten ihmisten oman elämän ja tukipalveluiden suunnittelussa, niin myös laajemmin tehokkaaksi politiikan välineeksi, joka tukevat ja kehittävät verkostoja laajemmissa yhteisöissä, kuten eri organisaatioiden välillä yhteisten toimintamallien suunnittelemiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. (Cambridge – Carnaby 2005: 226.)

Taulukossa 2 Duffy (2006) vertailee yksilökeskeisen (YKS) ja järjestelmäkeskeisen suunnittelutyön eroja. Yksilökeskeisessä suunnitelmatyössä ihminen itse toiveineen ja tarpeineen ohjaa suunnitelman tekoa ja toteuttamista. Perinteisessä lähestymistavassa asiantuntijat päättävät apua tarvitsevan henkilön tarpeista ja suunnitelma lähtee perustuen siihen mitä palveluja on tarjolla ja mikä niistä voisi jollain lailla soveltua tukea tarvitsevalle henkilölle.

Taulukko 2. Järjestelmäkeskeisen ja yksilökeskeisen suunnittelun vertailua mukailten (Duffy 2006)

Järjestelmäkeskeinen suunnittelu	Yksilökeskeinen suunnittelu
Keskittyy ihmisen puutteisiin tai vikoihin ja pyrkii korjaamaan niitä	Pyrkii ihmisen vahvuuksiin ja kykyihin ja pyrkii tukemaan ja hyödyntämään niitä
Suunnittelun lähtökohtana pidetään organisaation tarpeita	Suunnittelun lähtökohta on yksilö ja hänen tuen tarpeensa
Suunnittelussa korostetaan asiantuntija-arviota	Suunnittelussa korostetaan yksilön omia arvioita sekä hänen lähipiirinsä näkemyksiä tuen tarpeesta
Suunnittelussa mietitään virallisen palvelujärjestelmän olemassa olevia palveluja ja niiden sopivuutta asiakkaalle	Suunnittelussa mietitään, miten myös asiakkaan lähipiiri- ja verkosto voivat auttaa ja tukea henkilöä virallisen avun lisäksi
Suunnitelman avulla löydetään asiakkaalle palvelu, johon hän parhaiten sijoittuu	Suunnitelma tukee asiakasta toimimaan parhaalla mahdollisella tavalla lähiyhteisössä ja käyttämään sen palveluja
Muut ihmiset suunnittelevat asiakkaan puolesta ja yrittävät osallistaa häntä mukaan prosessiin mahdollisimman paljon	Asiakas itse ohjaa suunnittelun kulkua ja toiset ihmiset osallistuvat prosessiin auttaen häntä suunnittelussa ja päätöksenteossa.

YKS on jalkautunut Suomeen 2000-luvun alussa, jolloin Pääjärven kuntayhtymä, eli nykyinen Eteva kuntayhtymä oli yksi YKS:n pilottipaikkoja. Tällöin aloitettiin englanninkielisen materiaalin kääntäminen suomeksi ja myöhemmin aloitettiin kouluttautuminen aiheeseen. (Lauren 2006.) Nykyisin Etevassa on tavoitteena, että YKS-peruskoulutuksen käyvät kaikki uudet asiakastyötä tekevät työntekijät. YKS:n taustalla on voimaantumisteoria. Voimaantumiseen vaikuttavat sekä henkilön oma persoonallisuus, että ympäristö. Se on henkilökohtainen prosessi. Voimaa ei voi antaa toiselle, mutta voimaantumisprosessia voidaan tukea. Ympäristötekijät voivat joko edistää tai estää sitä. (Hintsala 2011; Lauren 2006; Siitonen - Robinson 2001: 61-72.)

4.2 YKS asiakkaan arjen tukena

Paitsi palvelusuunnittelun ja asiakastyön malli, YKS on ennen kaikkea tapa ajatella ja siirtää ajattelutapaa käytäntöön siten, että asiakasta pystytään ymmärtämään ja tukemaan häntä tullakseen niin paljon itseään määrääväksi, kuin hän haluaa ja on mahdol-

lista. Periaatteita käytetään palvelujen suunnittelussa ja parhaiten se näkyy asiakkaan arjessa. (Tyson 2011: 108.) YKS onkin syntynyt puolustamaan tavallista arjen elämää. Sen avulla autetaan ihmistä löytämään hyvää itsestään ja siten vahvistetaan hänen itseluottamustaan. Se on keskustelua, joka pyrkii ymmärtämään kuka asiakas on ja millaista elämää hän haluaa elää. YKS sisältää erilaisia prosesseja, työvälineitä sekä lähestymistapoja yksilön asioiden ymmärtämiseen sekä asioiden suunnittelemiseen ja toteuttamiseen yksilölähtöisesti. YKS:n työvälinevalikoiman luova käyttäminen ja rohkeus kokeilla sekä luoda uusia yksilön tarpeisiin perustuvia välineitä syntyvät erilaisten prosessien vaatimista tarpeista. Työvälineiden juurtuminen käytännön työhön auttaa soveltamaan niitä sekä edistää yksilöllisen ja asiakaslähtöisen näkemyksen vahvistamista. (Hintsala 2011; Sanderson 2012; Tyson 2011: 108.)

YKS auttaa ammattityöntekijöitä ymmärtämään miten he voivat tukea asiakasta hänen haluamallaan tavalla. Sen työvälineet ohjaavat paitsi työntekijöiden ammatillista kehittymistä, niin myös asiakkaan kanssa toimivien tukiverkoston yhteistyötä, joten se auttaa koko verkoston jäseniä ratkomaan yhdessä haasteita ja ongelmia. Perhe, ystävät, ammattityöntekijät ja koko yksilön verkosto työskentelevät yhdessä yksilön kanssa ja sitoutuvat siihen, että asiat todella tapahtuvat. (Hintsala 2011; Lauren 2006; Understanding Individual Needs.Com 2012.) Tukisuunnitelmien toteutuksessa YKS:llä on positiivinen suhtautuminen riskien ottamiseen. Kehitysvammaisten ihmisten elämästä tehdään tukipalveluilla usein hyvin riskitöntä korostaen turvallisuutta onnellisuuden ja yksilön valintojen ohitse. Terveyttä ja turvallisuutta korostaneina aikoina ”haavoittuvia ihmisiä” on helposti suojeltu niin sanotuilta riskitilanteilta rajoittamalla mahdollisuuksia. Palvelujen suunnittelulla on keskeinen osa riskien, kuten syrjintä, kielteiset asenteet ja pelko, haastamisessa. Tukisuunnitelmat perustuvat YKS:n mukaan siihen, että ihmiset pystyvät elämään täysipainoisemmin, aktiivisempaa omannäköistä elämää, eikä kaikkea perustella vain riskittömyydellä. (Tyson 2011: 108)

YKS:n työvälineet ovat kansainvälisesti tutkittuja. Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että yksilökeskeisen elämänsuunnittelun käyttöönotto on suurimmalla osalla tutkituista kehitysvammaisista asiakkaista johtanut muun muassa sosiaalisten verkostojen, sekä valintojen tekemisen kehittymiseen. YKS:n on osoitettu auttavan hoitohenkilökuntaa huomioimaan paremmin asiakkaiden tarpeita. Nämä asiat vaativat henkilökunnalta yhteistä sitoutumista onnistuakseen (Parley 2001: 299-308; Robertsson ym. 2007: 232-243.) YKS:n on todettu myös tuovan apua kehitysvammaisten henkilöiden omaa elämää koskevien tavoitteiden asettamisessa ja saa-

vuttamisessa, sekä toiminnan mahdollisuuksien lisääntymisessä näiden henkilöiden elämässä. Suuri osa tutkittavista on kokenut myös tunnustaneensa paremmin onnellisuutta ja itsetuntoa vahvistavia tekijöitä elämässään. (Wigham ym. 2008.)

4.3 Yksilökeskeinen kuntoutus tukena työllistymiselle

Kansalaisuuden malliin kuuluu kaikki elämän osa-alueet. Duffyn (2010) mukaan kansalaisuus koostuu kuudesta käsitteellisestä osa-alueesta: auktoriteetista, elämän suunnasta, toimeentulosta, kodista, tuesta ja panostuksesta. Tässä mallissa omassa elämässään auktoriteettina oleminen tarkoittaa itsemääräämisoikeutta. Itsemääräämisoikeuteen kuuluu yhtäläiset oikeudet, joiden toteutumista tuetaan muun muassa kommunikation sekä päätösten teon tukemisella. Itsemääräämiseen kuuluu varmat tukipalvelut ja että henkilöillä on mahdollisuus tehdä päätöksiä liittyen omaan elämäänsä. Vammaisen ihmisen elämänsuunnittelua koskevan tiedon tulee olla esimerkiksi selkokielistä tai muulla tavalla hänen itsensä ymmärrettävää. Toimeentulo tässä mallissa tarkoittaa sitä, että yksilö voi toimeentulollaan vaikuttaa elämäänsä ja elämänsä suunnitteluun. Luonnollisin tapa ansaita omaa rahaa ja vaikuttaa tällä tavoin omaan elämäänsä on palkkatyö. (Duffy 2010; 253-267.)

Kuntoutus tukee täysivaltaisen kansalaisuuden saavuttamista. Karjalainen ja Vilkkumaa (2010) toteavat kuntoutuksen olevan perinteisesti jaettu neljään alueeseen: lääkinnälliseen, kasvatukselliseen, ammatilliseen ja sosiaaliseen kuntoutukseen. Laajemmin ajatellen kuitenkin kuntoutuksen vaikuttavuus tulee esiin yksinomaan kuntoutujan sosiaalisessa kontekstissa. Hyvien kuntoutuskäytäntöjen ominaispiirteet, kuten kuntoutujakeskeisyys, moniammatillisuus, räätälöity saumaton palvelukokonaisuus, tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus jäävät toteutumatta, jos kuntoutujan oma elämäntilanne jää asiantuntijanäkemyksen varjoon. (Karjalainen - Vilkkumaa 2010: 220.) Erityistä tukea tarvitsevan henkilön arjen kokonaisuus ja sosiaalisen kontekstin merkitys korostuvat erityisesti yksilöllisten tuen tarpeiden vuoksi. Siksi myös ammatillisen kuntoutuksen tulee olla hyvin kokonaisvaltaista, kaikki yksilön elämän osa-alueet ja toiminnot huomiioon ottavaa. Kuntoutuksen prosesseilla pyritään tekemään mahdolliseksi saavuttaa ja ylläpitää mahdollisimman hyvä fyysisen, aistimuksellisen, älyllisen, mielenterveydellisen ja sosiaalisen toiminnan taso, jolloin ihmisillä on mahdollisuus muuttaa elämäänsä itsenäisempään suuntaan (Wiman 2010: 85).

Työllistymisestä, sekä ammatillisesta kuntoutuksesta puhuttaessa myös Etevan palvelukokonaisuutta tulee tarkastella kokonaisuutena yksilön arjesta käsin. Palvelukokonaisuuden muodostavat pääasiassa asumis- työ ja päivätoimintapalvelut, sekä erityispalvelut edellä mainittujen tukipalveluina. Yksilöllinen elämänsuunnittelu antaa työkaluja valtaistavan kuntoutuksen toteutukseen. Myös työllistymistä tukevaa ja edistävää kuntoutustyötä voidaan suunnitella ja tuottaa kaikilla arjen osa-alueilla. Etevan asiakastyössä YKS näyttäytyy palvelusuunnittelun ja asiakkaan kohtaamisen lisäksi konkreettisesti asiakaskohtaisen YKS:n muodossa, joka on tavoitteena tehdä kaikille Etevan asiakkaille.

Tavallisesti asiakaskohtainen YKS on koottu kansion muotoon. Se on asiakaslähtöisesti valmisteltu jatkuvasti päivitettävä kansio, joka kertoo kuka asiakas on, mitkä ovat hänelle tärkeitä asioita hänen elämässään ja miten häntä tulisi tukea hänen elämässään. Asiakkaan lähi-ihmiset tukevat ja avustavat häntä kansion tekemisessä. YKS-kansiota varten ei ole olemassa valmista mallia, vaan se valmistetaan yksilön toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Kansion tekemiseen voidaan käyttää YKS:n työvälineitä, joita ovat muun muassa kehät, kartat ja polut. Polun (path) esittelen opinnäytetyöni tutkimusosiossa ja käytän sitä myös opinnäytetyöni tutkimuksen apuvälineenä. Asiakastyössä eri työvälineitä on tarkoitus käyttää luovasti ja yhdistellä yksilöllisten tarpeiden mukaisesti perustana kuntoutustyölle.

Tuetun työllistymisen ideologiaa johtavina arvoina ja periaatteina ovat yksilöllisyys, kunnioitus, itsemääräämisoikeus, valinnan vapaus, voimaantumisen, luottamuksellisuus, joustavuus, sekä esteettömyys palveluissa, liikkumisessa ja tiedottamisessa. (European Union of Supported Employment 2007.) YKS:n ideologian mukaan jokaisella on oikeus suunnitella omaa elämäänsä, olla osa yhteisöään sekä elää haluamallaan tavalla ja saada tarvittavaa tukea saavuttaakseen tarpeensa. (Understanding Individual Needs.Com 2012.) Yksilöllisellä elämänsuunnittelulla ja tuetulla työllistymisellä on sama päämäärä: yksilön itsemääräämisoikeuden, tasa-arvon ja täysivaltaisen kansalaisuuden edistäminen. Yksilöllisen elämänsuunnittelun kautta voidaan saada esille asioita, jotka edistävät tuetun työllistymisen onnistumista, jolloin YKS toimii yksilöllisiä toiveita ja tavoitteita edistävänä, harkittuja riskejäkin ottavana perustana onnistuneelle työllistymiselle.

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyössäni kiinnostuksen kohteena ovat erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneet työllistymistapaukset. Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää: 1) mitä työllistymistä edistäviä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneisiin työllistymistapauksiin liittyy ja 2) miten erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä voidaan tukea työllistymisen onnistumisessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa onnistuneiden työllistymisten tekijöistä yksilökeskeisen elämänsuunnittelun mukaisten toimintatapojen kehittämiseksi osana työllistymistä.

6 Opinnäytetyön menetelmälliset ratkaisut ja toteutus

6.1 Opinnäytetyön kulku

Opinnäytetyöni aihepiiri varmistui alkuvuodesta 2011. Tammikuussa 2011 tein esiselvityksen opinnäytetyöhöni liittyen ja aloin valmistella opinnäytetyön suunnitelmaa sekä työni teoreettista viitekehystä. Hain tutkimusluvan opinnäytetyölleni Etevan eettiseltä toimikunnalta 29.7.2011. Tutkimusluvan työlleni sain 2.9.2011 (Liite 1). Haastateltavat valikoituivat tutkimukseen jouluhelmikuussa 2012. Haastattelut tehtiin tammi-maaliskuussa ja analyysit keväällä sekä kesällä 2012 jatkuen alkusyksyyn asti. Työ valmistui marraskuussa 2012.

6.2 Tutkimuksen lähestymistapa

Opinnäytetyöni tutkimusote on laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullinen tutkimusote sopii opinnäytetyöhöni, koska sillä pyritään saamaan työllistymiselle syvempää merkitystä ja tarkoitusta narratiivisen, eli kerronnallisen haastattelun avulla. Haluan kuulla haastateltavilta heidän työllistymistarinsa ja löytää niistä tutkimuskysymyksiini vastaavan tiedon. Jokaisen yksilön työllistymistarina kokemuksineen on ainutkertainen. Se ei välttämättä rajoitu ainoastaan työllistymiseen, vaan sisältää mahdollisesti myös muita haastateltaville merkityksellisiä asioita ja ajatuksia, kuten niin sanottuja elämäkerrallisia asioita, joilla saattaa olla merkitystä myös työllistymisen kannalta.

Narratiivisen tutkimuksen perustana on näkemys sosiaalisten suhteiden ratkaisevasta merkityksestä ihmisten elämässä ja elämäнкäsityksessä. Elämäнкäsitys prosessoituu arvojen, normien ja tiedon käsittelyn pohjalta. (Anttila 2005: 321.) Sosiaalisilla suhteilla on merkittävä vaikutus erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden elämään ja tuetun työllistymisen onnistumiseen. Haastatteluissa työllistyneet kertovat näistä merkityksistä. Ruusuvuoren ja Nikanderin (2010: 125) mukaan kertominen on elämän ja olemassaolon ymmärtämistä, tulkintaa ja välittämistä. Kertomusta voidaan pitää ajattelun, muistelun ja päättelyn, eli ihmisen kognitiivisten toimintojen luonnolliseksi perusmuodoksi. Kvalitatiivisen aineiston tutkimusmuodoista mikään muu ei ole yksilön kannalta niin monimuotoista ja kokonaisvaltaista, kuin elämäкerta-aineisto. (Ruusuvuori - Nikander 2010: 125; Roos 1987: 20.)

Kerronnallinen haastattelu perustuu kertojalähtöisyydelle. Verrattuna perinteiseen strukturoituun haastatteluun, kerronnallinen haastattelu antaa haastateltavalle riittävästi mahdollisuuksia kertomusten tuottamiseen. Tavoitteena on, että haastateltava kertoo asioita, joita hän pitää tärkeinä. Haastattelija pyrkii esittämään sellaisia kysymyksiä, joihin saadaan vastauksiksi kertomuksia. Kerronnallinen haastattelu pyritään tekemään hyvin avoimeksi ja vapaaksi. Se muotoillaan niin, että se antaa haastateltavan tehdä valintoja mistä aloittaa, sekä mistä ja millä tavalla hän kertoo. Näin kertoja antaa merkitykset kertomukselleen omista lähtökohdistaan käsin. Tämän pohjalta pyritään hahmottamaan kertojan näkökulmaa tutkittavaan asiaan ja ymmärtämään ilmiön subjektiivisia merkityksiä ja tarinan kulkua kertojan tulkitsemana. Haastattelun aikana haastattelijan tulee olla myötäelävä, osa sosiaalista vuorovaikutusprosessia. Tulos on riippuvainen siitä, saavuttaako haastattelija haastateltavan luottamuksen. Haastattelija myös joutuu refleктоimaan ajatuksiaan esille tulevista asioista ennen haastatteluja, niiden aikana, sekä analyysivaiheessa. (Paananen 2008: 23; Kaasila 2008: 45; Roos 1987: 33.)

6.3 Opinnäytetyön esiselvitys

Etevan organisaation sisällä useissa verkostoissa käyty keskustelu haasteista asiakkaiden työ- ja päivätoiminnassa oli kiinnittänyt huomiotani. Muun muassa riittävän yksilölliset työ- ja päivätoimintapalvelut, asiakkaiden motivoituminen työ- ja päivätoimintaan, sekä palkkatyöhön pääsemisen vaikeus olivat aiheuttaneet keskustelua. Toisaalta oli paljon myös positiivisia kokemuksia, joista onnistuneet työllistymiset palkkatyöhön ovat ilahduttavimmasta päästä. Keskustelujen toistuminen ja jatkuminen työpaikallani, sekä aiheen yhteiskunnallinen ajankohtaisuus innostivat minua kehittämistehtävän ai-

heen löytämiseen. Näiden asioiden pohjalta aktivoin työyhteisöni työntekijöitä keskusteluun lähettämällä sähköpostin Etevan sisäisesti 12.1.2011 (jakelulla ”kaikki käyttäjät”), jossa alustavasti kerroin opinnäytetyöni aihevalinnasta ja selvitin perustelujani sille. Halusin saada mielipiteet ja näkökulmat esiin avoimesti ilman johdattelua, joten esittelin sähköpostissani vain opinnäytetyön aihepiirin perusteluineen ja pyysin siihen kommentointia. Sähköpostiin oli ainakin periaatteessa kaikkien Etevan työntekijöiden mahdollista vastata. Halusin saada näkökulmia ja mielipiteitä kehittämistehtäväni aiheeseen Etevan eri palvelujärjestelmissä ja eri asemissa sekä toimenkuvissa toimivilta ihmisiltä.

Sähköpostiin vastasivat muun muassa Etevan työ- ja päivätoiminnan esimiehet ja ohjaajat, asumispalvelujen esimiehet ja ohjaajat, tukikeskuksen esimiehet, ylilääkäri, sekä kehittämiskoordinaattori. Eniten vastauksia ja suurin kiinnostus asiaan oli työ- ja päivätoimintapalvelujen, eli toimintakeskusten puolelta. Ongelmiksi ja kehittämistä vaativiksi asioiksi sähköpostitiedustelun pohjalta nousi paljon asioita, erityisesti organisaationäkökulmasta. Esiin nousi kehitysvammaisten ihmisten ”oikeisiin töihin” työllistymisen vaikeus, jolla on monia selvittäviä tekijöitä, joista esille tulivat tiedustelussa Etevan työ- ja päivätoimintakeskusten yksikkökohtaiset erot työllistämisaikajattelussa, pula avotyön ohjaajista ja ihmisistä jotka voisivat auttaa ihmisiä pyrkimyksissään avotöihin eli työvalmennuksen puutteellisuus.

Esille sähköposteissa nousi työ- ja päivätoimintatuotteiden sopivuus. Koettiin, että tuotteet eivät sovi kaikille asiakkaille (kyseenalaistettiin toiminnan asiakaslähtöisyys ja yksilöllisyyden edistävyys.) Lisäksi esille tuli toimintakeskusten työyhteisöjen uskalluksen puute, eli usein pelätään ja halutaan suojella asiakkaita mahdollisilta epäonnistumisilta. Toimintakeskus nähdään vastausten mukaan liian usein ainoana mahdollisena työllistymisen vaihtoehtona, joka aiheuttaa asiakkaita turhautumista, koska halua muualle työllistymiseen olisi. Etevan tukikeskuksissa, eli vaativia erityistarpeita tarvitseville kuntoutusta järjestävissä yksiköissä työllistymistä avotyömarkkinoille pidetään tärkeänä, mutta aikaa suunnitelmalliseen toiminnan kehittämiseen ja suhteiden luomiseen ei ole. Yhteenvedona opinnäytetyö koettiin sähköpostitiedustelun perusteella: ajankohtaiseksi Etevassa, valtakunnallisella sekä kansainvälisellä tasolla, rakentava lähestymistapa eli onnistuneet työllistymiset koettiin hyväksi, kuten myös asiakaslähtöisyys.

Sähköpostitiedusteluni toi vahvistusta näkemykselle kehittämistyön tarpeellisuudesta. Erityisesti työllistymisen vaikeus puhuttaa ihmisiä paljon ja vaatii paneutumista aihe-

seen. YKS:n periaatteiden toteutuminen vaatii vielä kehittämistä organisaatiossamme ajatellen asiakkaittemme työllistymistä. Työllistymiseen liittyvissä asioissa on paljon ongelmia, mutta koin sekä mielekkäämmäksi, että myös enemmän yksilöllisen elämänsuunnittelun periaatteiden mukaiseksi alkaa työstää asiaa positiivisen ja rakentavan näkökulman, eli onnistuneiden työllistymistapausten kautta.

6.4 Haastateltavien valinta ja kuvaus

Aluksi lähetin toimintakeskuksiin tiedotteen opinnäytetyöstä (Liite 2), sekä suostumuslomakkeen (Liite 3) tutustuttavaksi. Toimintakeskuksen työntekijät keskustelivat tuetusti työllistyneiden henkilöiden kanssa opinnäytetyöstäni ja kyselivät alustavasti heidän halukkuuttaan osallistua haastateltaviksi. Heillä oli mahdollisuus olla yhteydessä haastattelijaan puhelimitse tai sähköpostilla. Toimintakeskusten henkilöstö ilmoitti halukkaita haastateltavista haastattelijalle puhelimitse tai sähköpostilla. Sähköposti- ja puhelin keskusteluissa ehdoteltiin puolin ja toisin sopivia ajankohtia haastatteluille, jotka vahvistettiin myöhemmin sähköpostilla.

Haastattelin opinnäytetyössäni 6 onnistuneesti työllistynyttä, erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä. Haastatelluista 2 on naisia ja 4 miehiä. Suurimmalla osalla haastatelluista on diagnosoitu jonkinasteinen kehitysvamma. Haastatelluista jokainen on ollut aiemmin työtoiminnassa Etevan toimintakeskuksessa ja työllistynyt toimintakeskuksen kautta työhönvalmennuksen tuella. Lisätietoa työllistymiseen liittyen on tarvittaessa voinut antaa heidän hyvin tuntemansa lähi-ihminen, joka voi olla esimerkiksi omainen, ohjaaja tai työvalmentaja. Tuomen ja Sarajärven (2009: 85) mukaan on tärkeää, että tietoa kerätään henkilöiltä, jotka tietävät, tai heillä on kokemusta tutkittavasta asiasta. Nämä henkilöt ovat onnistuneen tuetun työllistymisen kokeneita henkilöitä, joten vain he itse voivat luotettavasti kuvata omia kokemuksiaan työllistymiseen liittyen. Haastattelut tehtiin kolmessa Etevan toimintakeskuksessa tammi-maaliskuussa 2012. Jokaisesta tutkimukseen osallistuneesta toimintakeskuksesta osallistui kaksi haastateltavaa.

6.5 Haastattelun eteneminen ja aineiston kerääminen

Kerronnallisen haastattelun ideaalilanteessa kertoja tuottaa omasta elämästään ja omista lähtökohdistaan käsin kokonaisvaltaisen, niin sanotun pääkertomuksen. Haastattelun aloittava kysymys tulisi täten olla hyvin avoin ja ei-johdatteleva, jolloin haasta-

teltava asettaa tutkittavalle ilmiölle elämässään merkityksen ja jäsentää asioita omista lähtökohdistaan, eikä tutkijan kysymysten perusteella. Tämän vuoksi tutkijan täytyy aluksi välttää kertomuksen ohjaamista kysymyksillä ja ainoastaan rohkaista haastattelutavaa aktiivisella kuuntelulla ja eläytymisellä jatkamaan kerrontaansa ja tehdä muistiinpanoja asioista, joihin halutaan myöhemmin palata. (Paananen 2008: 24.)

Haluan haastattelun avauskysymykseen sisällyttää kuitenkin kohdennusta tutkittavasta ilmiöstä, jotta saan haastattelun riittävästä tiedosta tutkimuskysymyksiin liittyvistä asioista. Kaasilan ym. mukaan kohdennettu ja rajautunut haastattelu saattaa tuottaa syvää tietoa, mutta haasteena on haastateltavan kerronnan rajautuminen ja kohdentuminen enemmän tutkijan kuin haastattelijan perspektiiviin. (Kaasila – Rajala - Nurmi 2008: 25.)

Ensimmäinen vaihe - haastattelun avaus

”Olen kiinnostunut työllistymisestä. Kerro minulle työstäsi ja työllistymisestä. Meillä on aikaa niin paljon kuin haluat. Voimme sopia myös toisen haastatteluajankohdan ja jatkaa, jos haastattelu jää kesken. Haastattelun aikana teen muistiinpanoja kertomistasi asioista, joihin saatetaan myöhemmässä vaiheessa palata”.

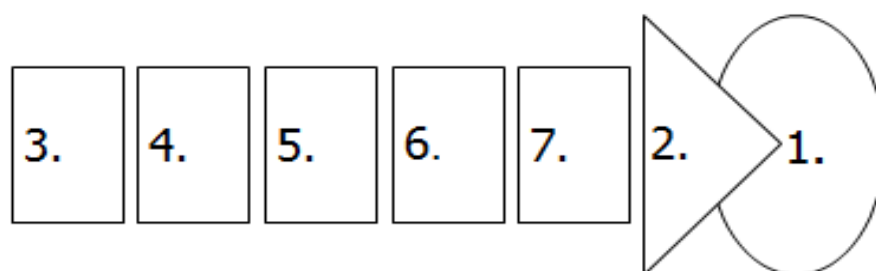
Toinen vaihe - syventävä

Tässä vaiheessa haastattelua täydennetään teemoilla ja asioilla, jotka ovat nousseet esiin aiemmin kerronnassa. Näin saadaan syvyyttä haastatteluun ja tarkennetaan mahdollisesti epäselviksi jääneitä kohtia. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan vielä esiin tutkimuskysymyksiin liittyviä teemoja, joten tarkastelunäkökulmaa ei tuoda näkyväksi. (Paananen 2008: 26.)

Kolmas vaihe - tutkimustehtävään keskittyvä

Tässä vaiheessa haastatteluun tuodaan ulkoisia teemoja, jotka valikoituvat tutkimuskysymysten ja yleisen mielenkiinnon mukaan, sekä myös teemoja jotka kerronnasta ovat mahdollisesti jääneet puuttumaan (Paananen 2008: 26). Haastattelun kolmannessa vaiheessa käytän tukenani soveltaen YKS:n omaa Polku-työvälinettä, joten saan täten käytettyä arjen asiakastyön välinettä myös tutkimuksen välineenä. Tämä nostaa mielestäni työvälineen käyttöarvoa. Polku-työvälinettä käytetään yksilöllisessä suunnitelmatyöskentelyssä tavallisesti silloin kun yritetään saada henkilöä näkemään hyviä asioita elämässään, sekä kehitettäviä asioita tuen tarpeineen.

Kuviossa 1 on esitelty YKS:n polku-työväline (path), joka on luovan suunnittelun työväline, jonka avulla autetaan henkilöä tunnistamaan ja saavuttamaan unelmansa. Polun avulla 1. selvitetään unelma, 2. asetetaan tavoitteet, 3. selvitetään nykytilanne unelman suhteen, 4. selvitetään keitä henkilö tarvitsee tuekseen saavuttaakseen unelmansa, 5. mietitään kuinka ryhmän tulee sitoutua tavoitteiden saavuttamiseksi, 6. asetetaan välitavoitteet unelman saavuttamiseksi. 7. mietitään mikä on ensimmäinen askel unelman saavuttamiseksi. voidaan käyttää myös yksilöllisen toimintasuunnitelman laatimisessa, esimerkiksi silloin kun asiakkaalla on jokin unelma, jonka hän haluaisi toteuttaa. Kyseinen työväline antaa suuntaa ”unelman”, tässä tapauksessa onnistuneen työllistymisen toteutumisesta. Polku-työvälinettä käytetään tavallisesti tulevaisuuden suunnittelussa. Tässä haastattelussa sitä käytetään lähinnä tavoitteen, eli työllistymisen eri vaiheiden muistelussa, joten numeroituja vaiheita on muokattu, kuitenkin siten etteivät ne ole menettäneet alkuperäistä merkitystään.

Kuvio 1. Yksilöllisen toimintasuunnitelman rakentaminen Polku-välineellä. Mukailten Pearpoint ym. 2012 sekä Hintsala 2011.

Polun vaiheet ja haastattelun kysymykset:

1. Unelma/tavoiteltava tulevaisuuden tilanne – Onnistunut työllistyminen
2. Tavoitteet ja toiveet ajatellen työllistymistä
Haastattelussa: ”Kerro tavoitteistasi ja toiveistasi joita sinulla oli, kun ryhdyit hankkimaan nykyistä työpaikkaasi?”
3. Nykytilanne – Työtilanne ennen työllistymistä nykyiseen työpaikkaan
Haastattelussa: ”Kerro työstäsi jota teit ennen työllistymistäsi nykyiseen työhösi?”
4. Keitä tarvitaan mukaan - Henkilöt, jotka avustivat haastateltavaa unelman saavuttamisessa
Haastattelussa: ”Kerro ihmisistä, jotka avustivat sinua työllistymisessäsi nykyiseen työhösi?”
5. Sitoutuminen - Kuinka sitoutuminen unelman saavuttamiseen näkyi (haastateltava, avustajat)

Haastattelussa: ”Kerro miten sinun ja avustajasi tuli toimia, jotta työllistyminen onnistui? Kuinka varmistitte että työllistyminen onnistuu”

6. Välitavoitteet - Millaisia välitavoitteita unelman saavuttamiseksi asetettiin

Haastattelussa: ”Kerro tavoitteita joita asetettiin, jotta työllistyminen onnistui?”

7. Ensimmäinen askel - Millainen oli ensimmäinen askel unelman saavuttamiseksi

Haastattelussa: ”Kerro mitä tehtiin ensimmäiseksi, kun alettiin hankkimaan nykyistä työpaikkaa?”

Tutkimuksessani tarkennan haastattelun kolmatta vaihetta kysymällä työllistymisprosessiin liittyviä asioita käyttäen apunani Polku-työvälinettä vaiheineen. Käytän numeroituja vaiheita haastattelussa sen mukaan, miten asiat ovat aiemmassa kerronnassa tulleet ilmi, eli mikäli esimerkiksi vaiheessa 4. kysytyt työllistämistä edistäneet henkilöt ovat aiemmassa kerronnassa tulleet ilmi, niin asiaa ei kysytä toiseen kertaan tässä haastattelun vaiheessa.

Soveltaen Polku-työvälinettä haastattelun vaiheessa 3. Olen jakanut numeroidut vaiheet ”intressiin” ja ”kysymyksiin”, joita haastatteluissa mahdollisesti esitän. Korostan sitä, että kysymykset ovat esimerkkejä ja niitä käytetään haastattelun kolmannessa vaiheessa, mikäli asiat eivät ole ilmenneet niin sanotussa vapaassa kerronnassa. Haastattelun vaiheet on kuvattu kokonaisuudessaan taulukossa 3., sekä haastattelu-rungossa (Liite 4).

Taulukko 3. Opinnäytetyön haastattelun malli tiivistettynä

Haastattelun 1. Vaihe	Haastattelun 2. Vaihe	Haastattelun 3. Vaihe
Haastateltu esittää työllistymiskertomuksena.	Nostetaan esille teemat ja asiat, jotka ovat nousseet haastattelussa esille. Syvennetään haastattelua, tarkennetaan epäselviksi jääneitä asioita.	Esitetään tutkimuskysymyksiin liittyviä teemoja ja kysymyksiä. Käytetään apuna YKS:n Polku-työvälinettä.

Haastattelujen toteutus

Haastattelut toteutettiin toimintakeskuksissa, mahdollisimman rauhallisessa ja haastattaville tutussa ympäristössä. Täten haastattelut saatiin toteutettua tarkoituksenmukaisessa kontekstissa, jolloin pyrkimyksenä oli vaikuttaa suotuisasti keskustelua virittävällä tavalla haastattelutilanteeseen. Jokaisessa haastattelussa haastattelutilana toimi

esimiehen toimisto, koska ne olivat rauhallisimpia tiloja toimintakeskuksissa. Haastattelut tallennettiin sanelimella.

Haastattelut aloitettiin tutkimustiedotteen ja -luvan läpikäymisellä. Halutessaan haastateltavat saivat kommentoida ja esittää kysymyksiä tutkimukseen liittyen. Kun varmistuttiin siitä, että haastateltavat olivat ymmärtäneet tutkimukseen liittyvät asiat, niin he allekirjoittivat tutkimusluvan. Tutkimuslupia allekirjoitettiin kaksi kappaletta; toinen tutkijalle ja toinen haastateltavalle. Viisi haastattelua suoritettiin kahden kesken, jolloin läsnä oli vain haastattelija ja haastateltava. Yhdessä haastattelussa oli mukana toimintakeskuksen ohjaaja, joka toimi haastattelussa niin sanottuna tulkkina kääntämässä haastateltavan viittomia puheeksi. Haastateltava ymmärsi puhetta, joten haastattelun aloitusta ja tarkentavia kysymyksiä ei tarvinnut tulkata hänelle.

Haastattelun avauksen jälkeen haastateltavat aloittivat kerronnan. Osa haastateltavista kertoi työllistymisestään pidempään, osa odotti selvästi kysymyksiä jo haastattelun alkuvaiheessa, eivätkä lähteneet kertomaan varsinaista tarinaansa. Heidän kanssaan edettiin siten, että haastattelija esitti teemoja ja kysymyksiä jo haastattelun varhaisemmassa vaiheessa, eli haastattelun toiseen ja kolmanteen vaiheeseen siirryttiin nopeammin. Teemojen esittämisellä ja aktiivisella kuuntelulla saatiin esiin täten esiin myös kertomuksellisia vastauksia. Vastaukset saattoivat jossakin tapauksessa myös pysyä hyvin lyhyinä ja napakoina, sekä konkreettisina läpi koko haastattelun.

Haastateltu joukko oli hyvin heterogeeninen ja heillä kaikilla oli oma tapansa kertoa, eli kommunikointi- ja vuorovaikutukselliset valmiudet olivat haastatelluilla henkilöillä yksilöllisiä ja toisistaan poikkeavia. Haastattelija pyrki koko haastattelun ajan aktiiviseen kuunteluun, eli osoitin mielenkiintoani haastateltavan puhetta kohtaan katsekontaktilla ja eleillä ja myötäilin toisinaan ("joo", "mmm") kommenteilla haastateltavan kerrontaa. Pyrin haastattelun aikana myös tarkentamaan epäselväksi jääneitä asioita heti, jos en esimerkiksi kuullut, saanut selvää tai ymmärtänyt haastateltavan puhetta. Pyrin toimimaan kuitenkin siten, että en keskeyttänyt haastateltavaa, vaan hän puhui virkkeensä loppuun ennen tarkentamistani.

Haastattelun ensimmäisessä vaiheessa tein muistiinpanoja haastateltavien kerronnasta. Näistä muistiinpanoista nostettiin esiin teemoja ja tapauksesta riippuen myös kysymyksiä, joita esitettiin haastattelun toisessa vaiheessa. Tässä vaiheessa ei kuitenkaan vielä edetty varsinaisiin tutkimuskysymyksiin. Työhön ja työllistymiseen liittyviin tee-

moihin päästiin haastattelun kolmannessa vaiheessa, jolloin käytettiin apuna työllistymisen suhteen myös Yksilöllisen elämänsuunnittelun Polku-työvälinettä.

Analysoitava materiaali koostuu näistä haastatteluista, joihin osallistui tutkija sekä haastateltava eli onnistuneesti työllistynyt henkilö, sekä yhdessä haastattelussa tulkkina toiminut toimintakeskuksen ohjaaja. Haastattelut kestivät 30-60 minuuttia. Haastattelupäiviä oli yhteensä kolme. Kaikki haastattelut saatiin kerralla valmiiksi. Haastatteluista jäi positiivinen mieli niin haastatelluille, kuin haastattelijallekin, joka oli kuultavissa haastattelujen loppukommenteissa ja nähtävissä positiivisina ilmeinä osallistuneiden henkilöiden kasvoilla. Haastattelujen jälkeen siirsin tallennukset sanelimelta tietokoneelle, jonka jälkeen oli vuorossa haastatteluaineiston sanatarkka litterointi. Litteroitua tekstiä haastatteluista kertyi yhteensä 68 Word-sivua (tekstimuoto Calibri, fonttikoko 11, riviväli 1.15).

6.6 Aineiston analysointi

Analysoin aineiston sisällönanalyysia käyttäen. Analyysilla on tarkoitus vastata tutkimuskysymyksiin 1) mitä edistäviä tekijöitä kehitysvammaisen ihmisen onnistuneisiin työllistymistapauksiin liittyy ja 2) miten kehitysvammaisia henkilöitä voidaan tukea työllistymisen onnistumisessa.

Aineiston analysoinnissa on vältettävä subjektiivisia ennakko-oletuksia, sillä mikään tutkimusaineisto ei saa tutkijan päästä käännettyä, mikäli hänellä on vahva oletus tulokista. Ennen perehtymistäni haastattelumateriaaliin pyrin selvittämään tutkimaani ilmiöön liittyviä merkityssuhteita listaamalla niitä paperille. Tämän jälkeen pyrin niistä tietoisesti pois, jotta aineiston analysointi olisi totuudenmukaista, jossa ennakko-oletukset on karsittu. (Metsämuuronen 2006: 241; Juntunen 1986: 73-74.) Itse tutkimusaineisto vaikutti kokonaisuudessaan aluksi melko hajanaiselta. Kaasilan (2008: 48) mukaan kertomuksen tutkinnassa aineiston muodon ja sisällön erottelu eivät useinkaan ole kovin selväpiirteistä. Tämä pätee myös kertomusten muodostaman kokonaisuuden ja sen sisältämien kategorioiden erottamiseen. Lopullisena pyrkimyksenä tulee olla näiden lähestymistapojen integroiminen.

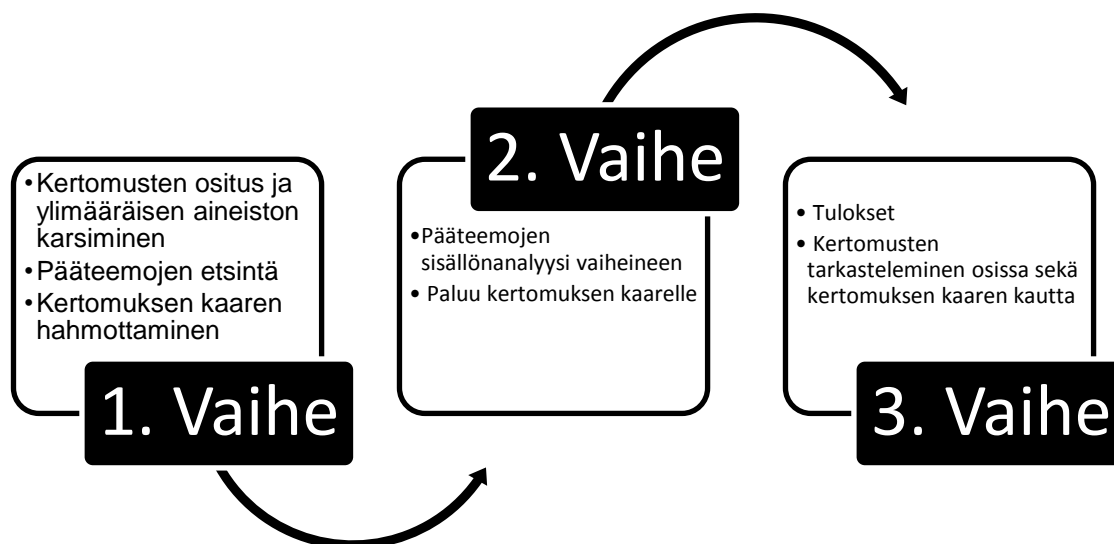
Työllistymiskertomusten analysointi aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen tyypeissä. Sisällönanalyysia voidaan pitää sekä yksittäisenä metodina,

että teoreettisena viitekehyksenä erilaisissa analyysikokonaisuuksissa. Sisällönanalyysin avulla voidaan siis tehdä monenlaista tutkimusta. Suurin osa laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmistä perustuu sisällönanalyysiin. Kyse on siis hyvin perustavanlaisesta ja moniin eri käyttötarkoituksiin sopivasta analyysimenetelmästä. Aineistolähtöisessä analyysissä tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti, eli ne eivät ole etukäteen suunniteltuja ja sovittuja. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 93, 95.)

Analyyysin eteneminen – kertomusten ositus ja kertomuksen kaari

Aluksi luin litteroidun tutkimusaineiston läpi useaan kertaan. Kertomusten erottamaton piirre on niiden eteneminen kahdella tasolla, eli on tapahtumien (pääteltyä) ajallista etenemistä ja toisaalta kertovan tekstin etenemistä. Tutkijan tehdessä aineistostaan temaattista analyysiä, on teemojen esiintyminen suhteutettava tähän etenemiseen. (Hyvärinen 2010: 93.) Aloitin temaattisen analyysini etsimällä onnistuneesti työllistyneiden henkilöiden kertomien tarinoiden pääpiirteitä, eli pyrin löytämään kertomuksen kaaren, joka olisi yhteinen kaikille kertomuksille. Kuvio 2 havainnollistaa aineistoni analyysiprosessin vaiheita pääpiirteissään.

Kuvio 2. Opinnäytetyön analyysin vaiheet

Haastatellut kertoivat tarinoissaan ajastaan ennen työllistymistä. Kertomuksissa tuli esille haastateltujen koulutus- ja kokemustaustaa, henkilökohtaisia arvoja, asenteita ja mielipiteitä, sekä omia vahvuuksia. Nimesin näitä asioita kertomuksissa käsittelevät

osat pääteemaluokaksi nimeltään *valmistautuminen työelämään*. Merkittävänä osana kertomuksia haastatellut kertoivat varsinaisesta työllistymisvaiheestaan, työstään sekä arjestaan yleensä. Tässä osassa korostuivat haastateltujen arjen jaksamista edistävät tekijät, sekä arjen hallinnassa ja työllistymisessä sekä työnteossa tarvittu tukitoimet ja –muodot. Konkreettista työntekoa, työtehtävien oppimista ja työntekoa kuvattiin runsaasti. Myös työllistymisessä ja arjessa haastatelluille tukea antaneet ja avustavat ihmiset mainittiin kertomuksissa usein. Tämän pääteemaluokka on nimeltään *työllistyminen ja työnteke osana arkea*. Kolmannessa vaiheessa haastatellut kuvasivat nykyhetken työntekoaan ja työelämässä mukanaolon laajempia merkityksiä heille; henkisiä, sosiaalisia ja taloudellisia tekijöitä. Tämä pääteemaluokka sai nimen *työelämässä mukanaolon merkitys*.

Teemaluokat esiintyivät kaikkien haastateltujen henkilöiden kertomuksissa. Ne esiintyivät eri osissa kertomuksia ja esimerkiksi elämää sekä arkea työllistymisen ja työnteon ulkopuolella haastatellut kuvasivat kerronnassaan runsaasti. Kerronta arkielämästä tapahtui kuitenkin suurimmaksi osaksi jollakin tavalla työelämään liittyen. Pääteemaluokat *valmistautuminen työelämään*, *työllistyminen ja työnteke osana arkea* sekä *työelämässä mukanaolon merkitys* muodostettiin siten, että useammalla lukukerralla esitin aineistolle kysymyksiä, pääosin tutkimuskysymykset eli *”mitä edistäviä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneisiin työllistymistapauksiin liittyy”*, ja *”miten kehitysvammaisia henkilöitä voidaan tukea työllistymisen onnistumisessa”*. Kerronnan joka vastasi tai viittasi jollakin tavalla kyseisiin tutkimuskysymyksiin, merkitsin tekstiin alleviivaamalla. Samalla karsin aineistosta tutkimuskysymysten suhteen selkeästi ylimääräisen aineiston pois, eli tein aineiston redusointia eli pelkistämistä jo tässä vaiheessa, varoen kuitenkin sulkemasta pois kerrontaa, joka voisi olla vähänkin merkityksellistä tutkimuskysymysten suhteen. Poissuljettua kerrontaa tulikin tässä vaiheessa vähän.

Aineistoni kertomuksissa ajallinen eteneminen ei aluksi useinkaan aluksi selvästi näkyvissä. Oli kuitenkin selvää, että litteroidusta tekstistä ositetut kappaleet ja ilmaisut liittyivät usein tiettyyn työllistymisen ajalliseen vaiheeseen. Tärkeimpänä kriteerinä oli, että alleviivatut kohdat olivat tutkimuskysymyksen ja onnistuneen työllistymisen kokonaisprosessin kannalta merkittäviä asioita. Huomionarvoista oli, että haastatellut etenivät usein suoraan työllistymisessä tärkeimmiksi kokemukseen, nykyhetkeäkin kuvaaviin asioihin, jolloin kerronta saattoi olla kronologisesti pirstaleista tai toisaalta tapahtumien aikajärjestys tuotiin esiin haastattelun myöhemmissä vaiheissa. Hyvärisen (2010: 93)

mukaan kerronta ja tapahtumat etenevät vain harvoin samaa tahtia. Kertojat käyttävät ”ennakointia” (foreshadowing) viittaamaan asioihin jotka tapahtuvat myöhemmin tai ”takaumia” (backshadowing) viittaamaan aiemmin tapahtuneisiin asioihin.

Yksilöllisen elämänsuunnittelun Polku-työvälineen käyttäminen haastattelun myöhemmissä vaiheissa toi ryhtiä kertomuksen kaarelle, vahvasti tapahtumien kronologista etenemistä, rajaamatta kuitenkin kerrontaa oikea-aikaisesta käytöstään johtuen. Kertomuksen kaaren selvittäminen oli kokonaisuuden kannalta merkittävä kertomusten yleistä rakennetta, ”juonta” kasaava tekijä, jolloin osa yksittäisistä osakertomuksista sijoittui kronologisesti oikeille paikoilleen tiettyyn teemaluokkaan kuuluvaksi. Noudatin tässä muun muassa Hyvärisen (2006: 17) näkemystä, jonka mukaan pelkkä teemojen analysointi voi hävittää narratiivisen aineiston erityisluonteen, eli kertomuksellisuuden. Kertomuksen kaaren selvittyä minun oli helpompi lähteä pilkkomaan kertomuksia pienempiin osakertomuksiin ja niiden teemoitteluun.

Seuraava esimerkki on poimittu yhden haastatellun kertomuksesta havainnollistamaan ensimmäistä analysivaihetta kertomuksen kaarta rakentaessa.

H1: ”Niin mut..tää..mää...korostan vaan, korostan vaan, mä olen oma itteni et mä oon laittanu kaikki itte alkuun ja viis, viistoistakesäisenä mä olen miettiny kaikki jo valmiina. Ei vanhemmatkaan tietänyt mitään. Mä en puhunukkaan niille mitään...mää vaan mietin niitä itekseen vaan.”

Kertomuksesta poimitussa esimerkissä haastateltu kertoo ajasta, jolloin hän oli ryhtynyt itsenäisesti ajattelemaan oman elämänsä tulevaisuutta ja työllistymistä osana sitä. Tämän tyyppisen kerronnan teemaluokan nimeksi tuli ”työllistymisen suunnittelu”. Kyseiseen teemaluokkaan kuuluva kerronta sai oman värikoodin. Kertomusten ensimmäisessä vaiheessa jokainen alleviivattu kerronta sai oman koodinsa, kun aloin yhdistellä kertomuksen osia värikoodein pitäen mielessäni tutkimustehtäväni, sekä kertomuksen kaaren. Ryhmittelin aineiston teemoiksi etsimällä kertomuksista samankaltaisuuksia siten, että kerronnan tutkimuskysymyksiin vastaavat sisällölliset tekijät otettiin luokittelussa huomioon. Kertomusten teemaluokiksi muodostuivat lopulta; *omat vahvuudet, koulutus ja kokemustausta, omat asenteet ja mielipiteet, työllistymisen suunnittelu, työllistymisen ja työn tukitoimet, oma oppiminen, arjen tukeminen, jaksamista edistävät tekijät, työn sosiaaliset tekijät, työn taloudellinen palkitsevuus ja työn henkinen palkitsevuus.*

Taulukossa 4 on kuvattu seuraavaa vaihetta, jossa tarkastelin muodostamiani teemaluokkia kriittisemmin suhteessa tutkimustehtävääni ja yhdistelin luokkia pääteemaluokiksi. Yhdistelyn tuloksena esimerkiksi teemaluokat omat *vahvuudet*, *koulutus- ja kokemustausta*, *omat asenteet ja mielipiteet* sekä *työllistymisen suunnittelu* yhdistyivät pääluokan *valmistautuminen työelämään* alle. Kertomuksen kaaren sisältämän ajallisen jatkumon ympärille muodostui kolme pääluokkaa, jotka sisälsivät kaiken tutkimustehtävän suhteen oleellisen kerronnan. Työllistymisessä on kyse prosessista, joten osakertomusten sijoittuminen tiettyyn aikavaiheeseen hahmottui tässä analyysin vaiheessa selkeästi. Näin sain muodostettua perustan analyysilleni, jonka suhteen pystyin tarkastelemaan yksittäisiä kertomuksia syvemmin. Pääteemojen kautta muodostuu ajallinen jatkumo kertomuksille: ensimmäinen pääteemaluokka *valmistautuminen työelämään* kertoo pääosin ajasta ennen työllistymistä työllistymisen kynnykselle. Pääteemaluokka *työllistyminen ja työnteko osana arkea* kertoo varsinaiseen työllistymisvaiheeseen liittyvistä asioista. Tässä osiossa korostui vahvasti myös muu arkielämä. Kolmas pääteemaluokka *työelämä* käsittelee työntekoa sekä merkityksiä, joita haastatellut kertovat työllistymisen ja työelämässä mukanaolon tuoneen elämäänsä.

Taulukko 4. Pääteemaluokkien muodostuminen

Kertomusten teemaluokat	Teemaluokkien yhdistely	Pääteemat
Työllistymisen ja työn tukitoimet	Työllistymisen suunnittelu	<i>Valmistautuminen työelämään</i>
Asenteet ja mielipiteet	Omat asenteet ja mielipiteet	
Työn sosiaaliset tekijät	Oma koulutus ja kokemustausta	
Oma oppiminen	Omat vahvuudet	
Arjen tukeminen		<i>Työllistyminen ja työnteko osana arkea</i>
Koulutus ja kokemustausta	Työllistymisen ja työn tukitoimet	
Henkilökohtaiset vahvuudet	Arjen tukeminen	
Taloudellinen palkitsevuus	Jaksamista edistävät tekijät	
Henkinen palkitsevuus	Oma oppiminen	
Jaksamista edistävät tekijät		<i>Työelämä</i>
Työllistymisen suunnittelu	Työn sosiaaliset tekijät	
	Työn palkitsevuus	

Pääteemojen sisällönanalyysi

Analyysin toisessa vaiheessa analysoin kertomuksia analyysin ensimmäisessä vaiheessa muodostuneiden pääteemojen pohjalta. Analyysia aloitettaessa tulee olla mää-

riteltyinä analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana, lause, lauseen osa tai useita lauseita sisältävä ajatuskokonaisuus. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 110.) Valitsin analyysiyksiköksi ajatuskokonaisuuden, koska ajattelin sen antavan kattavammin ja selkeämmin tietoa tutkimuskysymyksiini kuin muut analyysiyksiköt. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi, jonka ensimmäinen vaihe on aineiston reduointi eli pelkistäminen, toinen vaihe klusterointi eli ryhmittely ja kolmas abstrahointi eli käsitteellistäminen (Tuomi - Sarajärvi 2009: 109-11).

Pelkistämisvaiheessa palasin tutkimuskysymyksiini ja aloin tarkastella niitä tarkemmin suhteessa pääteemoihin. Tutkimuskysymyksiä ”Mitä edistäviä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneisiin työllistymistapauksiin liittyy”, ”millainen työllistyneen oma rooli ja toimijuus on onnistuneissa työllistymistapauksissa” ja ”miten erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä voidaan tukea työllistymisen onnistumisessa” tarkasteltiin nyt haastateltujen kertomuksissa esiintyneissä pääteemaluokissa *1. Valmistautuminen työelämään, 2. Työllistyminen ja työnteko osana arkea sekä 3. Työelämä*. Kertomukset saivat uudet värikoodit (punainen: *Valmistautuminen työelämään*, keltainen: *Työllistyminen ja työnteko osana arkea*, vihreä: *Työelämä*.) Koodauksen jälkeen eriväriset kertomukset siirrettiin Word tekstinkäsittelyohjelmassa omiin tiedostoihinsa, jonka jälkeen ryhdyin käymään läpi alkuperäisilmauksia teemojen sisällä.

Klusterointivaiheessa alkuperäisilmauksista etsittiin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Alkuperäisilmaukset ryhmiteltiin siten, että samantyyppiset ilmaukset kerättiin Word-tiedostossa allekkain omiin luokkiinsa. Luokat nimettiin niitä kuvaavilla käsitteillä, jonka jälkeen luokkia yhdistettiin ja muodostettiin ala-, ylä-, ja pääkategoriat ja saatiin valmiiksi sisällönanalyysi kertomuksen pääteemaluokista. Analyysin myötä pääkategorioiksi muodostuivat:

1. Lähtökohtia työllistymiseen (ensimmäisen pääteemaluokan sisällönanalyysin tulos)
2. Työllistyminen ja työ osana elämää (toisen pääteemaluokan sisällönanalyysin tulos)
3. Työelämässä mukanaolon merkitykset (kolmannen pääteemaluokan sisällönanalyysin tulos)

Sisällönanalyysi on kuvattu taulukkomuotoisesti (Liite 5). Sisällönanalyysilla saadaan vastaus tutkimustehtävään yhdistelemällä käsitteitä. Tutkimusaineistosta edetään kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä ja saadaan näin vastaus tutkimustehtävään. Sisällönanalyysin kolmannessa vaiheessa eli abstrahoinnissa muodostetaan aineistoa kuvaavat teemat yleiskäsitteiden avulla. (Tuomi - Sarajärvi 2009: 112-113.)

7 Opinnäytetyön tulokset

Sisällönanalyysin tuloksena muodostettiin kertomusten pääluokista pääkategoriat: *lähtökohtia työllistymiseen, työllistyminen ja työ osana elämää sekä työelämässä mukanaolon merkitykset*. Tulososiossa kategoriat kuvataan osana kertomuksen kaarta. Kertomuksen kaari alkaa työllistymisen lähtökohdista jatkuen itse työllistymiseen ja työntekoon sekä päättyen merkityksiin, joita työllistyminen ja työ ovat tuoneet haastateltujen elämään. Tulososiossa käytetään suoria sitaatteja haastateltavien kertomuksista. Sitaateilla tuodaan esiin haastateltavien ääni ja elävöitetään tulososion tekstiä sekä viedään kerrontaa eteenpäin. Eettisten tekijöiden vuoksi tulososion kertojat on nimetty keksityillä nimillä: Elina, Ulla, Osmo, Teuvo, Kimmo ja Jaakko. Kerronnassa on siintynyt myös esimerkiksi työvalmentajien erisnimiä, jotka on korvattu nimikkeellä ”työvalmentaja”, sekä työnantajien erisnimiä, jotka on korvattu nimikkeellä ”työnantaja” tai ”työpaikka”.

7.1 Valmistautuminen työelämään: Lähtökohtia työllistymiseen

Koulutus ja työtausta

Perus- tai kansakoulun lisäksi ammattiopinnot ammattiopistossa, erityisammattiopistossa tai erilaisilla kursseilla, kuten työelämään ja koulutukseen ohjaavilla kursseilla olivat lähes kaikilla haastatelluista työllistymisen pohjana. Haastateltuja yhdistivät useat kokeilut erilaisissa työmuodoissa ja -paikoissa, tavallisesti ilman työsuhteista palkkatyötä. Haastatelluista jokaiselle työllistyminen palkkatyöhön oli siis jossakin määrin hankalaa ja syntyi pitkän prosessin tuloksena. Ammatillisilla opinnoilla näytti olevan merkitystä erityisesti elämän taitoja harjaannuttavana ja työelämään yleisesti orientoivana tekijänä. Käytännön perustaidot sekä työn merkitys erityisesti toimeentulon lähteenä ja omien kykyjen käyttämisen kohteena tulivat suurelta osin opintojen kautta. Tietyllä alal-

la opiskelu tai tiettyyn ammattiin valmistuminen saattoi antaa suuntaa tulevasta työpai- kasta, mutta ei aina. Tässäkin asiassa muutokset olivat varsin yleisiä. Ala jolle työllis- tyminen tapahtui, ei läheskään aina vastannut haastateltujen ammattiopintojen alaa. Asia saattoi johtua siitä, ettei kyseiseltä alalta ollut löytynyt sopivaa työpaikkaa, tai sit- ten ala vaihtui esimerkiksi työkokeilussa havaittujen seikkojen myötä. Syyt tähän saat- toivat olla haastatelluista itsestään tai työpaikasta riippuvia.

”Et ensinhän mä meinasin niinkun tota keittiöpuolta, mut nyt mä oon tullu sitten taka-ajatuksiin kun siellä on kuitenkin niin paljon niitä nostoja ja mää en taas saa sitten tän selän kanssa nostaa hirveen painavia asioita. Niin sit se jäi se keittiö pois että” (Elina)

”Siel todettiin mun hitaus, että mä tein niitä, se on semmonen koneella niitä soh- vanpäälli...tai niitä sisuksia. Siin liimattiin ja leikkasin ja semmosta, että sitten työnantaja sanoi, että sää oot liian hidas, että kun mä olin sillä rahalla että se on se, minkä saa, että työnantajalle maksetaan siitä että ottaa töihin” (Ulla)

Alan vaihtoon ja työllistymisen ongelmiin saattoi olla syynä myös yhteiskunnan heikko taloudellinen tilanne, joka ajoi työnantajan tekemään henkilöstömuutoksia ja siten muu- tos oli suurelta osin työntekijästä itsestään riippumaton. Yhteiskunnan taloudellisen tilanteen vaikutusta työllistymiseen haastatellut tuovat esiin muutamissa omakohtaisis- sa kertomuksissa sekä myös pohtien asiaa yleisellä tasolla.

”Ennen mä olin lähettämössä ja sitten tuli tää yheksänkymmentäluvun puolel tuli se lama-aika ja sitten jouduttiin vähentämään työntekijöitä poies, poistamaan niin sitten hakeuduin tähän siivous...ja tässä ajassa on töitä” (Teuvo)

”Silloin kun on rahat mones paikas tiukalla, niin sitten on vaikeeta silloin työllis- tää. Niit on vaikee saada kun ne mones paikas vähentää henkilökuntaa. Sen takii siin on vaikeempi ketään palkkaa tilalle sillo. Nykyään ne tekee niin, et ihmisii lai- tetaan ulos. Onneks ei oo meidän firmassa ainakaan” (Kimmo)

Haastatelluista kaikilla oli kokemusta toimintakeskuksessa työskentelystä ja osalla työ- kokemusta erilaisista työmuodoista muilla työnantajilla. Haastatellut olivat kerryttäneet työkokemustaan toimintakeskuksessa ja työllistyneet toimintakeskusten työvalmennuk- sen avulla ja pääosin uskoivat tämän väylän olevan hyvä myös muille erityistä tukea tarvitseville henkilöille työllistymistä ajatellen.

”No sitte vois kattoo vähän tän tapasii vaihtoehtoja et kehitysvammaisille tarkoi- tettu tämmönen työpaikka, tai tämmönen työkeskus. Mä luulen et sinne ensim- mäisenä soitto ja kysyy sieltä että oisko siellä mitään et hän osaa tehdä sitä ja tätä ja tota ja ne vois siellä päässä sanoo et tuut joku päivä kokeilemaan sitä työtä et sopisko se sulle...sit se vois mennä sinne ja voi olla et se sais siitä työpaikan” (Elina)

"Käy toimintakeskuksessa, sitten sieltä hommaa niitä, ne sieltä hommaa niitä, niitä ne nykyään, niitä kautta mahdollisuutta näkyy niistä paikoista" (Teuvo)

Aikaisempi työkokemus ja erityisesti positiiviset kokemukset työstä olivat kaikille haastatelluille tärkeitä ajatellen työllistymistä. Onnistuneet kokemukset työstä vaikuttivat positiivisella tavalla työhön asennoitumiseen.

"Nii ettei kannattais jämähtää että jos, jos vaan tota on kykyjä, kykyjä niin että käyttää niitä" (Ulla)

Henkiset ja kokemukselliset asetelmat

Elämänasenne, suhtautuminen itseen ja ympäristöön vaikuttivat koulutuksen ja työkokemuksen lisäksi olevan merkittävä tekijä työtä ja työllistymistä ajatellen. Asetelmat näissä olivat yksilölliset. Osmon kertomuksessa korostui hänen oma periaatteellisuutensa ja aktiivisuutensa oman elämänsä kulun, myös työllistymisensä suhteen.

"Korostan vaan, mä olen oma itteni, et mä oon laittanu kaikki itte alkuun ja viis...viistoistakesäisenä mä olen miettiny kaikki jo valmiina. Ei vanhemmatkaan tietänyt mitään. Mä en puhunukkaan niille mitään, mää vaan mietin niitä itekseen vaan" (Osmo)

Haastatelluista ainoana Osmo korostaa omaa päätöstään työllistymisensä suhteen ja valmentautumistaan työelämää varten. Osmon kerronnassa painotus on yksilöllisyydessä ja eritoten omassa tahdossa, valinnoissa ja päätöksenteossa. Ennen nykyistä työpaikkaa hänelle on ollut hankalaa sopeutua ryhmämuotoisiin ratkaisuihin niin opinnoissa kuin työelämässäkin. Hänellä on tätä nykyä usean vuoden menestyksekkäs kokemus työstään nykyisessä työsuhteessa työllistymisprosessin myötä löytyneiden sopivien ratkaisujen pohjalta.

"Mä olen oma itteni ja piste. Ja sen takia mä yritin korostaa nii et mä oon, ole oma itteni, mä en minnekkään porukkaan haluu ja en mekkään...ja sit ettei painosteta et muillekkin mä sanon nii, että tai mä en muista sanoo mitään, että minua ei ainakaan painosteta, mä sit paan rajat jos niin, yli rajojen" (Osmo)

"Jokainen noukkii ne narunpätkät mistä narusta ne kiskoo ja nii valitsee että minnekkäs ne, minnekkä juttuun ne tarttuu ja minnekkä ei tartu" (Osmo)

Kimmo puolestaan uskoi kerronnassaan siihen, että käytännössä hyvin tehdyllä työllä saattoi saada pidempiaikaisempaa työtä. Omien lähtökohtaisten valinnanmahdollisuuksien suhteen hän oli kuitenkin hyvin skeptisellä linjalla.

"Siihen on aina tyydyttävä mitä tulee vastaan ni. Silleen se on tehtävä" (Kimmo)

Jaakko oli haastatteluissa esimerkki siitä, että puhekyvyn puuttuminen ei ole este työn saannissa ja työn tekemisessä, mikäli oma tahto työn saantiin ja motivaatio työn tekemiseen on kova. Lisäksi vaihtoehtoisten kommunikointitapojen löytyminen on antanut mahdollisuuden ilmaista omia tarpeita ja toiveita sekä työskennellä työyhteisössä sujuvasti yhteisellä kielellä ilman itse tuotettua puhetta.

Yleisesti haastatellut kokivat, että on tärkeää olla itse aktiivinen ja puhua mahdollisimman monille, erityisesti toimintakeskusten työvalmentajille, toiveistaan työllistyä ja tehdä työtä. Itse kannattaa muutenkin olla aktiivinen ja ottaa sopivista työpaikoista selvää ja tutustua niihin työllistymisen edistymiseksi. Oman aktiivisuuden merkitys oli kuultavissa esimerkiksi Teuvon kerronnassa.

”Mä olen kertonu aika monelle olisin halunnu oikeita töitä että se juu” (Teuvo)

”Jos ei heti työllisty niin täytyy ottaa aika hyvin ottaa selvää niistä työpaikoista. Täällä päässä...sitten siellä päässä tutustuu työpaikkoihin” (Teuvo)

Paitsi fyysinen, myös psyykinen terveydentila esiintyi haastateltujen kertomuksissa työllistymiseen ja työntekoon vaikuttavana tekijänä. Ullalla oli usean vuoden koulutukset eri aloilta sekä kokemusta erilaisista työmuodoista ja työpaikoista. Hänen kohdallaan psyykkisen terveydentilan koheneminen johti pitkän prosessin jälkeen onnistuneeseen työllistymiseen. Kuntoutuminen jatkuu hänen kohdallaan edelleen ja työ tapahtuu henkisen hyvinvoinnin ehdoilla.

”Mä oon sellasen reitin kautta tullu, että mä oon ensi ollu kuntoutukses...että sain itteni niinku kuntoon” (Ulla)

”Aikasemmin mä kävin psykologillakin, mutta katsottiin, että mä en enää tarvi. Että mulla on, mulla asiat silleen että ne ei, ne ei puhumalla muutu mikskään, et totanoin. Että mulla on riittävästi eväitä selvitä ite” (Ulla)

7.2 Työllistyminen ja työnteko osana arkea: Työllistyminen ja työ osana elämää

Työn oppiminen

Työllistymisprosessin käynnistymisessä korostui toimintakeskusten työvalmentajien aktiivinen rooli. Haastateltujen kerronnan mukaan työvalmentajat yhdessä toimintakeskuksen esimiehen kanssa ehdottivat haastatelluille tiettyä työpaikkaa ja mahdollisuutta tuettuun työllistymismuotoon. Joissakin tapauksissa myös työnantajat olivat suoraan

yhteydessä toimintakeskukseen. Haastatellun henkilön kotikunta on myös ollut avustamassa tuetun työllistymisen työpaikan etsinnässä ainakin yhdessä tapauksessa ja yhdessä tapauksessa työllistyjän omaisella on ollut aktiivinen rooli työn hankinnassa.

Töiden aloittaminen saattoi herättää myös monenlaisia tunteita, joista jännityksen tunnetta tai jonkinasteista epävarmuuden tunnetta toi esiin neljä haastateltua henkilöä. Eniten jännitys leimasi Osmon työllistymistä, jopa niin paljon että sopivan työpaikan ottaessa toimintakeskukseen yhteyttä, hän pohti ja epäröi töiden aloittamista tutuksi tulleen toimintakeskuksen ulkopuolella, vaikka olikin nuoresta asti haaveillut palkkatyöstä. Jännittäminen jatkui Osmolla pitkään myös töiden aloittamisen jälkeen. Työvalmentajan rooli korostui tässä tapauksessa vahvasti henkisenä tukijana, uskon vahvistajana ja motivoijana.

”Mua alko jännittää nii että et piru...mä meinasin peruuttaa sen...että hyvä kun työvalmentaja sano nii, että älä penetele ku sää olet sanonu nii, että sit ku sää täältä pääset, ni sää et tuu takasi ollenkaan. Mut mää aloin paniske...jännittää ja alko jännittää nii, et mää meinasin peruuttaa koko, mut onneks se työvalmentajahan käänsi sit kelkan taas raiteelleen” (Osmo)

”Ajattelin vaan että tuleeko täst yhtään mitään. Yhtäkkiä mä lopetin sen jännittämisen. Sit se lähti siit kulkemaan kun mä en jännittäny oikeesti. Joo, mut kyllä siinä joku muutama kolme vuotta meni, et kokonaan meni jännitys pois. Mut se ei...alkoi vuoden jälkeen sit...alkoi mennä jännitys tippumaan. Sit vuoden päästä nii, et kolme vuotta nii en jännittäny sit enää” (Osmo)

Työvalmentajien rooli korostui työllistymisen alkuvaiheessa, jolloin työvalmentaja on aktiivisesti läsnä työpaikalla niin kauan kuin tarvetta työtehtävien oppimiseen ja itsenäisen suoriutumisen tukemiseen on. Työllistymisen alkuvaiheen jälkeen työvalmentajan rooli näyttäytyi säännöllisin tai satunnaisin vierailuin työllistyneen henkilön työpaikalla, puhelintukena ja tarvittaessa linkkinä työllistyneen henkilön ja työnantajan välillä, mikäli ongelma- tai muutostilanteita esiintyi. Mikäli työllistyneellä henkilöllä säilyi kontakti toimintakeskukseen, kuten kaikkien kertojien tapauksissa kävi, oli työvalmentajan rooli osin varmistelua työllistyneen henkilön asioiden sujumisessa sekä tukemista juoksevien asioiden, kuten erilaisten paperitöiden hoitamisessa.

Työpaikalla oli nimettynä työllistyville henkilöille työopastaja tai vastaava henkilö, joka vastasi työnantajan puolesta työntekijän asianmukaisesta perehdyttämisestä työhön ja toimi tukena työhön liittyvissä asioissa yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Perehdytystä ja ohjeistusta tarvittiin ensisijaisesti työtehtävien oppimiseen. Tuetussa työssä on tarkoitus oppia itsenäiseen suoriutumiseen. Työntekijän oma aktiivisuus korostui työllis-

tymisen alkuvaiheesta lähtien muun muassa siten, että täytyi olla valmiudet kysyä tarvittaessa neuvoja.

"Kyselin ja kysyin ja joskus ei likat muistanu tai kerkiny sanomaan kaikkee niin mää menin kysymään sit ihan kylmiltään (naurua) et mitä nyt tehdään. Tää on näi ja näi ja..." (Osmo)

Työtehtävien melko nopea oppiminen korostui kaikkien haastateltujen kertomuksissa merkittävänä tekijänä onnistuneessa työllistymisessä. Kaikki haastateltavat olivat saavuttaneet tilanteen, että pärjääminen työtehtävissä oli itsenäistä, tai kevyen tuen turvin lähes itsenäistä.

"Alussahan silleen meni mut sen jälkeen ei oo ollu, enää kun mä pärjään itte, hyvin ittenäisestä siellä" (Kimmo)

"Mä pärjään ihan ite juu. Mitä pitää juu mä tiedän juu" (Teuvo)

Työtehtävien oppimisessa yksilölliset menettelytavat olivat tarpeen. Työtehtävät opittiin perehtymisvaiheen jälkeen pääasiassa yksinkertaisesti ilmaistuna: tekemällä työtä. Jaakko oppi työnsä työvalmentajan tuella vaihtoehtoisilla kommunikaatiomenetelmillä; viittomilla ja kuvakommunikaatiolla. Elinan oppiminen työtehtäviin tapahtui perinteisen verbaalisen ohjauksen ja visuaalisen mallin lisäksi kuvallisella ohjeistuksella ja työparityöskentelyllä.

"Sitten meillä on kaikki pitää olla kuvallisena tuolla ja niinkun vihossa ja näin et jos ei osaa vaikka lukee niin on kuvat helpottamassa että mitä pitää tehdä seuraavaks, lähinnä niitten kautta sitten opin, opin noi työt että" (Elina)

"Sillon piti luntata kaikki et missä järjestyksessä mitäkin, niin nyt mä muistan ulkoo ne kaikki" (Elina)

"Mut muuten kyllä ihan sen siivoojan mukana kuljin ja harjotus tekee mestarin" (Elina)

Työparina tai ryhmässä työskentely olivat kolmen haastatellun henkilön työssä korostuneita työskentelymalleja. Parina tai ryhmänä työskenneltiin niin töiden opetteluvaiheessa, kuin työn luonteen vuoksi yleensäkin työtä tehdessä. Työskentelymallin perusteena olivat kertomuksissa työn luonne, uuden oppiminen muutosvaiheissa, vastuun jakaminen työtehtävissä, sekä fyysiset rajoitteet ja avuntarve raskaampien työtehtävien suorittamisessa.

"Kun mä olin silloin jo niinkun auttamassa häntä siin siivous, että meillähän on tolle niinkun keittiössäkin on emäntä ihan yksin, niin hänel on sitten aina joku

apulainen, niin mä olin se siivoojan mukana. Sitten katoin et miten niitä vessoja siivotaan” (Elina)

”Et mä en voi kaikkii hommii tehdä ite. Että tota mulla menee niin paljon aikaa ja niin pois päin, mul on noit selkäongelmiikin... niin vähän silleen hän on auttamus niinku siinä siivouksessa... ja samoin tos ruokasalis on aina mulla apulaiset ja heitin työntekoon sit lähinnä kuuluu sit niinku pöytien pyyhkimistä ja tuolien nostelua ja sitten taas toimisto, niin sanotusti toimiston puolel, niin siinä mul on se toinen apuri sitten. Et se laittaa parit ja käsipaperit ja vessapaperit ja ottaa roskat. Muuten ne on vielä sitten mun alueella ne vessat myös” (Elina)

”Auttoi sellasii mitä tarvitaan, kun huoltaa toi kahviautomaatti silloin siellä. Ja nyt on aina, nyt on uusia ja sit kohta taas tulee uus automaatti sinne työpaikalle. Kyl mä oon itte huoltanu, mutta nyt kun se on se uus niin se on vähän hankala, mut kun tulee vielä uudempi niin saada nähdä minkälainen se on sillo.” (Kimmo)

Työn jälki nousi esille haastateltaville tärkeänä asiana erityisesti puhtaanapito tehtävissä. Työn jälki kertoo haastattelujen kerronnassa siitä, että työntekijä on oppinut työtehtävät hyvin ja on sitoutunut työhönsä. Hyvin tehdystä työstä saatu palaute on työntekijöille tärkeää. Positiivinen palaute voi olla hyvin työtehtäviin liittyvää tai esimerkiksi palautetta esimerkillisistä käytöstavoista työpaikalla.

”Sitten toivotan näin hyvää huomenta, toivotan näin pois päin. Sitten muutama viikko takaperin sattui sinne tehtaaseen tulemaan uusi henkilö, päällikkö. Niin sinne tehtaaseen tuli yks naisihminen. Se sano: Ompas kohtelias herrasmies, niin aukasee oven. Hyvää päivänjatkoo mä toivotin. Niin harvassa paikkaa se on tämmösii tapauksii juu” (Teuvo)

Käytöstavat työpaikalla nousi ensin myös muiden työntekijöiden kerronnassa. Käytöstavat tarkoittavat paitsi tervehtimistä ja avun antamista tarvittaessa, kuten esimerkiksi ovien aukaisemista, niin myös huomaavaisuutta ja joustavuutta oman työn toteuttamisesta. Oma työ pyritään tekemään niin, että se tukee myös toisten työyhteisössä toimivien henkilöiden työskentelyä.

”Sitten huomioin senki et jos sellane, et jos tulee sellanen tilanne, et joku on tulossa vessaan ja mä oon siivoomas ,niin mä tietysti tuun pois ja annan...annan hänelle tietenkin vuoron koska se hänen työnsä odottaa taas häntä, että huomaavaisuutta” (Ulla)

Omista vahvuuksista kertominen vaikuttaisi haastatelluille henkilöille olevan melko vaikeaa. Itseään ei haluta kerronnassa tuoda liiaksi esille, omat hyvät puolet lähinnä mainitaan lyhyesti. Selkeitä vahvuuksia kerronnassaan toivat esille kolme haastateltua henkilöä; Kimmo, Elina ja Ulla. Kimmolla vahvuudet painottuivat fyysisiin ominaisuuksiin.

"Niin, mä oon toiminnan mies" (Kimmo)

"Kyllä mulla on kädet ja kaikki liikkunu aika hyvin" (Kimmo)

Elina kokee vahvuutensa työssä olevan uusien asioiden oppiminen.

"Kai mä oon nopee oppimaan. Niin ja kuitenkin kun osaa lukee ja kirjottaa niin ne riittää" (Elina)

Ulla toi kerronnassaan esille sosiaalisia taitojaan.

"Että mä olen sosiaalinen luonne ollu aina, tyypillinen rapu oikein" (Ulla)

"Sitte että mä osaan niinku suhtautua, että kaikillahan ei voi olla aina hyvä päivä" (Ulla)

Sosiaalisuudestaan ja puheliaisuudestaan huolimatta Ullalle on tärkeää työtehtäviin keskittyminen siten, että työ hoidetaan ensin ja sosiaalisista suhteista pidetään huoli ensisijaisesti tauoilla sekä työajan ulkopuolella.

"Se että työaikana pyrkii siihen että ei paljon juttele että mä oon sanonu että jutellaan sitten tauolla... ja sitten en tuolla mualla puhu töistäni." (Ulla)

Sujuva arki

Työllistymisvaiheessa otetaan huomioon työntekijöiden mahdolliset henkilökohtaiset rajoitteet ja työtehtävät muokataan henkilöille sopiviksi. Työtä tehdessä saattaa joskus tulla esiin työntekijäkohtaisia rajoitteita tai erityisominaisuuksia, joista ei välttämättä olla oltu tietoisia ennen työllistymistä. Yhteinen kommunikaatio, sopivat työvälineet, mahdollisesti erilaiset työn helpotukset, sekä työtehtävissä avustaminen tarvittaessa ovat yksilöllisiä ratkaisuja, jotka tekevät työnteosta sujuvaa ja mielekästä, myös työturvallisuus huomioiden.

"Nii, että...että täällä ei oo niin paljon melua että se häittäis mun työntekoa" (Ulla)

"Sitten kun on tullu ilmi tullu noi rajoitteet, niin sitten sekin rajottaa että...mun pitää käsineitä tietysti pitää koska oon tavallaan, mä oon metallille allerginen ja mä joudun metallii käsitteleen, kun mää tuolla puolella, kun mää noukin niitä" (Ulla)

"En kyllä haluis olla kahta viikkoo, vaikka työstä tykkäänkin, niin kaks viikkoo putkeen yksin täällä niin ei oikeen. Sit on noi hälyt, hälyttimien kaikki opasteet, mitä pitää ottaa huomioon kun lähtee pois täältä et. Ihan hyvä ettei sillon tarvi olla siivomas täällä... ja sitten et kun täälläkin otetaan kaikki kangaspuut pois, niin enhän mä voi mitään tehdä, kun en mä voi kantaa" (Elina)

Työn rakenteellisista tekijöistä sujuva työmatka ja joustavat työajat vaikuttavat olevan yhteisiä tunnuspiirteitä kaikkien haastateltujen tapauksissa. Työpaikalle kuljetaan pääasiassa kävellen tai polkupyörällä, eli työmatka on maksimissaan muutaman kilometrin luokkaa. Joustavat työajat tarkoittavat työntekijän kykyjen, jaksamisen ja toiveiden mukaan suunniteltua sopivaa työpäivän pituutta, vapaapäivien määrää, sekä myös ajallista joustoa työtehtävien suorittamisessa, eli on määritelty riittävästi aikaa työtehtävien tekemiseen, jotta työtahti pysyy mielekkäänä ja oma jaksaminen riittää. Mielekkyyttä työhön tuo osalle haastatelluista myös työtehtävien vaihtelut.

”Mua niinkun vaihdellaan että ei välttämättä tarvi tehdä ihan samassa...ryhmissä ja ei oo totanoin ni kellosta kiinni että mihkä aikaan mihkäkin menee.” (Ulla)

”Ja sitten mä alan siivoon sitä ruokasalii ja sitten sitä saakin ihan rauhassa tehdä että yhteen asti mulle on annettu aikaa, joku puolisen tuntii siinä menee kun sen siivoo apulaisten kanssa.” (Elina)

”Se perjantai on vapaapäivä, pääsee vähän viikonlopun viettoon, ettei tarvii olla täällä kolmeen asti.” (Elina)

Arjen sujuminen työn ulkopuolella on tärkeää, jopa edellytys onnistuneen työllistymisen ja työssä jaksamisen taustalla. Oikein mitoitettut yksilölliset tukimuodot asumiseen, asioimiseen sekä vapaa-ajan toimintaan tarjoavat onnistunutta pohjaa erityisesti laadukasta elämää varten, mutta osana sitä myös onnistunutta työllistymistä ja työelämää varten. Yksilölliset tukimuodot voivat tarkoittaa esimerkiksi puhelinyhteyttä tarvittaessa, ohjaajan tarkistuskäyntejä asunnolla tai avustusta tietyissä elämisen toiminnoissa. Tukea pyritään tarjoamaan niihin asioihin, mihin sitä tarvitaan. Henkilön edunvalvonta on myös tarvittaessa tärkeää, edunvalvoja tukee henkilöä hänen etujensa valvonnassa ja asioiden, kuten raha-asioiden hoidossa.

”Mul on ihan sen saman käytävän päässä niinkun ryhmäkoti sitte mis on kaikki mun rahat ja lääkkeet ja ohjaajat . Jos jotain tulee semmosta, että jos nyt vaivaa se ja se asia, niin sit voi mennä sen ohjaajan juttusille niinku puhuun” (Elina)

”Kyllä näis lasku ja vuokra ja tommosis asioissa nii edunvalvoja...ja lääkeasioissa ja noissa, veroasioissakin jopa. Et se on, mä oon niin tyytyväinen kun mulla on edunvalvoja et mullahan oli yhes vaihees silleen, et mul ei ollu edunvalvojaa ja mul oli itellä niinku rahat. Mä käytin kaikkeen turhaan sitä rahaa...että sit oli, ruvettiin miettiin, et ehkä on parempi et joku muu hoitaa ne mun raha-asiat kun mä ite” (Elina)

Vapaa-ajan merkitys korostuu lähinnä sosiaalisten verkostojen, harrastusten ja muiden vapaa-ajan toimintojen muodossa. Kerronnassa vapaa-ajalla on merkittävä vaikutus erityisesti henkisen jaksamisen ja siten myös työssä jaksamisen suhteen. Jaksamisen

suhteen on myös tärkeää, että työ- ja vapaa-ajalla on selvä ero. Eniten vapaa-ajan merkitystä toivat kerronnassaan esille Elina ja Ulla.

”Onhan mulla tietenkin muutakin elämässä kun työ, että, että olen sosiaalinen luonne että on ihmiskontaktia sitten työn ulkopuolella, että en vie töitä kotiin. Et tota...mut että mä pyrin, pyrin siihen että mä, silloin kun mä olen töissä, niin mä annan kaikkien siihin ja sitte ku mä olen vapaa-aikaa, niin sitte, sitte se on taas vapaa-aikaa.” (Ulla)

”Vast tänä talvena mä aloitin pyöräilemään myös talvella. Et mun sisko lahjoitti niinkun nastarenkaat. Ja tota välillä en pysty käveleen niin pitkiä matkoja, että mul on kotoota melkein kolme kilometrii tänne. Sit mulla on semmonen ihana kisa joka lenkkeilyttää mua kaks kertaa päivässä...ja se on tunnin lenkki jos ei oo lunta. Onhan se kiva näinkin hienolla ilmalla lähtee vähän pihalle sen Katti Matikaisen kans, kuitenkin koko päivän ollu sisätöissä niin sit on kiva päästä vähän höyryjä päästeleen siellä ulkona.” (Elina)

7.3 Työelämä: Työelämässä mukanaolon merkitykset

Työssä viihtyminen

Jokaisen haastatellun kerronnasta on havaittavissa, että nykyinen työ on heille hyvin mieluista. Työhön ollaan monessa suhteessa tyytyväisiä ja osa puhuu jopa viitaten työllään toive- tai unelma työhönsä. Henkilöiden toiveet ja unelmat työstä voivat olla hyvin yksilöllisiä, eivätkä aina vastaa yleistä mielikuvaa unelmatyöstä.

”Lähinnä ihan senkin takii mä lähin tähän työhön ku se on vähän outoo muiden mielest mut ei mun kohalla, mä tykkään siivota vessoja! Ja tota sitten ajattelin, että tossahan mulle ois hyvä kun tuol on seittemän vessaa siivottavana ni pääsee sitten siihen kiinni” (Elina)

”Mulla ainakin nakshti ja olen tyytyväinen tähän” (Osmo)

”Mul meni kyl...kolahti vähän kyl heti (naurua). Tää oli ihan ensimmäinen tähä...nii et mää en kyl ainakaan vaihtais. Enkä takasin tuliskaan...vaik tosissaan tuolt ulkopuolelt kysytään mut en mä enää, mä en vaihtais enää paikkaa” (Osmo)

Sosiaaliset suhteet, toimeen tuleminen työyhteisössä ja keskustelu erilaisten ihmisten kanssa työpaikalla lisäävät haastateltavien kerronnan mukaan viihtyvyyttä työssä. Hyvät työkaverit, esimies ja hyvä yleinen työilmapiiri ovat tekijöitä, jotka lisäävät työhyvinvointia ja työssä jaksamista. Tärkeänä pidetään, ettei työpaikalla ole ennakkoluuloja ja riitoja. Ennakkoluuloilla tarkoitetaan lähinnä työyhteisön suhtautumista kehitysvammaisiin tai muihin erityisryhmiin.

"Otti hyvin vastaan kaikki juu. Ei ollu kellään ennakkoluuloja. Juu, jos mää tehtaalla...haen jotain tavaroita jotain semmosii, minuu kohtaan ei oo mitää ennakkoluuloja ni, ne suhtautuu, ne on suhtautunu hyvin" (Teuvo)

Osmolle erityisen tärkeitä työssä viihtymisen kannalta ovat asiakkaat. Asiakaspalvelutyössä osittain toimivan Osmon kerronnassa esiintyy asiakkaita koskien yhteistyön, hyvähenkisen keskustelun ja huumorin käsitteitä. Luonteva yhteistyö asiakkaiden kanssa ja asiakkailta saatu positiivinen palaute on voimaannuttavia ja työssä jaksamista edistäviä tekijöitä.

"Henkilökunnat ja työpiirit. On niin rento porukkaa et. Asiakkaista lähtien rento porukkaa. Siel on kiel... näitten nää koululaisetkin on rentoo jengii, heittää läppää siellä kun mää pesen koneita" (Osmo)

"Kyl niitä kehujii tippuu sillon tällön. Nii, et asiakkaat muistelee kyl (naurua) lämmöllä edes ja tsoukilla väliin, välillä tulee koululaiset (naurua) koululaisilta" (Osmo)

"Ihme kyllä nii että se. Mää..noi ulkopuoliset, niist mä otan voimaa kyllä. Nii, niistä asiakkaista joo" (Osmo)

Työn palkitsevuus

Työ voi palkita tekijänsä monella tavalla. Haastattelujen kerronnassa esiintyy karkeasti jaettuna kolmea erilaista palkitsevuutta; psykososiaalista, fyysistä ja taloudellista. Näistä kerronnassa esiintyvät eniten psykososiaalinen ja taloudellinen palkitsevuus. Omien voimavarojen käyttäminen, avuksi oleminen ja tunteiden kokeminen ovat taas eniten kerronnassa esiintyviä työn henkisen palkitsevuuden muotoja. Eniten henkistä palkitsevuutta haastatelluista henkilöistä tuo esiin Ulla, joka on käynyt läpi pitkän kuntoutusprosessin henkisen tilansa tasapainottumiseksi. Hän kokee, että työllä on ollut merkitystä henkisten voimavarojen tunnistamiseen ja käyttämiseen.

"Että tässä mä niinkun...saan niinkun käyttää niitä omia voimavaroja mitä mulla on että mä pä...että mä voin olla välillä voin olla pois sieltä kotoolta" (Ulla)

"Ihminen pyrkis siihen että, et tota ei antas ittelleen periks, periks liian herkästi että, että en mä nyt, emmä viitti, emmä viitti. Mä saan korvausta sieltä sun täältä, että mielekkäämpää se on se, mikä on itse ansaittua...äh..ansaittua, et totanoin, että on jotain sen hyväks. Että monta kertaa sitä sit aattelee, että aijai ku särkee ja kolottaa ja... Mutta esimerkiks tää on sellanen työ, toikin on plussaa, että ku, kun totanoin niin ei oo jatkuvasti ruuan vieressä. Että mäkin oon vähä laihtunu että kun toi kulkeminen ja...että kävellen kuljen ni tulee siitä semmonen neljä kilometrii varmaan aina kerta" (Ulla)

"Mää oon sitä mieltä että ihmisen, että ihminen saa työstä mielihyvää ja tuntee itensä tarpeelliseksi" (Ulla)

Lisäksi työ on antanut Ullan elämään myös muita henkisesti suuria merkityksiä, kuten tunne yhteenkuuluvuudesta ja tasavertaisuudesta työyhteisössä.

”No mä ainakin oon sitä mieltä että tänne on hirveen kiva tulla koska mä tykkään kaikista...ja mä oon huomannu että on, hekin on mielissään että kun tulen niin kasvoista näkee” (Ulla)

”Silleen että olen yksi...yksi meistä. Nii että mä tunnen itteni että mä oon niinkun samanvertanen. Se on niinkun palautetta silleen että” (Ulla)

Avuksi oleminen on Teuvon työnteossa asia, joka on hänelle merkityksellinen. Avuksi voi olla monella tavalla, esimerkiksi tarjoamalla sosiaalista apua neuvojen muodossa niitä tarvitseville. Tällaiset asiat vaikuttaisivat olevan Teuvolle merkityksellisiä siksikin, että hänen työtehtävänsä ovat itsessään aika yksinäistä suorittamista, joten sosiaaliset tilanteet tuovat Teuvon kerronnasta päätellen vastapainoa yksin työskentelylle.

”Minun työpaikka on vielä näitä thaimaalaisii, thaimaalaisii työntekijöitä. Hän puhuu hyvin suomee niin sitten mä joudun välillä vähän neuvoon, auttamaan. Sitten jokkut kielet on, ei saa mitään selvää, joudun auttamaan vähän, pikkasen auttamaan näitä” (Teuvo)

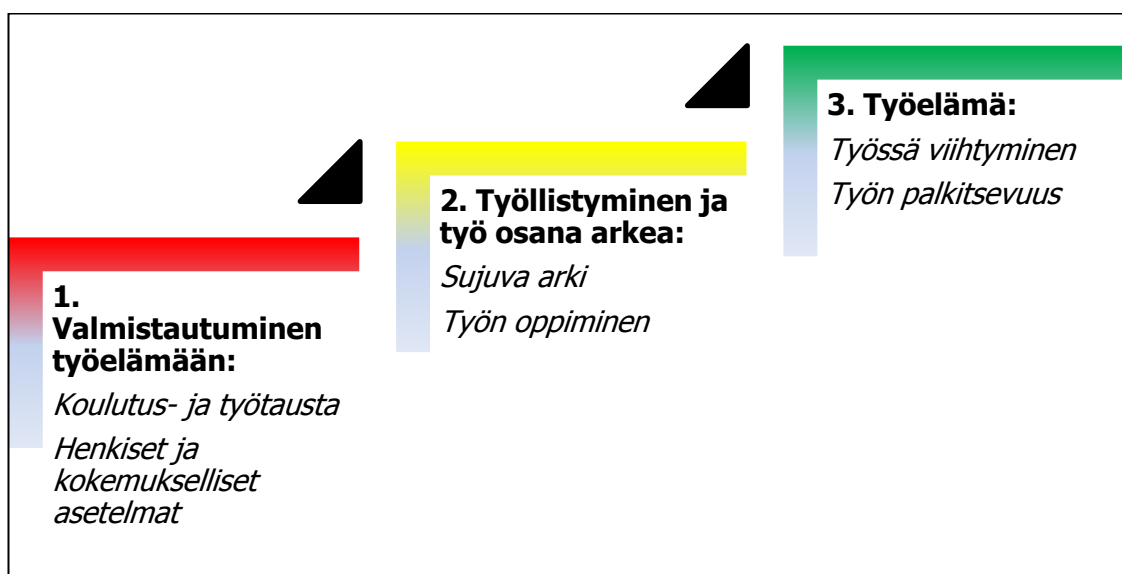
”Siellä tehtaalla ni sitten jokku kyselee minulta aina aikatauluja, näitä pikavuoroja niin mä joudun aina vähän väliä sanomaan niitä, näitä kaikkia Helsinkiin päin, mä joudun sitten, mä joudun olemaan joskus välillä joudun sanomaan näitä kulkee kanssa. Linja-auto aikataulu kysymään, ne kysyy tämmösii juu, juu. Mä joudun olemaan liikkuva tietotoimisto samalla juu” (Teuvo)

Oikealla palkkatyöllä on merkittävä taloudellinen vaikutus verrattuna muihin työmuotoihin ja eläkkeeseen. Yhdelle haastatelluista henkilöistä palkkatyö on mahdollistanut oman kerrostaloasunnon ostamisen. Oma asunto oli elänyt henkilön haaveissa nuoresta pitäen, kunnes työllistyminen mahdollisti haaveen. Asunto on nykyään velaton. Lisäksi käyttövarojen suuruus on suurempi, jolloin päivittäistavaroiden ostossa ei aina tarvitse pihistellä ja rahaa jää säästöön enemmän, jolloin sitä on käyttää enemmän tarpeen vaatiessa, esimerkiksi yllättävien menoerien sattuessa tai vaikka kesäleiriin.

”No kyl se niinku on tottunu elämään niinku silleen tiu, tiu, tiukasti et tietää ettei voi hirveesti ostella ku ei oo rahaa ja nyt kun rahaa on niin voi ostaa just vaikka uuden television tai jotain muuta vastaavaa mihin ennen ei ollu mitään asiaa, esimerkiks nyt meillä kävi toissa vuonna niin että tota nää leirit mitä kehitysvammaisille on järjestetty niin niihin ei kaupunki anna enää lupaa et kaupungin kautta et silleen et kaupunki maksais puolet siitä kun se on tonnin...Sit kaupunki lopetti ne kokonaan sitten, ettei enää, et pitää ite maksaa niin silloin sano vaan ohjaajat että tänä vuonna sä et voi hakee leirille kun sul ei oo rahaa, eikä kaupunki myönnä sitä lupaa siihen puoliks maksamiseen” (Elina)

8 Onnistuneen työllistymisen portaat

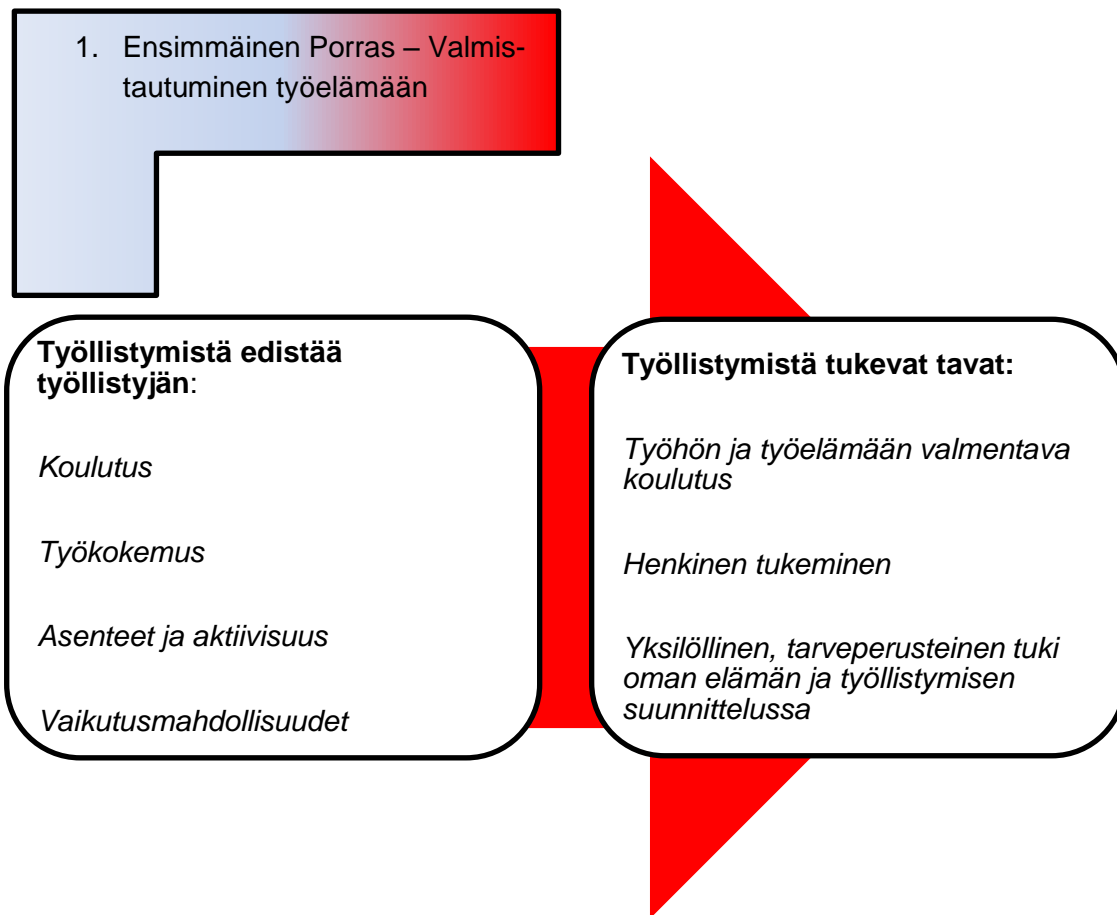
Opinnäytetyössäni tarkastelen erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tuettua työllistymistä. Ensimmäisenä tutkimustehtävänäni oli tarkastella mitä edistäviä tekijöitä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden onnistuneisiin työllistymistapauksiin liittyy. Toisena tutkimustehtävänäni oli tarkastella miten erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä voidaan tukea työllistymisen onnistumisessa. Tässä kappaleessa esitän yhteenvedon opinnäytetyöni tuloksista tutkimustehtävien suhteen. Esitän yhteenvedon liitettynä kertomuksen kaareen. Näin muodostuivat onnistuneen työllistymisen portaat (kuvio 3).

Kuvio 3. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön onnistuneen työllistymisen portaat

Onnistuneen työllistymisen portaiden kautta merkityksellisiä onnistuneeseen työllistymiseen johtavia tekijöitä ja vaiheita voidaan tarkastella. Portaiden vaiheita ei voida ajatella jyrkkävaiheisena, eikä edes täysin kronologisesti etenevänä, koska esimerkiksi työllistyvän henkilön arjen sujuminen on luonnollisesti tärkeää jo työelämään valmistautuessa. Arjen sujuminen näytti kuitenkin korostuvan portaiden vaiheessa 2., eli työllistymisvaiheessa. Portaita tarkastellen nähdään onnistuneen työllistymisen edistävät tekijät, sekä henkilöiden työllistymisessä tarvitsema tuki, jota henkilöt tarvitsevat elämässään kohti onnistunutta työllistymistä.

Seuraavissa kappaleissa esitellään Kuvio 3:n onnistuneen työllistymisen portaat vaiheittain, porras kerrallaan.

Kuvio 5. Ensimmäisen portaan työllistymistä edistävät tekijät, sekä tavat tukea työllistymistä

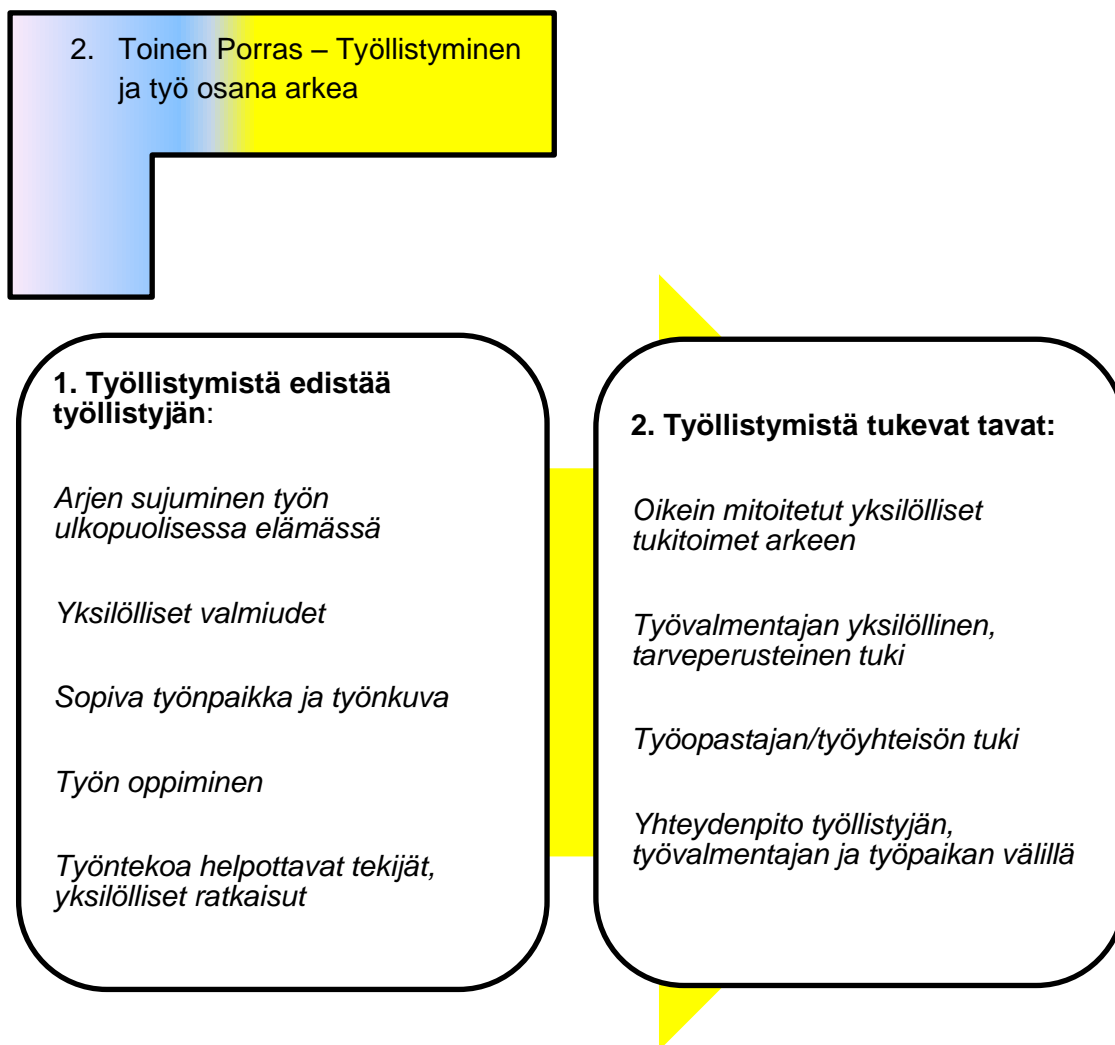
Onnistuneen työllistymisen ensimmäinen porras kuvaa valmistautumista työelämään. Perus- tai kansakoulun lisäksi ammattiopinnot sekä erilaiset ammattiin ja työelämään valmentavat kurssit toimivat usein hyvänä pohjana onnistuneelle työllistymiselle, joskaan nämä tekijät eivät kuitenkaan haastatelluissa tapauksissa olleet varsinainen edellytys onnistuneelle työllistymiselle. Ala jolle työllistyminen tapahtui, ei aina vastannut saatua koulutusta.

Opiskelu ja kouluttautuminen vaikuttivat kuitenkin olevan aina merkityksellisiä erityisesti elämäntaitoja harjaannuttavana ja työelämään orientoivina tekijöinä. Lisäksi opintojen kautta saatiin tietoa ja kokemusta omista vahvuuksista ja ammatillisista kiinnostuksen kohteista. Taanila ym. (2005) toteaa tutkimuksessaan kehitysvammaisten henkilöiden koulutustason vaikuttavan työllisyyteen. Kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisimman itsenäisen elämän saavuttamiseksi tulisi enemmän kiinnittää huomiota heidän ammatilliseen koulutukseensa (Taanila ym. 2005). Haastateltujen tapauksissa työllistyminen näytti koulutustakin enemmän vaativan aiempaa onnistunutta kokemusta työstä, työmahdollisuuksien tarjoutumista sekä kärsivällisyyttä, koska työllistyminen palkkatyöhön tapahtui usein pitkän prosessin tuloksena, erilaisten työmuoto- ja työtehtäväko-

keilujen kautta. Fyysinen ja psyykkinen soveltuvuus työhön tapahtui tavallisesti myös työkokeilujen kautta. Työllistyminen tavoitteineen voitiin selkeästi osassa tapauksista nähdä myös ennen kaikkea kuntouttavana toimintana.

Haastatellut olivat kerryttäneet työkokemustaan ja harjoittaneet taitojaan toimintakeskuksessa tavallisesti useita vuosia ennen onnistunutta työllistymistä palkkatyöhön. Työntekijän positiivinen asenne työllistymiseen ja työhön vaikutti tarinoissa olevan selvästi työllistymistä edistävä tekijä. Lisäksi työntekijän omien toiveiden toteutuminen sekä aktiivinen osallistuminen työllistymisen suunnitteluun vaikuttaisivat olevan sekä edistävä tekijä, että lisäävän työntekijän tyytyväisyyden tunnetta työllistymisprosessissa. Aktiivisuutta esiintyi pääasiassa kahta tyyppiä. Ensinnä kertominen aktiivisesti omista toiveista työllistymisen suhteen sekä toiseksi omien taitojen näyttäminen olivat tärkeitä tekijöitä työllistymisessä. Usko työllistymiseen saattoi joskus horjua työpaikkojen ollessa vähissä, mutta asioiden huolellinen suunnittelu ja positiivinen asenne työmahdollisuuksien tarjoutumiseen pitivät yllä toivoa ja johtivat lopulta positiivisiin tuloksiin.

Tuen tarve oman elämän, myös työllistymisen ja työn suunnitteluun sekä sitä koskevaan päätöksentekoon oli haastatelluilla hyvin yksilöllistä. YKS:n periaatteisiin kuuluu, että jokaisella on oikeus suunnitella omaa elämäänsä, olla osa yhteisöään sekä elää haluamallaan tavalla ja saada tarvittavaa tukea saavuttaakseen tavoitteensa (Understanding Individual Needs.Com 2012). Nämä periaatteet näyttäytyivät onnistuneissa työllistymistapauksissa pääosin hyvin ja toimivat siten myös työllistymistä edistävänä tekijänä. Periaatteiden ilmeneminen kertoi myös siitä, että työllistymistapaukset olivat pitkälti tuetun työllistymisen arvojen, kuten; yksilöllisyys, kunnioitus, itsemääräämisoikeus, valinnan vapaus, voimaantuminen, mukaisia (European Union of Supported Employment 2007).

Kuvio 6. Toisen portaatan työllistymistä edistävät tekijät, sekä tavat tukea työllistymistä

Onnistuneen työllistymisen toinen porras kuvaa varsinaista työllistymisvaihetta sekä työtä osana työllistyjän arkea. Arjen sujuminen työn ulkopuolella voidaan katsoa edellytykseksi onnistuneen työllistymisen taustalla. Oikein mitoitettut tukitoimet elämän eri osa-alueilla tarjosivat mahdollisuudet hyvään elämänlaatuun ja pohjan onnistuneelle tuetulle työllistymiselle. Tukitoimet olivat yksilöllisiin tarpeisiin perustuvia, esimerkiksi henkistä tukea keskusteluavun muodossa, tukea lääkityksestä huolehtimisessa tai edunvalvonnallista tukea raha-asioiden hoitamiseen. Vapaa-ajan vietolla; sosiaalisilla verkostoilla, harrastuksilla ja muilla vapaa-ajan toiminnoilla oli työllistyjien kerronnassa merkitystä henkisen jaksamisen ja myös työssä jaksamisen suhteen. Työelämän ja vapaa-ajanvieton selkeä ero oli myös jaksamisen suhteen tärkeää. Aiemmissä tutkimuksissa tuetun työn on osoitettu aktivoivan vapaa-aikaa, sekä vahvistavan itsenäistä päätöksentekotaitoa ja itsearvostusta. (Sinot-Oswald – Gliner - Spencer 1991: 388-389.)

Toimintakeskusten työvalmentajien rooli oli aktiivinen työllistymisprosessin alkuvaiheessa. Toimintakeskusten esimiehet ja työvalmentajat olivat työpaikan hankinnassa aktiivisia ja sopivan työpaikan löydyttyä esittivät haastatelluille mahdollisuutta tuettuun työhön. Työllistyjän kotikunnan rooli yhdessä ja omaisen rooli toisessa työllistymistapauksessa oli aktiivinen. Yksilöllisten ratkaisujen löytäminen työpaikan ja työtehtävien etsinnässä nousi tarinoissa esille. Sopiva työpaikka tarinoissa oli sellainen joka oli kiinnostava. Lisäksi työyhteisö esimiehineen oli mukava ja työtehtävät melko nopeasti opittavissa. Sopivassa työssä oli kohtuulliset työmatkat ja joustavat työajat. Työmatkat sujuivat kaikilla työllistyneillä joko kävellen tai polkupyörällä. Työajat oli suunniteltu työllistyjän omien kykyjen, jaksamisen ja toiveiden mukaisesti. Työtehtäviä suunniteltaessa huomioitiin erityisesti työntekijän fyysiset rajoitteet. Vesan (1998) mukaan työllistymisen alkukartoituksessa olisi ensisijaista lähteä kuntoutujasta ja hänen vahvuuksistaan. Asiakkaan omat halut ja toiveet ovat tärkein tekijä työpaikan ja -tehtävien hankinnassa. (Vesa 1998: 23.)

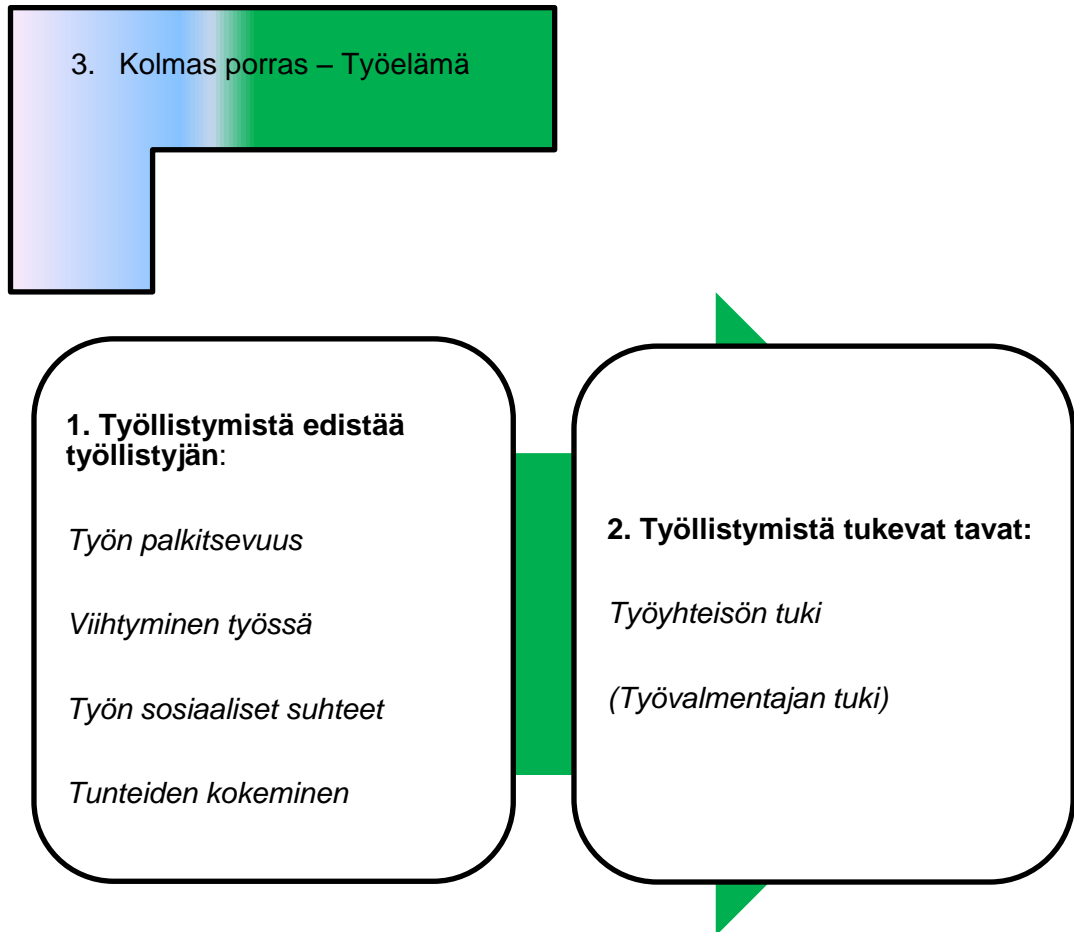
Työllistymisprosessin alussa on varattava riittävästi aikaa työllistyjän työtehtävien valmennukseen. Keskeistä on löytää mielekkäät työtavat ja asiakkaan taitoja vastaavat tehtävät, sekä organisoida tarvittavien tukitoimien järjestäminen (Kokkonen 2005: 27). Työvalmentajat olivat työllistymisen alkuvaiheessa aktiivisesti läsnä työllistyneen työpaikalla ja vähensivät läsnäoloaan sitä mukaa, kun työllistyjän itsenäinen töistä selviytyminen edistyi ja tuen tarve väheni. Joissakin tapauksissa tuen tarve oli alusta lähtien työvalmentajan läsnäolon suhteen hyvin vähäistä. Työvalmentajien tuki oli työtehtävien ohjaamisen lisäksi henkistä tukemista. Uskon vahvistaminen, motivointi ja kannustaminen olivat tärkeitä, jotta työllistyjän ylimääräinen jännitys töiden aloittamista ja työn tekoa kohtaan tasaantui ja usko omiin kykyihin, sekä itsenäiseen työtehtävien suorittamiseen vahvistui.

Kuten työpaikan ja työtehtävien valinnassa, niin myös työtehtävien oppimisessa nousi esille yksilöllisyys, joka sisälsi muun muassa työllistyjän työtehtävien oppimiseen kuluksen ajankäytön, sekä työvalmentajan tai työopastajan ohjaustavat. Yksinkertaisesti ilmaistuna työ opittiin tekemällä työtä. Verbaalisen ja visuaalisen mallin lisäksi oppiminen tapahtui tarinoissa yksilöllisten tarpeiden mukaan myös kuvallisella ohjeistuksella sekä työpari-työskentelyllä. Kuvallinen ohjeistus toi selkeyttä työtehtävien hahmottamiseen ja toiminnan etenemiseen. Työparina tai ryhmänä työskentely oli merkityksellistä erityisesti uuden oppimisessa, työtehtävien vastuunjaossa sekä raskaampien työtehtävien suorittamisessa.

Työvalmentajien lisäksi tukea työllistyneille tarjosi työpaikalla työnantajan nimeämä työopastaja tai muu vastaava henkilö, joka vastasi työllistyjän perehdytyksestä työhön ja työpaikkaan, sekä toimi tukena muissa työhön liittyvissä asioissa yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukea tarvittiin niin työvalmentajalta kuin työopastajaltakin ensisijaisesti työtehtävien oppimiseen, jotta työtehtävät pystyttiin suorittamaan itsenäisesti tuetun työllistymisen tavoitteiden mukaisesti. Työn oppiminen edellytti myös työllistyjän aktiivisuutta esimerkiksi siten, että hänellä oli valmiudet pyytää ongelmatilanteissa neuvoja ja apua.

Työtehtävien oppiminen ja osaaminen näyttäytyi tarinoissa erityisesti hyvänä työn jälkeenä, joka oli tarinoissa mittari työn osaamisesta, sekä myös merkki motivoituneisuudesta ja sitoutumisesta. Työn jäljestä ja muusta hyvin tehdystä työstä, sekä esimerkiksi hyvistä käytöstavoista koettiin tärkeäksi saada palautetta. Hyvät käytöstavat merkitsivät yleistä kohteliaisuutta, huomaavaisuutta ja joustavuutta muita työntekijöitä kohtaan. Työllistyneet eivät tarinoissaan tuoneet esille kovinkaan paljon omia vahvuuksiaan. Esille tuodut vahvuudet olivat työtehtävien oppimiseen, sekä fyysisiin ja sosiaalisiin ominaisuuksiin liittyviä.

Työvalmentajan läsnäolon vähentyessä työpaikalla oli tärkeää, että yhteydenpito työllistyjän, työvalmentajan sekä työpaikan välillä säilyi. Erityisesti työpaikan muutos- ja ongelmatilanteissa oli tärkeää, että työvalmentaja osallistui asian käsittelyyn ja jatko-suunnitelman valmisteluun. Lisäksi työvalmentajan vierailut työpaikalla säännöllisesti tai satunnaisesti, sekä puhelintuki tarvittaessa olivat työllistyneiden kokemuksissa esillä. Onnistuneen työllistymisen jälkeen työllistyneille säilyi kontakti toimintakeskukseen. Työvalmentajan tuki oli onnistuneen työllistymisen jälkeen usein varmistelua työllistyneiden asioiden sujumisessa sekä tukemista paperitöiden ja tarvittaessa muiden juoksevien asioiden hoitamisessa.

Kuvio 7. Kolmannen portaan työllistymistä edistävät tekijät, sekä tavat tukea työllistymistä

Onnistuneen työllistymisen kolmas portas kuvaa työelämässä mukanaolon merkityksiä, eli työllistyminen on tässä portaassa onnistunut ja työelämä antanut yksilölle erilaisia merkityksiä. Työ palkitsee tekijäänsä. Työllistyjille työ tarjosi karkeasti jaettuna psykososiaalista, fyysistä ja taloudellista palkitsevuutta, joista kerronnassa esiintyi eniten psykososiaalinen ja taloudellinen palkitsevuus. Moseleyn (1988) mukaan työn tärkeimpiä merkityksiä ovat muun muassa tuottaa taloudellisia voimavaroja, luoda sosiaalista identiteettiä, tuoda sosiaalista tukea, jäsentää sosiaalista todellisuutta, antaa mahdollisuus olla tuottava ja hyödyllinen, sekä palkita tekijäänsä. Työn merkitystä ihmiselle määritellään kiteytetysti aineellisten, sosiaalisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisellä. (Saloviita ym. 1997: 25; Matikainen 1998: 10-11.)

Työn fyysinen palkitsevuus merkitsi sitä, että työnteko ja työmatkat ylläpitivät fyysistä kuntoa ja edesauttoivat jaksamista. Unelmat ja toiveet työstä olivat hyvin yksilöllisiä, joskus ennalta arvaamattomiakin. Yhteistä haastateltujen työllistymisille oli se, että työ oli mieluista, eli onnistunut työllistyminen edellytti viihtymistä työssä. Työyhteisön yleinen ilmapiiri oli tarinoissa ennakkoluuloton, kannustava ja sosiaalinen. Pirttimaan

(2003) haastattelututkimuksessa keskeiseksi teemaksi muodostui tyytyväisyys. Tuettiin työllistyneiden vammaisten henkilöiden työpaikoilla vammaiseen työtoveriin suhtautettiin hyvin ja tasa-arvoisesti, mutta ystävyyssuhteita ei ollut kuitenkaan syntynyt. Muita tyytyväisyydentunnetta aikaansaavia tekijöitä olivat työtehtävien sopivuus, sosiaalinen arvostus, yhteiskunnallisen vastuun kokemus, sekä minäkäsityksen kehittyminen. (Pirttimaa 2003: 23.)

Työpaikalla koetaan erilaisia tunteita; muun muassa jännitystä, iloa, surua, ylpeyttä, pettymystä, tyytyväisyyttä ja monenlaisia muita tunteita. Työssä koettiin suuria tuntemuksia, kuten tunne yhteenkuuluvuudesta ja tasavertaisuudesta työpaikalla, joka saattoi vahvistua työssä koettujen kokemusten myötä. Erilaisten tunteiden kokeminen työssä vaikuttikin suurimmalle osalle työllistyjiä olevan merkittävä asia, sillä sitä esiintyi kerronnassa paljon. Joissakin tapauksissa työllä oli kuntoutumista henkisesti edistävä vaikutus, koska se saattoi auttaa tunnistamaan ja käyttämään omia henkisiä voimavaroja arjen edellyttämällä tavalla. Haastattelujen tulokset ovat yksilön näkökulmasta yhteneviä muun muassa Crammin (2009) tutkimuksen kanssa. Sen mukaan tuettu työllistyminen vaikuttaisi edistävän kehitysvammaisten osallistumista, yhteenkuuluvuuden sekä arvostusentunnetta, sekä itsensä kehittämistä ja itsenäisyyden edistämistä, joiden vuoksi sillä on positiivinen vaikutus hyvinvointiin (Cramm ym. 2009: 512-520).

Oman paikan löytyminen työyhteisössä sekä toimeen tuleminen muiden työntekijöiden, sekä asiakaspalvelutyössä asiakkaiden kanssa oli tärkeää työhön sopeutumisen ja työssä viihtymisen kannalta sekä loi työpaikalle yhteisöllisyyttä. Positiivinen palaute työyhteisöltä ja asiakkailta, sekä huumori yhdisti ja voimaannutti työntekijöitä. Konkreettinen avuksi olemisen tunne työpaikalla teki työnteosta merkityksellistä ja mielekästä. Avuksi olemisen saattoi olla työtehtävissä auttamista ja myös esimerkiksi sosiaalista auttamista omilla vahvuuksilla, kuten esimerkiksi kanssaihminen neuvomista linja-autojen aikatauluja koskien.

Onnistuneen työllistymisen myötä saadun palkkatyön merkitys verrattuna muihin työmuotoihin ja eläkkeeseen oli työllistyneiden kertomuksissa suuri. Palkkatyö on mahdollistanut yhdelle työllistyneelle henkilölle oman asunnon oston ja maksamisen velattomaksi. Käyttövarojen suuruus on työllistyneillä noussut, joten heillä on enemmän rahaa käytettävissään päivittäisostoihin tai vaikka huonekaluhankintoihin ja kesäleireihin. Suomessa tehtyjen tapaustutkimusten mukaan vammaisten henkilöiden tulotaso on kasvanut tuetun työllistymisen seurauksena (Saloviita 2001: 13-15). Minun toiveam-

mattini -kyselyn mukaan kehitysvammaiset nuoret haluavat perinteisin työtoiminnan sijaan oikeaa palkkatyötä. Kyselyn mukaan nuorten toiveammatit ovat realistisia ja vastaavat heidän koulutustaan. Suosituimpia aloja kyselyn mukaan ovat ravitsemispalvelut ja kiinteistöhuolto. Kyselyn mukaan myös kuljetus- ja liikennetyö sekä puhdistuspalveluala kiinnostavat. Kyselyn vastaajista 85 prosenttia piti palkkaa tärkeänä. Rahaa pidettiin tärkeänä, koska ilman sitä ei voi tulla toimeen. Rahaa tarvitaan muun muassa lasten maksamiseen ja perheen elättämiseen. (Nummelin 2008: 101.)

Portaat taulukkomuodossa

Taulukko 5. Edistävät tekijät ja tukemisen tavat onnistuneen työllistymisen eri vaiheissa

Ensimmäinen porras – valmistautuminen työelämään	Toinen porras – työllistymisen ja työ osana arkea	Kolmas porras – työelämässä mukanaolon merkitykset
<p>Työllistymistä edistää työllistyjän:</p> <p><i>Koulutus</i></p> <p><i>Työkokemus</i></p> <p><i>Asenteet ja aktiivisuus</i></p> <p><i>Vaikutusmahdollisuudet</i></p>	<p>Työllistymistä edistää työllistyjän:</p> <p><i>Arjen sujuminen työn ulkopuolisessa elämässä</i></p> <p><i>Yksilölliset valmiudet</i> (vahvuuksien tunnistaminen, asenne, aktiivisuus, keskittyminen, käytöstavat)</p> <p><i>Sopiva työnpaikka ja työnkuva</i></p> <p><i>Työn oppiminen</i></p> <p><i>Työn jälki</i></p> <p><i>Työntekoa helpottavat tekijät, yksilölliset ratkaisut</i> (sujuva työmatka, joustava työaika)</p>	<p>Työllistymistä edistää työllistyjän:</p> <p><i>Työn palkitsevuus</i> (taloudellinen, psykososiaalinen, fyysinen)</p> <p><i>Viihtyminen työssä</i></p> <p><i>Työn sosiaaliset suhteet</i> (esimies, työkaverit, asiakkaat)</p> <p><i>Tunteiden kokeminen</i></p>
<p>Työllistymistä tukevat tavat:</p> <p><i>Työhön ja työelämään valmistava koulutus</i></p> <p><i>Henkinen tukeminen</i></p> <p><i>Yksilöllinen, tarveperusteinen tuki oman elämän ja työllistymisen suunnittelussa</i></p>	<p>Työllistymistä tukevat tavat:</p> <p><i>Oikein mitoitettut yksilölliset tukitoimet arkeen</i></p> <p><i>Työvalmentajan yksilöllinen, tarveperusteinen tuki</i> (henkinen tukeminen, työtehtävien oppiminen, perehdytys, ohjeistus, yhdessä tekeminen)</p> <p><i>Työopastajan/työyhteisön tuki</i></p> <p><i>Yhteydenpito työllistyjän, työvalmentajan ja työpaikan välillä</i></p>	<p>Työllistymistä tukevat tavat:</p> <p><i>Työyhteisön tuki</i> (hyvä ja kannustava, ennakkoluuloton työilmapiiri, yhteishenki, keskustelu, neuvonta, palautteen antaminen)</p> <p><i>(Työvalmentajan tuki)</i></p>

Taulukossa 5 on vedetty yhteen työllistymistä edistävät tekijät sekä tavat, joilla voidaan tukea työllistymistä sen eri vaiheissa, eli onnistuneen työllistymisen portaissa.

9 Pohdinta

Opinnäytetyön tulokset – yhteiskunnallinen näkökulma

Työllisyyden lisääminen yhteiskunnassa on perusteltua sekä taloudellisista että inhimillisistä syistä. Työttömyys ja syrjäytyminen tulevat yhteiskunnalle monella tapaa kalliiksi. Suomen perustuslain (731/1999) 6. pykälä, sekä yleissopimus vammaisten oikeuksista (2006) määrittävät vammaisilla olevan yhdenvertainen oikeus työhön. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma puolestaan linjaa työllisyyden olevan kaikkien työkäisten kansalaisten yhteiskunnallisen osallisuuden ja taloudellisen riippumattomuuden edellytys. (Finlex 2011: 2; Vernerinet 2011.) Näiden oikeuksien toteutumiseen nähden haastateltujen henkilöiden työllistymisen voisi arvioida olleen kohtuuttoman hankalaa. He edustavat kuitenkin sitä pientä työllistymäärää, joilla on ollut mahdollisuus työllistyä onnistuneesti. Työkykyisiä ja työhön haluavia kehitysvammaisia henkilöitä on jopa 3000 (Vates 2012). Tuetulla työllistymisellä pitäisi pystyä osaltaan vastaamaan tilastojen ennakoimaa työvoimapulaa Suomessa, joka uhkaa suurten ikäluokkien poistuessa työelämästä. Työvoimapulan hitaasti kasvaessa tarvitaan kaikkien kansalaisten työpanosta työmarkkinoilla. (Pelkonen 2003: 3, Sariola 2005: 88.)

Haastatellut henkilöt toivat kertomuksissaan esille työllistymisen vaikeuden. Työllistyminen tapahtui pitkän prosessin tuloksena ja sopivia työmahdollisuuksia oli tarjoutunut niukasti. Yhteiskunnallinen taloustilanne saattoi olla vaikuttamassa työn saamiseen ja sen pysyvyyteen. Työllistymistä estäviä tekijöitä on monia ja ne tarvitsisivat mahdollisesti lisätutkimusta, jotta asioihin pystyttäisiin vaikuttamaan. Tämän opinnäytetyön tulokset toivat esiin työllistymistä edistäviä tekijöitä. Näiden merkitys on erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllisyyden edistämiseksi tärkeä, koska yksilön näkökulmasta työn saaminen, sekä yhteiskunnallisesta näkökulmasta työllisyystavoitteiden saavuttaminen eivät ole helppoa.

Työllisyyden edistymiseksi on tärkeää, että sekä arvokeskustelu, että tasavertaiset oikeudet työntekoon ovat esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa. Lisäksi on pohdittava onko nykymuotoiset ammatilliset kuntoutuspalvelut, sekä työllistämispalvelut toimivia. Duffyn (2010) mukaan kansalaisuus koostuu kuudesta käsitteellisestä osa-alueesta: auktoriteetista, elämän suunnasta, toimeentulosta, kodista, tuesta ja panostuksesta. Työ on tärkeä osa ihmisen elämää ja mahdollisuus työntekoon yksi täysivaltaisen kansalaisuuden osatekijä. Tätä tekijää pitäisi pystyä oikeanlaisilla kuntoutuksen, sekä erityisesti ammatillisen kuntoutuksen toimilla edis-

tämään. Kettusen (2006) mukaan kuntoutuksen yhteiskunnallinen tehtävä on ylläpitää ja edistää väestön työ- ja toimintakykyä. Ammatillinen kuntoutus pyrkii vastaamaan kuntoutujan ammattitaidon ja työkyvyn paranemiseen, sekä työmahdollisuuksien edistymiseen ja tasa-arvoisuuteen työelämässä. Tavoitteena on kuntoutujan työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien paraneminen. (Kettunen ym. 2006: 8, 342; STM 2008: 44.)

Täysivaltainen osallisuus työelämässä edellyttäisi myös ammatillisen kuntoutuksen toiminnan tasavertaisuutta. Huoltosuhteinen päivä- ja työtoiminta on usein erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden työpaikka. Se ei välttämättä tarjoa riittäviä kehitysmahdollisuuksia yksilölle, eikä myöskään edistä yhteiskunnallisia työllisyystavoitteita. Työtoiminnan ja työllistymistä tukevan toiminnan sisältöä ja suhdetta toisiinsa selvittää ja muutoksia lainsäädäntöön ja toimintoihin saattaa olla tulossa. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö on asettanut vuoden 2012 alussa työryhmän selvittämään sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita selvittävän työryhmän. Ryhmän toimikausi kestää vuoden 2013 loppuun. (Hare 2012.)

Ammatillisesta kuntoutuksesta ei varsinkaan kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla tavallisesti edes puhuta. Kehitysvammaisten ihmisten kohdalla puhutaan ammatillisen kuntoutuksen sijaan yleensä ainoastaan työllistämispalveluista. Toiminnoilla on kuitenkin samansuuntainen tavoite, eli tukea työikäisen väestön työhön pääsemistä, siinä pysymistä tai siihen palaamista. Kehitysvammaiset ja muut erityistä tukea tarvitsevat henkilöt tarvitsevat kuitenkin vahvoja kuntoutuksellisia elementtejä työllistyäkseen, joita normaalit työllistymispalvelut eivät yleensä pysty tarjoamaan. Mitä enemmän toimijoita ja päällekkäisiä järjestelmiä, sitä sekavammalta palvelujen käyttäminen asiakkaalle yleensä näyttää. Myös tavoitteiden ja arvojen ristiriita on tällöin mahdollinen. Mikäli esimerkiksi Kela, työvoimahallinto, kunnan sosiaalitoimi ja toimintakeskukset toimisivat keskenään erilaisin tavoittein ja arvopohjin, niin asiakas lähihenkilöineen kärsisi tästä tilanteesta eniten. Toimijoiden arvoristiriidat näkyvät käytännössä asiakkaan tilanteen ja tulkintojen ristiriitoina (Metteri – Haukka-Wacklin 2010: 54).

Yhteiskunnallinen muutos ei tapahdu itsestään, vaan vaatii asennemuutosta ja toimintaa tapahtuakseen. Pohdinnan arvoista on se, onko esimerkiksi ammatillisen kuntoutuksen ja työllistämispalvelujen saatavuuden suhteen tarpeen erotella ihmisiä lääketieteellisten diagnoosien perusteella, jotka perustuvat erilaisten sosiaalisten tukien saamiseen ja antavat suuntaa lääketieteellisestä kuntoutuksesta. Pitäisikö asioita alkaa en-

tistä enemmän tarkastelemaan kuntoutujan yksilöllisten tekijöiden, elämän tuen tarpeiden kautta. Etevassa panostus on viime vuosina ollut tämän suuntainen.

Etevan näkökulma

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että suoraan työllistymiseen liittyvän tuen lisäksi tukea tarvitaan myös muualla, kuin suoraan työllistymiseen liittyvissä asioissa. Oikein kohdistettu tuki työn ulkopuolisessa elämässä saattaa joissakin tapauksissa olla jopa avain onnistuneeseen työllistymiseen. Tuen tarpeiden kokonaisvaltaisen selvittämisen pohjalta tukitoimet pystyttäisiin suunnittelemaan ja järjestämään mahdollisimman yksilöllisesti ja täsmällisesti, todellisiin tarpeisiin perustuen. Tämä karsisi myös ”turhan tuen” tarjoamista ja helpottaisi kuntoutuksellisten tavoitteiden asettamista ja seuraamista, sekä tarvittavien palveluiden järjestämistä. Kehitysvammaisten henkilöiden tuen tarpeita on Etevassa ensimmäisenä Suomessa vuonna 2010 aloitettu arvioimaan Amerikassa kehitetyn kehitysvammaisille henkilöille suunnitellun SIS-arvioinnin (Supports Intensity Scale) avulla. SIS-arviointi sisältää kohdat A) Toiminnot kotona asuessa, B) Lähiyhteisössä asumiseen liittyvät toiminnot, C) Elinikäiseen oppimiseen liittyvät toiminnot, D) Työssä käymiseen liittyvät toiminnot, E) Terveys ja turvallisuus, F) Sosiaalinen toiminta, sekä suojelu- ja edunvalvonnan toiminnot ja lääketieteellisen tuen tarve. (SIS: 2012.) SIS-arviointi ottaa huomioon elämisen toiminnot kokonaisvaltaisesti. Sen avulla pystytään arvioimaan ja suunnittelemaan myös suoraan työntekoon liittyvää tuen tarvetta.

Tuetun työllistymisen ja työvalmennuksen toiminnan kehittämistä tehdään Etevassa ja siihen pyritään panostamaan tulevaisuudessa lisää. Eteva on nuori organisaatio, jossa on 17 toimintakeskusta (tilanne 2012), jotka eroavat toimintatavoiltaan esimerkiksi sähköpostitiedusteluni mukaan (1/2011) mukaan melko paljon. Selvitystyötä työvalmennuksen toimintamalleista Etevassa on tehty. Toiminnan yhtenäistäminen vaatii työtä kehittyäkseen edelleen. Työvalmennuksen ja tuetun työn alueellisista hyvistä käytännöistä pyritään yhteisesti ottamaan oppia. Yksi opin ottamisen paikka on onnistuneet työllistymiset. Opinnäytetyöni avulla saadut työllistymistarinat ja opinnäytetyön tulokset mahdollistavat asiakkaan oman äänen saamisen entistä vahvemmin esiin. Asiakkaan äänen kuuleminen tarjoaa mahdollisuuden käyttää sitä asiakaslähtöisen toiminnan kehittämiseen. Asiakkaan äänen esille saamiseksi johtotähtenä on YKS, jota toteutetaan asiakaslähtöisesti jatkuvasti kautta koko tukipalvelulinjan, asiakkaan kaikilla elämän osa-alueilla.

Haastateltujen työllistymistapauksia voidaan arvioida periaatteellisella tasolla yksilökeskeisen suunnittelun peruseriaatteiden näkymisenä niissä. Järjestelmäkeskeistä ja yksilökeskeistä suunnittelua on vertailtu aiemmin tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa, taulukossa 1. (Järjestelmäkeskeisen ja yksilökeskeisen suunnittelun vertailua muokailleen Duffy 2006). Työllistyminen oli haastattelujen tarinoissa työllistyneiden itsensä unelma tai tavoite, joka vastaa yksilökeskeisen suunnittelun lähtökohtaa. Työllistymisen suunnitteluun ja toteutukseen osallistuivat asiakkaan lisäksi ainakin työvalmentaja, toimintakeskuksen esimies sekä muuta toimintakeskuksen henkilökuntaa. Yhdessä työllistymistapauksessa oli aktiivisena myös työllistyneen omainen. Asiakkaalla oli työllistymisprosessin suunnittelussa yleensä keskeinen rooli, hän kertoi työllistymishaluistaan ennen työllistymistään, sekä omista haluistaan, tarpeistaan ja toiveistaan työtä kohtaan. Itse työn työpaikan hankinta jäi lähes poikkeuksetta toimintakeskuksen esimiehen, tai työvalmennuksen hoidettavaksi, joka lisäsi työllistymisprosessin järjestelmäkeskeisyyttä. Työnsaannin hankaluus on tähän suurin syy, joten asiaa ei voi kuitenkaan nähdä varsinaisesti työvalmennuksen syynä, vaan saavutuksena. Työvalmentajat mahdollistivat hyvin pitkälti sen tuen järjestämisen, jota työllistymisprosessin onnistumiseksi tarvittiin.

Yksilön näkökulma

Opinnäytetyön tulokset, eli onnistuneen työllistymisen portaat auttavat erityistä tukea tarvitsevia työnhakijoita työllistymisensä suunnittelussa. YKS-työskentely on hyvä lähtökohta työllistymistä suunnitellessa. Työllistyneiden toiveita, tarpeita ja unelmia tulee kuulla. Eri yksilöille tulee suunnitella tavat, joilla he voivat saada asiansa julki. Työllistyneet pystyvät itse vaikuttamaan työllistymisensä onnistumiseen. Kertomuksissa se tapahtui työllistyneen asenteen ja aktiivisuuden, yksilöllisten valmiuksien ja taitojen, sekä työn oppimisen avulla. Työnsaanti vaatii koulutuksen lisäksi tavallisesti kärsivällisyyttä ja sinnikkyyttä, usein työmahdollisuuksien niukkuuden vuoksi.

Työn teossa konkreettiset asiat, kuten työn jälki ja siitä saatu palaute kertovat työllistyneelle onnistumisesta työssä. Oppiminen on aina yksilöllinen prosessi ja siinä erityisen korostunut vaikutti olevan työvalmentajan rooli. Työvalmentajien tuki oli kokonaisvaltaista avunantoa yksilön tarpeiden mukaisesti; työn oppimisessa, henkisessä tukemisessa, asioiden hoidossa. Toimivat ihmissuhteet ja sosiaalinen verkosto työpaikalla sekä kotielämässä ovat tärkeitä tekijöitä työllistymisessä. Piercen ym. (1996) mukaan merkityksellistä on ihmisen varmuus siitä, että hän saa apua silloin kun sitä tarvitsee. Tiedossa oleva sosiaalinen tuki vaikuttaa ihmiseen ennakoivasti siten, että hän ei koe

usein joutuvansa stressaaviin tilanteisiin. Tuki vahvistaa ihmisen selviytymistaitoja ja tuen käyttämistä. (Pierce ym. 1996: 435-444.)

Sekä tuetun työllistymisen toimintamalli, että YKS:n ideologia korostavat ihmisen vahvuuksia sekä kykyjen tukemista ja hyödyntämistä. Jostakin syystä työllistyjät eivät juurikaan puhuneet omista vahvuuksistaan, vaikka he niitä muutamia nimesivätkin. Työllistymisen edistämiseksi työnhakijan olisi tärkeää pystyä havaitsemaan omia henkilökohtaisia vahvuuksiaan ja tuen tarpeitaan, jolloin usko ja luottamus omiin kykyihin ja siten vastuun ottaminen omasta elämästä kehittyisi. Työllistymistarinoissa työllistyjän aktiivinen osallistuminen työllistymisprosessin suunnitteluun vaikuttaisi lisäävän myös hänen motivoitumistaan, sekä tyytyväisyyden tunnetta työtään kohtaan. Työllistyjien aktiivisuuden näyttäytyminen suunnittelussa vaikuttaa olevan myös hyvin yksilöllistä. Toisilla on tarve puhua työstä, suunnitella tulevaa työtään ja luoda itselleen tavoitteita työssä, kun taas toisille riittää palkkatyön saavuttaminen. Pohdinnan arvoista on miten erilaisia yksilöitä voitaisiin yksilöllisen elämänsuunnittelun avulla mahdollisimman paljon ja luontevilla toimintatavoilla osallistaa oman elämänsä, työllistymisensä, sekä siinä tarvitsemansa tuen suunnitteluun.

Haastatteluiden tapauksissa työllistymisen onnistuminen vaikutti edellyttävän arjen sujumista. Toisaalta voidaan ajatella, että jos henkilön arki ei suju, niin voisiko syy olla mielekkään työn puutteessa. Työmahdollisuuksien paraneminen auttaneekin aina myös henkilön elämänhallintaa (Kempainen 2010: 73). Kertomuksissa työn yksityiskohtaiset merkitykset työllistyneille olivat yksilöllisiä. Työssä koettiin erilaisia tunteita, joista suurimpia vaikuttaisivat olevan yhteenkuuluvuuden, arvostuksen ja tyytyväisyyden tunteet. Pettymykset ja muut negatiiviset tunteet kuuluvat myös työhön. Tunteiden kokeminen nousi kertomuksissa toistuvasti esiin. Heräsi ajatus siitä, että voidaanko samoja tunteita kokea ilman mahdollisuutta tehdä ”oikeaa työtä”, ”oikeassa työpaikassa”. Jääkö suuri osa erityistä tukea tarvitsevista henkilöistä paitsi näistä tunteista, koska eivät koskaan saa mahdollisuutta työllistyä ”oikeasti”, tehdä työtä yhteiskunnan tasavertaisena jäsenenä? Mistä muusta he mahdollisesti jäävät paitsi? Vastauksena voidaan todeta, että paremmista, tasavertaisemmista tuloista ainakin.

Kuinka monella erityistä tukea tarvitsevalla on ”Osmon” lailla mahdollisuus omilla tuloiltaan ostaa oma asunto ja maksaa se velattomaksi? Hänen tapauksena on, jos ei Suomessa ainutkertainen, niin ainakin valitettavan harvinainen. Työn taloudellinen palkitsevuus näkyi tarinoissa käyttövarojen suurentumisena ja erilaisten isojen ja pienien

arjen ja juhlan hankintojen mahdollistumisena, joka ei ilman palkkatyötä olisi ollut mahdollista. Kiteytettynä työn merkitystä ihmiselle määritellään aineellisten, sosiaalisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisellä (Matikainen 1998: 10-11). Nämä tekijät tulivat opinnäytetyön tuloksissa selvästi esiin.

Opinnäytetyön hyöty

Opinnäytetyöni avulla pystytään suunnittelemaan YKS:n periaatteiden mukaista erityistä tukea tarvitsevan henkilön työllistymistä. Siitä näkyy millaiset tekijät edistävät ja miten työllistymistä voidaan tukea. Työn tulokset antavat informatiivista tietoa myös muista työllistymisen taustavaikuttajista.

Erityistä hyötyä työstäni on erityistä tukea tarvitseville työnhakijoille, toimintakeskuksille, työvalmentajille, sekä kaikille työllistymisasioiden parissa toimiville ja arjessa työnhakijaa tukeville henkilöille. Työstäni on hyötyä myös asiakaslähtöiseen työskentelyyn pyrkiville, sekä sitä kehittäville työyhteisöille ja työntekijöille. Tämä hyöty tulee erityisesti työn tuloksista, eli onnistuneen työllistymisen portaista, mutta myös kuntoutuksen nykyparadigman mukaisesta, osallistavasta viitekehystä sekä tutkimusstrategiasta.

Toivon työn edistävän osaltaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistymistä, jolloin työn suurin hyöty tulisi työllistyjille itselleen. Työstä on mahdollista kehittää myös selkokielen versio, josta tulevat työnhakijat ja työllistyvät voisivat itse helpommin nähdä työllistymistä edistäviä asioita ja käyttää niitä apunaan työllistymistä suunnitellessaan työllistymisprosessin eri vaiheissa.

Toivoisin työni herättävän keskustelua ammatillisen kuntoutuksen ja työllistämistoiminnan toimivuudesta sekä tasavertaisuudesta osana yhteiskunnallista työelämää.

Opinnäytetyöni osoitti myös miten YKS:n työvälineet ovat muokattavissa tarpeisiin sopivaksi. Käytin Polku-työvälinettä tutkimusosassa haastattelujen apuvälineenä ja se sopi käyttötarkoitukseen mainiosti. Lisää YKS:n työvälineiden käyttämistä ja luovaa muokkaamista tarvitaan erityisesti asiakkaiden arjen tueksi.

Opinnäytetyön luotettavuuden arviointi

Olen pyrkinyt opinnäytetyöprosessissani eettisyyteen ja luotettavuuteen. Opinnäytetyöprosessia ohjaavat yleiset tutkimuseettiset periaatteet. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) edistää siitä annetun asetuksen (1347/1991) nojalla tutkimusetiikkaa

koskevaa keskustelua ja tiedotustoimintaa Suomessa sekä toimii aloitteentekijänä tutkimuseettikan edistämiseksi. Neuvottelukunta ja suomalainen tiedeyhteisö ovat laatineet tutkimuseettiset ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja sen loukkausten käsittelemisestä. (TENK 2002: 2.) Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkijat ja tieteelliset asiantuntijat noudattavat tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, joita ovat rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus. Vaatimukset koskevat sekä itse tutkimustyötä, sen tulosten tallentamista ja esittämistä että tutkimusten ja tulosten arviointia. (TENK 2002: 3.)

Tutkimustyötä koskee eettisestä näkökulmasta kaksi käsitettä: luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Tutkimusstrategia ei saa sisältää asioita, jotka loukkaavat tutkittavan intimiteettiä, anonymiteettia tai juridisia oikeuksia. Se ei saa kiusallisella tavalla puuttua tutkittavan jokapäiväisiin asioihin, eikä muuttaa tutkittavan jokapäiväisiä rutiineita ilman hänen suostumustaan. Tutkimuslupa ja suostumukset tutkimukseen osallistumisesta tulee olla kirjallisena. (Anttila 2005: 506-509.) Opinnäytetyössäni pyrin antamaan informaatiota haastateltaville henkilöille siten, että he saivat riittävän ymmärryksen asioista, joihin heillä on tutkimuseettinen oikeus. Tähän on sisältynyt suostumuslomake, jonka lisäksi korostin haastateltaville, että he voivat halutessaan keskeyttää haastattelun tai estää oman haastattelunsa käyttämisen opinnäytetyössä. Lisäksi pyysin luvan haastattelujen nauhoitukseen ja suorien sitaattien käyttämiseen opinnäytetyössä.

Täsmensin haastateltaville, että heiltä saatua tietoa ei tulla käyttämään missään muussa tarkoituksessa, kuin tämän opinnäytetyön toteutuksessa. Olen henkilökohtaisesti vastannut tutkimusaineiston turvallisesta säilyttämisestä. Tutkimusprosessin jälkeen nauhoitettu aineisto arkistoidaan ja paperiaineisto hävitetään silppuroimalla. Tutkimukseen osallistumisen oli tarkoituksena olla haastateltaville positiivinen kokemus, jonka avulla he voivat oppia uutta, esimerkiksi hahmottaa selkeämmin omassa elämässään koettuja asioita. Itse haastattelutilanteet olivat olosuhteiltaan mahdollisimman rauhallisia ja pyrin luomaan tilanteisiin luottamuksellisen ilmapiirin. Haastattelut toteutettiin haastateltaville tutussa ympäristössä eli toimintakeskuksissa.

Tutkimusmenetelmänä narratiiviset haastattelut sopivat omaan opinnäytetyöhöni hyvin. Koin kertomusten avulla saaneeni vastauksia tutkimuskysymyksiini kattavasti. Tutkijan oma rooli haastattelijana tuli sisäistä hyvin. Haastattelija ei saanut olla liikaa äänessä ja vaikuttaa vastauksiin johdattelemalla, mutta kuitenkin täytyi olla aktiivinen, vuorovaihteinen kuuntelija. Joissakin haastatteluissa jouduin etenemään haastattelun strukturoituun osioon nopeammin, koska haastateltavalle oli vaikeaa kertoa varsinaista tari-

naa. Näissä tilanteissa mietin voisinko tehdä jotakin toisin, eli saada henkilön motivoitua jollakin tavoin aktiiviseen itseohjautuvaan kerrontaan. Lähtökohtaisesti pyrin aktiivisella kuuntelulla motivoimaan haastateltavaa kertomaan työllistymistarinsa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti omasta näkökulmastaan ja vasta sitten edetä Polku-työvälineen avulla strukturoidumpaan haastatteluosioon. Tämä onnistui mielestäni pääosin hyvin.

Tieteellisen tiedon keskeinen tunnusmerkki on luotettavuus. Kysymys luotettavuudesta kohdistuu tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin ja tutkimustuloksiin. (Toikko - Rantanen 2009: 121.) Tutkimuksen luotettavuuden suhteen ensimmäiseksi on oltava tarkkaan suunniteltuna tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset. Valituilla tutkimuskysymyksillä on saatava kehittämistehtävän tarkoituksen- ja tavoitteen mukaista tietoa. Tutkimusmenetelmien tulee taas olla sellaisia, että niillä saadaan tutkimuskysymyksiin vastaavaa tietoa. Tutkimusmenetelmien sisältö on suunniteltava hyvin tarkkaan, jotta kerättävä aineisto sisältää tarkoituksenmukaista ja luotettavaa tietoa. Tiedon analysointi on pyrittävä tekemään siten, että tarkoituksenmukainen tieto pystytään tuomaan esiin aukottomasti ja mahdollisimman luotettavasti tulkittuna. Tutkijan on ymmärrettävä tutkimuskohteen kulttuurinen ja kontekstuaalinen luonne (Toikko - Rantanen 2009: 124).

Luotettavuutta ajatellen haastavinta opinnäytetyön tekemisessä on varmasti luopuminen omista ennakkokäsityksistä ja oletuksesta tutkimaansa aihetta kohtaan. Itse en ennen opinnäytetyöni aloittamista tiennyt erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistymisestä kovin paljoa, jonka näen haastattelun rakentamista ja tulosten analysointia ajatellen positiivisena asiana. Ennakkokäsityksiä ei juuri ollut ja pystyin mielestäni toimimaan objektiivisesti koko prosessin ajan. Olkoonkin, että ajattelin ennen prosessin alkua, että minulla täytyisi olla aiheesta tietoa ja kokemusta enemmän toteuttaakseni siitä opinnäytetyön. Kuten todettua, tutkijan on ymmärrettävä tutkimuskohteen kulttuurinen ja kontekstuaalinen luonne. Tästä syystä minulla oli aiheesta paljon opittavaa. Koen kokemattomuuteni tutkimaani aihetta kohtaan rikkaudeksi nimenomaan objektiivisuuden vuoksi. Subjektiivisuuden ja esimerkiksi henkilökemioiden voimassa olevassa oleva vaikutusmahdollisuus tutkimuksen tuloksiin eivät tee tutkimuksestani toistettavissa olevaa, vaikka tutkimusolosuhteet ja analyysiprosessi tehtäisiin mahdollisimman samanlaisiksi.

Pohdin työn tulosten yleistettävyyttä, koska mukana oli hyvin erilaisia erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä. Eri henkilöillä tuen tarpeet ja kokemukset työllistymisestä vaihtelevat paljonkin ”diagnoosista riippumatta”. Mahdollisesti tietynkaltaisella diagnoosiryhmällä tulokset voisivat saada tiettyjä painotuksia. Työllistymisessä tarvittava tuki tulee kuitenkin aina suunnitella ja toteuttaa yksilöllisesti. Työllistymistarinat olivat sisällöltään hyvin yksilöllisiä, mutta pystyin havaitsemaan ja luokittelemaan analysoinnin avulla työllistymistapauksille liittyviä yhteisiä piirteitä ja tekemään yleistyksiä tutkimuskysymyksiin vastaavasta tiedosta. Haastattelut toivat esiin työllistyneiden näkemykset. Kokonaisvaltaisen tiedon saamiseksi olisi hyvä saada myös kaikkien työllistymisprosessiin osallistuneiden osapuolien, erityisesti työvalmentajien näkemykset työllistymisestä.

Tutkimusaineiston johdonmukaisuus on keskeinen tutkimuksen luotettavuuden osatekijä. Tutkimusaineiston kerääminen ja analysointi tulee olla huolellisesti ja läpinäkyvästi kuvattu. (Toikko-Rantanen 2009: 124.) Pysin opinnäytetyössäni kuvaamaan analyysiprosessin mahdollisimman selkeästi kuvia ja taulukoita tekstin apuna käyttäen. Analyysivaiheessa omia johtopäätöksiään piti pystyä kyseenalaistamaan. Hännisen (1999: 118) mukaan narratiivisen aineiston tulkinnassa tutkija muodostaa oman näkemyksensä ja tulkintansa aineiston kokonaiskuvan pohjalta ja perustelee tulkintansa esimerkiksi haastattelussa poimitujen sitaattien avulla. Tällainen analyysitapa ei anna lukijalle mahdollisuutta tarkistaa, tekisikö hän aineistosta samanlaisia tulkintoja kuin tutkija. Siksi tutkijan tulee reflektoida ja perustella analyysiansä ja varmistuttava siitä, ettei hän käytä aineistoaan oman tarinansa kertomisen välikappaleena. (Hänninen 1999:18.)

Tulkinnassa pitää kuitenkin olla riittävän rohkea, jotta pystyttiin tuomaan oleellinen asia ja huomioimaan pieniäkin, aluksi merkitsemättömiltä tuntuvia yksityiskohtia. Erityisen herkkänä haastattelua analysoitaessa tulee olla, jos on kyse vammaisista, sairaista tai lapsista, joiden puolesta joku toinen on vastaamassa (Anttila 2005: 506). Yhden työllistyneen haastattelussa toimintakeskuksen ohjaaja toimi niin sanotusti tulkkina kääntämässä haastateltavan viittomia puheeksi. Suoria sitaatteja tuosta haastattelusta ei käytetty, koska sanallinen viesti ei oletettavasti täysin vastannut työllistyneen viittojen esittämää viestiä. Tuosta haastattelusta poimittiin tutkimuskysymysten suhteen olennainen tieto muiden haastattelujen mukaisesti. On mielestäni yleisesti tärkeää, että vammaisistakin ihmisistä tehty tutkimus saa arvoisensa julkisuuden, jotta tietoa pystytään käyttämään palvelujen kehittämiseksi. Tutkimus ei saa miltään osiltaan loukata tutkimukseen osallistuneita henkilöitä ja heidän on oltava tietoisia kuinka tietoa käytetään. Kuitenkin liiallinen tutkijalähtöinen varovaisuus esimerkiksi tutkimustulosten raportoinnissa ja

julkistamisessa voi muodostua esteeksi uuden tiedon oppimiselle ja asiakkaiden tilanteeseen vaikuttamiselle. YKS tavoittelee sitä, että vammaiset henkilöt pystyvät elämään täysipainoisemmin, aktiivisempaa oman näköistä elämää, eikä kaikkea perustella vain riskittömyydellä. (Tyson 2011: 108) Mielestäni myös tutkimuksen toteuttamisessa YKS:n mukainen ”harkittu riskinotto” voi olla paikallaan, jos se on tehty yhteistyössä tutkijan ja tutkittavan kanssa.

Pyrin opinnäytetyössäni käyttämään luotettavaa, tieteellisiin tutkimuksiin ja alan asiantuntijatietoon perustuvaa lähdemateriaalia. Osa lähdemateriaalista on niin sanottua opasmateriaalia, joko kirjallista tai sähköisessä muodossa olevaa, joka saattaa osaltaan vähentää opinnäytetyöni luotettavuutta tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta. Opasmateriaali on kuitenkin ollut alan asiantuntijoiden työstämää, tavallisesti alan tutkimus- ja kokemustietoon perustuvaa.

Jatkotutkimusaiheita

Opinnäytetyöni tulosten pohjalta löysin seuraavia kiinnostavia ja mielestäni tarpeellisia jatkotutkimusaiheita:

- 1) Selkokielen opas erityistä tukea tarvitsevalle työllistyjälle
- 2) Yksilöllinen elämänsuunnittelu onnistuneen työllistymisen tekijänä.
- 3) Erityistä tukea tarvitsevan henkilön toimijaroolin kehittyminen työllistymisen eri vaiheissa.
- 4) Toimintakeskusten rooli tuetun työllistymisen edistäjänä.
- 5) Erityistä tukea tarvitsevan henkilön työllistymistä estävät tekijät

Lopuksi

Työskentelen Etevässä fysioterapeuttina erityispalveluiden palvelujärjestelmässä, jossa työhön ja työllistymiseen liittyvät asiat eivät ole omaa ensisijaista työskentely- ja osaamisaluetta, vaan asiakkaittemme työllistymisasioiden parissa työskentelee lähinnä työ- ja päivätoimintakeskusten henkilöstö. Opinnäytetyöni avulla halusin laajentaa ajatteluni varsinaisen ammattiosaamisen ulkopuolelle eli erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työllistymiseen, joka on ihmisoikeuksien, yksilönvapauden sekä yhteiskunnallisen tasa-arvon ja työllisyyspolitiikan kannalta merkittävä kehittämistyötä vaativa asia. Lisäksi ammatillinen osaaminen asiantuntijatyössä vaatii mielestäni asiakkaan arjen kokonaisuuden ymmärtämistä. Asian yleistä huomiointia, yhteistä keskustelua ja tukea

erityistä tukea tarvitsevien työllistymisen kehittymiseksi tarvitaan kaikilta niin Etevässä kuin muuallakin eri verkostoissa asiakastyötä tekevilta työntekijäryhmiltä sekä yksittäisiltä henkilöiltä riippumatta toimenkuvista tai palvelujärjestelmien rakenteista.

Opinnäytetyöni aihe alkoi kirkastua itselleni 2010 vuoden lopulla, jolloin vaihdoin sen hetkisen opinnäytetyön aiheeni itseäni sillä hetkellä enemmän kiinnostavaan aiheeseen. Aihe tuli mieleeni seurattessani edellisen kuntoutuksen YAMK-ryhmän opinnäytteesityksiä. Aihe kiinnosti minua erityisesti yhteiskunnallisen ajankohtaisuutensa ja asiakasnäkökulmansa vuoksi. Aluksi ajattelin, että minun täytyisi lähtökohtaisesti tietää aiheesta enemmän. Miksi en valinnut jotakin fysioterapiaan liittyvää, itselleni ammatillisesti tutumpaa aihetta? Aiheen vaihtaminen kannatti, koska motivaationi säilyi hyvänä, sillä uutta opittavaa riitti koko prosessin ajan. Prosessi oli kokonaisuudessaan motivaation säilymistäkin riippumatta yllättävänkin työläs toteutettavaksi oman työn ohessa. Tästä syystä myös aikataulullinen suunnitelma ei toteutunut.

Opinnäytetyöprossin parasta antia itselleni olivat haastattelut, jotka saivat joka kerta aikaan mielihyvän ja voimaantumisen tunteita. Työllistyjät ottivat haastattelijan hyvin vastaan, osallistuivat haastatteluihin mielellään ja kertoivat työllistymisen lisäksi myös muista tärkeistä asioista elämässään. Olen iloinen erityisesti työllistyjien puolesta että heidän tavoitteensa, jossain määrin jopa unelmansa on lopulta johtanut toivottuun lopputulokseen onnistuneen työllistymisen muodossa. Olen iloinen työvalmentajien sekä muiden taustahenkilöiden puolesta, että oikeanlainen tuen tarjonta on mahdollistanut onnistuneen työllistymisen. Olen iloinen myös työnantajien puolesta, koska olen vakuuttunut, että he ovat saaneet työpaikoilleen erinomaisia, ainutlaatuisia työntekijöitä.

Opinnäytetyön analyysivaihe oli työläs, mutta erittäin mielenkiintoinen. Pyrin kirjallisuuden avulla löytämään työhöni sopivaa analyysitapaa, puntaroin eri vaihtoehtoja ja pyrin vertailemaan päässäni minkälaista tietoa ne tuovat suhteessa tutkimuskysymyksiin. Valitsemaani malliin olen varsin tyytyväinen, koska mielestäni analyysin rakentaminen oli varsin johdonmukaista ja lopputulos vastaa tutkimuskysymyksiin kattavasti. Asia, jota useasti myös pohdin, oli oma tulkintani aineistosta. Pyrin jatkuvasti kyseenalaistamaan omaa tulkintaani, palasin useaan kertaan tutkimusaineistoon ja yritin olla mahdollisimman objektiivinen sen suhteen. Onnistuin mielestäni tässä hyvin, vaikka totuus lieneekin se, että kahta täysin samanlaista tulkintaa narratiivisin menetelmien kerätystä tutkimusaineistosta ei tule.

Asiakkaan arjen tarkasteleminen työllistymisten kautta antoi syvyyttä omaan asiakastyöhöni. Koen oppineeni tämän opinnäytteen kautta erittäin paljon tutkimastani aiheesta ja siten ymmärrykseni on laajentunut sekä ammatillisesti, että yleisesti ihmisyyden ja ihmisen arjen kokonaisuuden ymmärtämisessä. Uskon kokemuksiini tästä opinnäytetyöstä vahvistavan asiakaslähtöistä ja yksilökeskeistä asiakastyöskentelyäni jatkossa. Jokainen ihminen tarvitsee tukea jossakin saavuttaakseen elämässään tärkeitä asioita. Joissakin tapauksissa tuki tulee omaisilta, toisissa ammattihenkilöltä tai yhteiskunnalta. Joskus tarvitaan näiden kaikkien tukea. Tuen tarve ja sen tarjoaminen on kiertävää, samoin myös siitä saadut hyödyt. Yhteiskunta tarvitsee ihmisten työtä toimiakseen. Oli tuen tarvitsija sitten yksilö tai yhteisö, niin tuki on toimintaa, joka edellyttää työtä. Työ mahdollistaa yksilölle ja yhteiskunnalle paremman elämän. Kuntoutuksella, tarjoamalla oikeanlaista tukea ihmisten elämään, voimme ottaa askelia onnistuneen työllistymisen portaisiin, kohti unelmia

Lopuksi siteeraan kahta haastattelemaani työllistynyttä henkilöä. Näissä sitaateissa näkyy kaksi kertomuksissa vahvasti esille nousutta asiaa: periksi antamaton asenne tavoitteiden saavuttamiseen, sekä tunteiden kokeminen, jota työ ihmiselle tarjoaa.

"Jokainen noukkii ne narunpätkät mistä narusta ne kiskoo ja nii valitsee että minnekkäs ne, minnekkä juttuun ne tarttuu ja minnekkä ei tartu" (Osmo)

"Mää oon sitä mieltä, että ihminen saa työstä mielihyvää ja tuntee ittensä tarpeelliseksi" (Ulla)

LÄHTEET

Ahlstén, Marika 2008. Ketä kiinnostaa? Kunnat kehitysvammaisen ihmisen työllistymisen tukijoina. Teoksessa: Työllä osallisuutta? Yhteisvastuu 2008 –hankkeiden loppuraportti. Nuorten Ystävät. Förbundet De Utvecklingsstördas Vål. Kehitysvammaisten Tukiliitto. Kehitysvammaliitto.

Ahola, Sanna – Konttinen, Juha-Pekka 2009. Uudistuva vammaispalvelulaki. Oikeus henkilökohtaiseen apuun vahvistuu. Assistentti.info 2009.

Alkula, Tapani 1996. Työn merkitys yksilölle. Teoksessa: Tuettu työllistyminen. Venäläinen, Raisa (toim.) Vajaakuntoisten työllistämisen edistämissäätö. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Anttila, Pirkko 2007. Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittämistyö. Tampere: Akatiimi Oy.

Anttila, Pirkko 2005. Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Helsinki: Akatiimi Oy.

Ashman, Ben – Ockenden, John. – Beadle-Brown, Julie – Mansell, Jim. 2010. Person-centred active support. Brighton: Pavilion Publishing.

Cambridge, Paul – Carnaby, Steven 2005. Person centred planning and care management with people with intellectual disabilities. London: Jessica Kingsley Publishers.

Cramm, Jane M - Finkenflügel Harry J M - Kuijsten R - van Exel N Job A 2009. How employment support and social integration programmes are viewed by the intellectually disabled. Journal of Intellectual Disability Research – Journal on intellectual disabilities, vol. 53, no.6, pp. 512-520.

Department of health 2010. Verkkodokumentti. <http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_101401>. Luettu 20.1.2011.

Duffy, Simon. 2010. The Citizenship theory of Social Justice: Exploring the meaning of personalisation for Social Workers. Journal of Social Work Practice Vol. 24, No. 3, Sep 2010, pp. 253–267.

Duffy, Simon. 2006. Keys to citizenship. A Guide to getting good support for people with learning disabilities. Paradigm Consultancy & Developmental Agency Ltd.

ETEVA 2012. Palvelutuotteet 2012.

ETEVA 2010. Yksilöllistä ja kehittyvää vammaispalvelua. Eteva kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010-2020 pähkinänkuoressa.

European Union of Supported Employment 2007. Verkkodokumentti. <<http://www.euse.org/values-1>> Luettu 1.4.2012.

Finlex 2011: 1. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. Verkkodokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>> Luettu 4.1.2012.

Finlex 2011: 2. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Verkkodokumentti.
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>> Luettu 4.1.2012.

Gabel, Susan. 2005. Disability Studies in Education. Teoksessa: Gabel, Susan (ed.) Disability Studies in Education. Readings in Theory and Method. New York: Peter Lang Publishing, 1–20.

Hallikas, Eeva – Helin, Marketta – Karesvuori, Tuulikki - Lauren, Merja – Mehtonen, Katriina - Niskanen, Sinikka – Raappana, Salme – Ratas, Merja – Vilppola, Maarit 2006. YKS- käsikirja. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely. Koulutuskeskus Tavastia.

Hare 2012. Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita selvittävä työryhmä. Verkkodokumentti.
<http://hare.vn.fi/mHankePerusSelaus.asp?tVNo=1&h_ild=18024>. Luettu 1.11.2012.

Hintsala, Susanna 2011. Kehitysvammaliitto. ”Minun valintani – minun elämäni. Yksilökeskeisen elämänsuunnittelun keskeiset periaatteet, prosessit ja välineet.” Esitys Hämeenlinna 2.2.2011.

Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Hyvärinen, Matti 2010. Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa: Haastattelun analyysi. Ruusu vuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.) Vastapaino. Tallinna 2010.

Hyvärinen, Matti 2006. Kerronnallinen tutkimus. Verkkodokumentti.
<http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf>. Luettu 1.6.2012.

Juntunen, Matti 1986. Edmund Husslerin filosofia: fenomenologia ja apodiktisen tieteen idea. Helsinki: Gaudeamus.

Kaasila, Raimo – Rajala, Raimo – Nurmi, Kari E. 2008. Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere: Juvenes Print.

Kairi, Tea – Nummelin, Tua – Teittinen, Antti 2010. Työtoiminnan käytäntö ja kokemus. Kriittisiä arvioita kehitysvammaisille ja mielenterveyskuntoutujille järjestettävästä työtoiminnasta. Helsinki: Kehitysvammaliiton selvityksiä 6. Verkkodokumentti. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/wpcontent/uploads/kehitysvammaliiton_selvityksia_6.pdf>. Luettu 9.8.2012.

Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo (toim.) 2010. Kuntoutus kanssamme. 5.painos. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Kaski, Markus (toim.) – Manninen, Anja – Pihko, Helena 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2011. Verkkodokumentti.
<<http://oldkvlt.files.fi/sivu/kehitysvammaisuus>>. Luettu 28.7.2011.

- Kela 2011. Verkkodokumentti. Ammatillinen kuntoutus.
<www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/051011153338HL?OpenDocument> Päivitetty 4.10.2012. Luettu 16.10.2012.
- Kemppainen, Erkki 2010. Kuntoutuksen tavoitteet, keinot ja oikeusluonne. Teoksessa: Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. 5.painos. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.
- Kettunen, Reetta – Kähäri-Wiik, Kaija, Vuori-Kemilä, Anne – Ihalainen, Jarmo 2006. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.
- Kokkonen, Marita 2005. Tuetun työllistymisen prosessi vaiheittain. Teoksessa: Tuettu työllistyminen. Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen. Sariola, Leena (toim.) Kerava: Savion Kirjapaino Oy.
- Lampinen, Pauliina 2005. Ohjauksen merkityksiä tuetun työllistymisen prosessissa. Teoksessa: Tuettu työllistyminen. Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen. Sariola, Leena (toim.) Kerava: Savion Kirjapaino Oy.
- Lauren, Merja 2006. YKS-koulutusmateriaali. Eteva.
- Mansell, Jim. 2005. Background and importance of person-centred active support. Teoksessa: Person-centred active support. A handbook. Ashman, Bev – Ockenden, John – Beadle- Brown, Julie – Mansell, Jim 2010. Brighton: Pavilion Publishing.
- Matikainen, Tuula 1998. Integraatio työelämään. Kokemuksia tuetun työllistymisen kentältä. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 74. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Metteri, Anna – Haukka-Wacklin, Tuula 2010. Teoksessa Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Kuntoutus kanssamme. 5.painos. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.
- Metsämuuronen, Jari 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Misukka, Erja 2009. Työn merkitys kehitysvammaiselle ”-en ruppee ilimasta hommoo kuule tekemään”. Kuopio: Kopijyvä.
- Nummelin, Tua 2008. Minun toiveammattini –kyselyn tulokset. Verkkodokumentti.
<http://verneri.net/yleis/fileadmin/tiedostot/muut/tietopankki/tyota_tekijoille/yhteisvastuu_2008_minun_toiveammattini.pdf> Luettu 7.1.2012.
- Owen, Fances – Griffiths, Dorothy 2009. Challenges to the human rights of people with intellectual disabilities. Cornwall: MGP Books Group.
- Opintoluotsi 2012. Verkkodokumentti. <http://www.opintoluotsi.fi/fi-FI/opiskelu/erityista_tukea_tarvitseville/amatillinen_koulutus/> Päivitetty 25.8.2010. Luettu 4.9.2012.
- Paananen, Soili 2008. Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa Kaasila, Raimo – Rajala, Raimo – Nurmi, Kari E. Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere: Juvenes Print.

Parley, Fiona F 2001. Person-centred outcomes: are outcomes improved where a person-centred care model is used? *Journal of Intellectual Disabilities* December 2001 vol. 5 no. 4 299-308

Pearpoint, Jack 2012. Cornell University. Person centered planning education site. Course 5e: PATH. Verkkodokumentti. Luettu 23.5.2012. <<http://www.ilr.cornell.edu/edi/pcp/course05e.html>>

Pelkonen, Maija 2003. Vähän kerrallaan niin pääset pitkälle – Tutkimus kehitysvammaisten työkeskusten tuetun työllistymisen verkostoitumisesta. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Pierce, Gregory R. – Sarason, Irwin – Sarason, Barbara R. 1996. Teoksessa Zeidner, Moshe – Endler, Norman S. (toim.) *Handbook of Coping: theory, research, applications*. New York: Wiley.

Pirttimaa, Raija 2003. Tuetun työllistymisen alkuvaiheet ja kehittyminen Suomessa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Poikonen, Tuula 2011. Kestävää kehitystä kehitysvammaisten tai muutoin osatyökykyisten henkilöiden työllistymiseen. Teoksessa: Moon 2011. Tuettu työllistyminen ry.

Robertsson, Janet M – Emerson, Eric – Hatton, Chris – Elliot, Johan – McIntosh, Barbara – Swift, Paul – Krinjen-Kemp, Emma – Towers, Christine – Romeo, Renee – Knapp, Martin - Sanderson, Helen - Routledge, Martin – Oakes, Peter – Joyce, Theresa 2007. Person-centred planning: factors associated with successful outcomes for people with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research* March 2007 vol 51 no. 3 232-243.

Roos, Jeja-Pekka 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Ridley, Julie - Hunter Susan. 2006. The development of supported employment in Scotland. *Journal of vocational rehabilitation*. vol 25 no. 1/2006 56-68.

Ruusuvuori, Johanna – Nikander, Pirjo – Hyvärinen, Matti (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Sariola, Leena (toim.) 2005. Tuettu työllistyminen. Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen. Kerava: Savion Kirjapaino Oy.

Saloviita, Timo 2001. Tuettu työllistyminen kannattavaa, mutta epäsuosittua. *Sosiaaliturva* 89 (4), 13-15.

Saloviita, Timo – Lehtinen, Ulla – Pirttimaa, Raija 1997. Tie auki työelämään – Tuetun työllistämisen käyttäjäkeskeiset työtavat. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.

Sanderson, Helen 2012. Verkkodokumentti. Person Centred Planning. <<http://helensandersonassociates.co.uk/reading-room/how/person-centred-planning.aspx>>. Luettu 20.10.2012

Seppälä, Heikki – Rajaniemi, Mari. Kehitysvammaliitto. Verkkodokumentti. <<http://www.verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>>. Luettu 28.7.2011

Seppälä, Heikki 2001. Kehitysvammaisten kuntoutus. Teoksessa: Kuntoutus. Kallanranta, Tapani – Rissanen, Paavo – Vilkkumaa, Ilpo (toim.) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Siitonen Juha - Robinson Heljä 2001. Pohdintaa voimaantumisesta. Teoksessa: Järvisalo, L. (toim.) Muutoksen kautta kasvuun. Kotilo ry:n julkaisuja. Pieksämäki: RT-Print Oy.

Sinot-Oswald, Mary – Gliner, Jeffrey Arthur – Spencer, K.C. Supported and sheltered employment. Quality of life issues among workers with disabilities. Education and training in mental retardation 26 (4), 388-389.

SIS 2012. Verkkodokumentti. Supports Intensity Scale.
<http://siswebsite.org/cs/product_info>. Luettu 20.10.2012

Sosiaaliturvaopas 2012. Verkkodokumentti.
<http://www.kvtl.fi/media/Ajankohtaista/sosiaaliturvaopas_2012.pdf>. Luettu 16.10.2012.

STM 2010: 23. Sosiaali- ja terveysministeriön tulevaisuuskatsaus 2010. Terve ja hyvinvoiva Suomi 2020

STM 2010: 4. VAHVA POHJA OSALLISUUDELLE JA YHDENVERTAISUUDELLE. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015.

STM 2008: 13. Pysytään työssä. Vaikeavammaisten henkilöiden työssä pysymisen tukeminen. Helsinki.

Taanila, Anja – Rantakallio, Paula – Koironen, Markku – von Wendt, L – Järvelin, Marjo-Riitta 2005. How do persons with intellectual disability manage in the open labour markets? A follow-up of the Northern Finland 1966 Birth Cohort. Journal of intellectual disabilities Res. 2005 Mar; 49 (Pt3): 218-227.

TENK 2002. Verkkodokumentti. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
<<http://www.tenk.fi/JulkaisutjaOhjeet/htkfi.pdf>>. Luettu 28.7.2011.

Toikko, Timo - Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press.

Tyson, Andrew 2011. Personalisation and learning disabilities. Brighton: Pavilion Publishing.

Tuettu Työllistyminen ry. – Jukantupa, Päivi (toim.) 2008. Ka! Moon. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Understanding Individual Needs. Com 2012. Verkkodokumentti.
<<http://www.understandingindividualneeds.com/page.php?identity=pcp>>. Luettu 9.8.2012.

Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa peruskoulutuksessa 2010. Verkkodokumentti. <<http://www.ekamo.fi/files/2010vaku.pdf>> Luettu 5.9.2012.

Vates 2010. Verkkodokumentti. <<http://www.vates.fi/service.cntum?pageld=117468>>. Luettu 22.11.2010.

Vates 2012. Verkkodokumentti. <<http://www.vates.fi/service.cntum?pageld=127740>>. Luettu 20.10.2012.

Wiman, Ronald 2010. Kumpaa pitäisi kuntouttaa – ihmistä vai yhteiskuntaa? Teoksessa: Karjalainen, Vappu – Vilkkumaa, Ilpo. Kuntoutus kanssamme. Jyväskylä: WS Bookwell Oy.

Vernerinet 2011 (1). Verkkodokumentti. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. <<http://verneri.net/yleis/sosiaaliturva/palvelusuunnitelma.html>>. Luettu 17.1.2012

Vernerinet 2011. Verkkodokumentti. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. <<http://verneri.net/yleis/a&rki/tyo.html>>. Luettu 4.1.2012.

Vesa, Jarmo 1998. Työanalyysi. Teoksessa: Härkäpää, Kristiina (toim.) Kokemuksia tuetusta työllistymisestä. Helsinki: Staroffset Oy.

Wehman, Paul - Gibson, Karen - Brooke, Valerie - Unger, Darlene. 1998. Transition from school to competitive employment: illustrations of competence for two young women with severe mental retardation. Focus on Autism and other developmental Disabilities 13 (3), 130–143.

Wigham, Sarah – Robertson, Janet – Emerson, Eric – Hatton, Chris – Elliott, Johan – McIntosh, Barbara - Swift, Paul - Krinjen-Kemp, Emma – Towers, Christine – Romeo, Renee – Knapp, Martin - Sanderson, Helen - Routledge, Martin – Oakes, Peter – Joyce, Theresa 2008. Reported goal setting and benefits of person centred planning for people with intellectual disabilities. Journal of Intellectual Disabilities. June 2008 vol. 12 no. 2 143-152

Vuorenpää Kari 2011. Verkkodokumentti, artikkeli. Vammaisuus hämmentää työmarkkinoilla. <http://yle.fi/uutiset/vammaisuus_hammentaa_tyomarkkinoilla/5457705>. Päivitetty 8.6.2012. Luettu 25.10.2012.

Ylipaavalniemi, Pasi 2001. Vammaisten ja vajaakuntoisten työllistämisen kokonaisarkkitehtuurit. Helsinki: Edita Oy.

Äikäs, Aino 2012. Toiselta asteelta eteenpäin. Narratiivinen tutkimus vaikeavammaisnuoren aikuisen koulutuksesta ja työllistymisestä. Väitöskirja. Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland

ETEVA Tutkimuslupa-anomus ja -päätös

1 (3)

Eteva kuntayhtymä

Tutkimus- ja
kehittämiskeskus

SAAPUNUT

0 5. 08. 2011

Saapunut Eteva kuntayhtymä

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Tieteellistä tutkimusta, opinnäytetyötä, kehittämistehtävää tms. varten

Tutkijan / opiskelijan nimi, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite:

Esa Keino

Nummentie 71 C 32
08100 Lohja040 304 7849 (työ)
040 735 5970 (oma)esa.keino@eteva.fi
esa.keino@metropolia.fi

Tutkimuksen / opinnäytetyön ohjaajan nimi, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite:

Leena Noronen
leena.noronen@metropolia.fiAnita Näslindh-Ylispangar
anita.naslindh-ylispangar@metropolia.fi

Tutkimuksen / opinnäytetyön nimi:

Kehitysvammaisten ihmisten onnistuneiden työllistymistapausten tunnuspiirteet ja yksilökeskeisen elämänsuunnittelun periaatteiden ilmeneminen työllistymistapauksissa

Tutkimus- tai muun suunnitelman tiivistelmä:
Lisäksi hakemukseen liitetään lyhentämätön suunnitelma.

Opinnäytetyöni käsittelee kehitysvammaisten ihmisten onnistunutta tuettua työllistymistä sekä sitä, miten yksilökeskeinen ajattelu- ja työskentelytapa ilmenee ja miten se edesauttaa kehitysvammaisten ihmisten tuettua työllistymistä.

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää: 1) millaisia tunnuspiirteitä onnistuneella kehitysvammaisen ihmisen tuetulla työllistymisellä on ja 2) mitkä yksilökeskeinen elämänsuunnittelun ja suunnitelmatyöskentelyn periaatteet ilmenevät onnistuneessa kehitysvammaisen ihmisen tuetussa työllistymistapauksessa. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa työstä YKS:n toimintatapojen kehittämiseksi osana onnistunutta työllistymistä.

Kohdistuuko tutkittaviin henkilöihin lääketieteellisiä hoito- tai muita toimenpiteitä, joilla puututaan heidän koskemattomuuteensa (esim. lääkehoitoa, laboratoriotutkimuksia)?

x ei kyllä, millaisia?

Suorittamispaikan vastuuhenkilön kanssa on keskusteltu mahdollisuudesta suorittaa tutkimus, opinnäytetyö tms. Vastuuhenkilö puoltaa tutkimuksen, opinnäytetyön tms. suorittamista kyseisessä yksikössä:

 kyllä ei AikaTutkimus- ja
kehittämiskeskus

ETEVA Tutkimuslupa-anomus ja -päätös

Eteva kuntayhtymä

2 (3)

Vastuuhenkilön nimi ja virka-asema

- Liitteet:
- Lyhentämätön tutkimus- tai muu suunnitelma, josta ilmenee
 - Tausta, tavoitteet ja tutkimuskysymykset
 - Suorittamistapa: aineiston kuvaus, menetelmät tietojen keräämiseen, suorittamispaikka, aineiston analysointimenetelmät
 - Raportointi
 - Tutkittavalle koituvat hyödyt ja haitat
 - Selvitys tutkittavan tai hänen edustajansa suostumuksen pyytämisestä
 - Aikataulu
 - Rahoitus
 - Tietojen käsittely ja suojaus: miten tietoja käytetään ja käsitellään, miten tiedot suojataan
 - Aineiston säilyttäminen ja käsittely tutkimuksen jälkeen
 - Rekisteriseloste
 - Vaitiolosittamus
 - Kopio tutkittavalle annettavasta tiedotteesta / saatekirjeestä
 - Kopio tutkittavalta tai hänen edustajaltaan pyydetystä suostumuksesta
 - Tutkimukseen sisältyvät kysely-, haastattelu- tai tiedonkeruulomakkeet

Pyydän / pyydämme lupaa tutkimustyön / opinnäytetyön / kehittämistehtävän

"Kehitysvammaisten ihmisten onnistuneiden työllistymistapausten tunnuspiirteet ja yksilökeskeisen elämänsuunnittelun periaatteiden ilmeneminen työllistymistapauksissa" suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä.

Sitoudumme toimittamaan valmiin raportin tutkimustoimikunnalle ja tutkimuksen suorittamispaikkaan.

Annamme suostumuksen valmiin raportin julkaisemiseen kuntayhtymän verkkosivuilla.

Tutkijan / opiskelijan nimi

Esa Keino

29.7.2011 *Nummekasa Eesa Keino ESA KEINO*

Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys

Ohjaajan nimi

Leena Noronen
Anita Näslindh-Ylispangar

Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys

Etevan eettinen toimikunta on käsitellyt lausuntopyyntöä 2.9.2011
Eettinen toimikunta antaa ko. tutkimustyötä koskevan lausunnon erikseen.

2.9.2011 *Johanna Puikkinen*

Päiväys Allekirjoitus ja nimen selvennys

Johanna Puikkinen

ETEVA Tutkimuslupa-anomus ja -päätös

Eteva kuntayhtymä

3 (3)

Tuettavuuslautakunta
Eteva kuntayhtymä

PÄÄTÖS

Etevan tutkimustoimikunta on käsitellyt tutkimuslupa-anomusta 2.9.2011

Lupa tutkimuksen / opinnäytetyön / _____
suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä myönnetään

Pyydetään lisäselvityksiä

Lupaa tutkimuksen / opinnäytetyön / _____
suorittamiseen Eteva kuntayhtymässä ei myönnetä

Perustelu: _____

2.9.2011

Päiväys

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Terhi Koskentausta

Kopio valmiista raportista lähetetään sähköisessä muodossa ja/tai paperiversiona tutkimustoimikunnan sihteerille, s-posti hannele.mattila@eteva.fi, os. Eteva kuntayhtymä, Ronninkuja 1, 16980 Ronni.

Tutkimuslupa-anomus liitteineen lähetetään os. Eteva kuntayhtymä, Hannele Mattila, Ronninkuja 1, 16980 Ronni.

Lisäksi on suotavaa lähettää tutkimuslupa-anomus sähköisessä muodossa, s-posti hannele.mattila@eteva.fi ja terhi.koskentausta@eteva.fi.

TIEDOTE

Hyvä tutkimukseen osallistuja,

Metropolia ammattikorkeakoulussa kuntoutuksen ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutusohjelmassa toteutetaan opinnäytetyötä kehitysvammaisten ihmisten onnistuneista tuetuista työllistymistapauksista. Työn on tarkoituksena valmistua keväällä 2012.

Toivoisin saada haastatella työllistyneitä ja kuulla heidän elämäntarinansa, sekä sen osana kokemukset työllistymisestä. Haastatteluihin voi tarvittaessa osallistua työllistyneen lisäksi myös hänet hyvin tunteva ihminen (esimerkiksi omainen, ohjaaja, työhönvalmentaja).

Osallistumisen tutkimukseen voi halutessaan keskeyttää välittömästi. Kaikki haastattelu- ym. vastausmateriaali käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja nimettömästi.

Jos olet kiinnostunut, otathan minuun yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse mahdollisimman pikaisesti.

Esa Keino
esa.keino@metropolia.fi
040 735 5970/ 040 304 7849

Metropolia ammattikorkeakoulu
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Kuntoutuksen koulutusohjelma
Esa Keino

Opinnäytetyö: Kehitysvammaisten ihmisten onnistuneiden työllistymistapausten tunnuspiirteet ja yksilökeskeisen elämänsuunnittelun periaatteiden ilmeneminen työllistymistapauksissa

Opinnäytetyön valmistumisaika ja esitys keväällä 2012

SUOSTUMUSLOMAKE

Suostun osallistumaan nauhoitettavaan haastatteluun, jossa kerron oman työllistymistarini.

Minulle on selvitetty yllämainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät menetelmät.

Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Olen tietoinen myös siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon ja minua koskeva aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa antamiani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa asiakassuhteeseeni.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Haastattelurunko

Ensimmäinen vaihe - haastattelun avaus

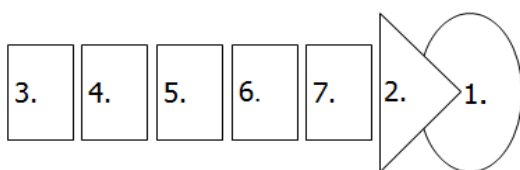
”Olen kiinnostunut työllistymisestä. Kerro minulle työstäsi ja työllistymisestä. Meillä on aikaa niin paljon kuin haluat. Voimme sopia myös toisen haastatteluajankohdan ja jatkaa, jos haastattelu jää kesken. Haastattelun aikana teen muistiinpanoja kertomistasi asioista, joihin saatetaan myöhemmässä vaiheessa palata”.

Toinen vaihe - syventävä

Tässä vaiheessa haastattelua täydennetään teemoilla ja asioilla, jotka ovat nousseet esiin aiemmin kerronnassa.

Kolmas vaihe - tutkimustehtävään keskittyvä

Tässä vaiheessa haastatteluun tuodaan mukaan narratiivisia, ulkoisia teemoja, jotka valikoituvat tutkimuskysymysten ja yleisen mielenkiinnon mukaan, sekä myös teemoja jotka kerronnasta ovat mahdollisesti jääneet puuttumaan. **+ POLKU**

1. Unelma/tavoiteltava tulevaisuuden tilanne – Onnistunut tuettu työllistyminen
2. Tavoitteet ja toiveet ajatellen työllistymistä
Haastattelussa: ”Kerro tavoitteistasi ja toiveistasi joita sinulla oli, kun ryhdyit hankkimaan nykyistä työpaikkaasi?”
3. Nykytilanne – Työtilanne ennen työllistymistä nykyiseen työpaikkaan
Haastattelussa: ”Kerro työstäsi jota teit ennen työllistymistäsi nykyiseen työhösi?”
4. Keitä tarvitaan mukaan - Henkilöt, jotka avustivat haastateltavaa unelman saavuttamisessa
Haastattelussa: ”Kerro ihmisistä, jotka avustivat sinua työllistymisessäsi nykyiseen työhösi?”
5. Sitoutuminen - Kuinka sitoutuminen unelman saavuttamiseen näkyi (haastateltava, avustajat)
Haastattelussa: ”Kerro miten sinun ja avustajasi tuli toimia, jotta työllistyminen onnistui? Kuinka varmistitte että työllistyminen onnistuu”
6. Välitavoitteet - Millaisia välitavoitteita unelman saavuttamiseksi asetettiin
Haastattelussa: ”Kerro tavoitteita joita asetettiin, jotta työllistyminen onnistui?”
7. Ensimmäinen askel - Millainen oli ensimmäinen askel unelman saavuttamiseksi
Haastattelussa: ”Kerro mitä tehtiin ensimmäiseksi, kun alettiin hankkimaan nykyistä työpaikkaa?”

Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi pääteemasta: Valmistautuminen työelämään

Pelkistetyt ilmaukset	Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Koulunkäynti Ammattiopinnot Työharjoittelu Kurssit Oppiminen muilta	Koulutus ja oppiminen	Koulutus- ja työtausta	Lähtökohtia työllistymiseen
Aikaisempi työkokemus Hyvin tehty työ	Aiemmat kokemukset työstä		
Elämäkokemukset Käsitykset ympäristöstä ja yhteiskunnasta Mielipiteet ympäristöstä ja yhteiskunnasta Henkilökohtaiset periaatteet	Elämäkokemukset henkilökohtaisten käsitysten, mielipiteiden ja periaatteiden taustalla	Henkiset ja kokemukselliset asenteet	
Elämänasenteet Asenteet työntekoon Asenteet eläkkeeseen Oma aktiivisuus työn hankinnan suhteen	Asenteet ja aktiivisuus		

Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi pääteemasta: Työllistyminen ja työnteko osana arkea

Pelkistetyt ilmaukset	Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Työllistymisprosessin käynnistyminen Työllistymiseen liittyvät tunteet Työvalmentajan tuki Työpaikalla tukevat henkilöt Työtehtävien oppiminen Perehdytys Ohjeistus Neuvojen kysyminen Työtehtävät joissa on tuentarve Yhdessä tekeminen Työn jälki Hyvä palaute	Tuki työllistymisessä	Työn oppiminen	Työllistyminen ja työ osana elämää
Vahvuuksien tunnistaminen Asenne työntekoon Keskittyminen työntekoon Käytöstavat työpaikalla	Yksilölliset valmiudet työntekoon		
Yksilölliset ratkaisut Rajoitteiden huomiointi Sujuva työmatka Joustava työaika Työssä jaksaminen	Työntekoa helpottavat tekijät	Sujuva arki	
Arjesta selviytyminen Edunvalvoja Työn ulkopuolinen elämä	Arjen sujuminen		

Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi pääteemasta: Työelämä

Pelkistetyt ilmaukset	Alakategoria	Yläkategoria	Pääkategoria
Toivetyö Hyvät työkaverit Hyvä esimies Ei ennakkoluuloja työpaikalla Työn jatkuvuus	Hyvä työpaikka	Työssä viihtyminen	Työelämässä mukanaolon merkitykset
Toimeentuleminen asiakkaiden kanssa Keskustelu ihmisten kanssa	Työn sosiaaliset suhteet		
Omat henkiset ja keholliset voimavarat käyttöön Avuksi oleminen Arvostuksen saaminen Tunteiden kokeminen Yhteenkuuluvuuden tunne Inspiraation saaminen	Psyykinen ja fyysinen palkitsevuus	Työn palkitsevuus	
Asunnon hankkiminen työn myötä Palkka Enemmän rahaa omaan käyttöön	Taloudellinen palkitsevuus		